cijena 10d

broj 7

SIRIUS

BIBLIOTEKA ZNANSTVENE FANTASTIKE

Harry Harrison:

PREŽIVJELI

i druge najbolje SF pripovijetke

SADRŽAJ:

Harry Harrison:
PREŽIVJELI

Damir Mikuličić:
PORUKA

George Langelaan:
MUHA

Arthur C. Clarke:
ZID TMINE

Thomas M. Dish - John T. Sladek:
OTKRIĆE NULITRONA
DANNYJEV NOVI PRIJATELJ S DENEBA

H. Beam Piper:
UNIVERZALNI JEZIK

Ivan Antonovič Jefremov:
SUSRET

Arthur C. Clarke:
Priče iz »Bijelog jelena« - priča šesta:
ŠPIRITUS MOVENS

SCAN i obrada slika: Sekundica
OCR, ispravka i prelom: MasterYoda

Harry Harrison: Preživjeli

The Gods Themselves Throw Incense

Preveo Goran Pavelić

Pisca Harryja Harrisona ne treba posebno predstavljati ljubiteljima SF. Autor je mnogih romana (Deathworld; Make Room. Make Room!; Bill the Galactic Hero i dr.) i urednik mnogih antologija (Nova, The Year's Best SF). No, zanimljivo je kako je nastala ova priča. Poslije svjetske konvencije u Londonu, 1966, skupili su se u kući Briana Aldissa, uz domaćina, Poul Anderson, James Blish, Harry Harrison i Kyril Bonfiglioli, urednik SF časopisa IMPULSE. Pijuckajući šljivovicu (!), Bonfiglioli je natuknuo ideju kako bi bilo zgodno da svaki od četvorice prisutnih autora napiše po dvije priče na temu, koja se kasnije u razgovoru iskristalizirala, žrtva i iskupljenje. I zbilja, pisci su se bacili na posao i tiskaro se pojavo posebni broj časopisa IMPULSE, u kojem su bile objavljene priče četvorice autora. Kako je kasnije IMPULSE prestao izlaziti, taj je broj postao prava rijetkost, pa je 1969. izišla džepna knjiga s tih osam priča, od kojih vam u ovom broju »Siriusa« predstavljamo Harrisonovu. Naš će čitatelj možda zamjeriti autoru šio kao Britanac pomalo s visine gleda na sve što nije britansko, no oprostit će mu i taj i druge — možda i veće — nedostatke ove pripovijetke u zamjenu za izvrstan, jedinstven opis okolnosti u kojima pojedinac, tjeran animalnim nagonima samoodržanja prelazi nreko svih obzira koje u normalnim prilikama i te kako poštuje. A upravo ta komponenta i jest razlog zbog kojega srno »Preživjele« odabrali za čitatelie »Siriusa«

G. P.

Još malo prije svemirski brod **Jurij Gagarin** bio je tri stotine metara dugačak projektil od svjetlucave kovine, a idućeg trenutka pretvorio se u jezgru plamena i plina što se širila, raspalih ostataka i gorućih dijelova. Sedamdeset i troje ljudi poginulo je trenutno, bezbolno i naglo. Uzrok eksplozije nikad neće biti ustanovljen jer su svi svjedoci poginuli, a ostaci olupine na kojima je moglo biti kakvih podataka razletjeli su se prema kutovima beskraja. Da je bilo kakvoga vanjskog svjedoka, ondje u svemiru, vidio bi kako oblak plina raste i raspršuje se dok su komadi savijene kovine, pougljenjena tijela, rastrgani prtljag i slomljeni strojevi jurili na sve strane. Svima je eksplozija dala brzinu i smjer, pa premda su neki komadi neko vrijeme išli zajedničkim smjerom, razlike u brzini i smjeru uskoro su se pokazale pa je većina ostataka jurila sama kroz beskraj svemira.

Neki su veći komadi imali suputnike: knjiga kodova radio-frekvencija kružila je oko rastrgane mase brodskog reaktora, zadržana zbog gravitacijske sile, a jedan je leš, otvorenih usta i raskolačenih očiju, grčevito držao meke nabore ženske haljine svojim smrznutim rukama. Ali sunčeva jara spalila je niti tkanine, a potpuno bezračni prostor ih je isušio dok se nisu raspale u prašinu, te su se leševi polako udaljili. Očito je bilo da nitko nije mogao preživjeti eksploziju, ali slijepo djelovanje slučaja što ubija može isto tako i spasiti.

U kapsuli za spasavanje bilo je troje ljudi, jedno od njih bila je žena, još uvijek u nesvijesti jer je udarila glavom kad se brod raspao. Jedan od dvojice muškaraca bio je u šoku, omlitavjelih udova, a misli su mu se neprestano vrtjele poput dječjeg vlaka na kružnoj tračnici. Drugi je skidao zatvarač s plastične čuturice votke.

— Svi američki brodovi nose brendi — reče on skidajući plastični zatvarač.

— Britanski brodovi imaju viski u kutijama za prvu pomoć, što je najbolja zamisao, a ja sam krenuo na put ruskim brodom. I evo što sam dobio... — zašutio je, podigao bocu i dobro povukao.

— Trideset tisuća funti u novčanicama! — procijedi Damian Brayshaw. — Trideset tisuća funti... moj bože... ne mogu me smatrati odgovornim.

Jednom je petom tromo lupkao o obloženi zid kapsule i to ga pomakne nekoliko centimetara. Polako je dolebdio nazad. Iako mu je šok omlitavio crte lica a bijela mu je koža postala još bljeđa i pomalo obojena mrtvačkim žutilom, moglo se vidjeti da je zgodan muškarac. Njegova dugačka i crna kosa sada mu je pala preko čela i lica. Podigao je ruke da je makne, ali nije dovršio pokret.

— Hoćeš li malo popiti, prijatelju? — upitao ga je drugi, pružajući mu bocu. — Mislim da ti je potrebno, samo nategni.

— Brayshaw .. . Damian Brayshaw — reče on primajući bocu. Zakašljao je kada je potegnuo gutljaj čistog alkohola. Prvi put pažnja mu nije bila usmjerena na izgubljen novac to zapazi tamno-zelenu uniformu drugog muškarca i zlatne epolete na njegovim ramenima.

— Vi ste svemirac... brodski oficir.

— Točno. Dobro vidiš. Ja sam drugi poručnik Cohen. Možeš me zvati Chuck, a ja ću tebe Damian.

— Poručnice Cohen, možete li mi reći...

— Chuck.

— ... možeš li mi reći što se dogodilo? Malo sam zbunjen.

Njegove su kretnje slijedile njegove riječi, a oči su mu vrludale preko zakrivljenoga i obloženog zatvorenog kovinastog zaklopca do žarulje u žičanoj mreži i dalje do reda poluga označenih slovima ćirilice.

— Brod se razletio — reče nehajno poručnik Cohen, ali je slijedilo

brzo primanje boce nakon tih nemarnih riječi. Godine službe u svemiru ucrtale su duboke borbe u kutovima njegovih očiju i posijedile jedva vidljivu, kratku oštru kosu; no nikakve godine provedene u službi nisu ga mogle pripremiti da olako prihvati gubitak broda.

— Popij još malo — reče dodajući čuturicu s votkom. — Moramo je isprazniti. Razletio se, to je sve što znam, jednostavno se razletio. Otvorio sam ovu kapsulu, inspekcijska provjera, i napola sam bio ubačen u nju. Ti si letio ovuda, pa sam te zgrabio i ugurao te, zar se ne sjećaš?

Damian je oklijevao, polako razmišljajući i tada odmahne glavom.

— E, pa to sam uradio. Najprije sam zgrabio tebe, pa djevojku, ležala je u nesvijesti. Upravo kad sam je utrpao, čuo sam kako je brodska neprobojna pregrada otišla k vragu pa sam se ubacio preko nje. Vakuum je potegnuo unutrašnja vratašca i prije nego što sam ih mogao dotaknuti.

— A drugi...?

— Mrtvi, Damiane, svi do jednoga. Mi smo jedini preživjeli.

Damian duboko uzdahne.

— Ne možeš biti siguran — reče.

— Siguran sam. Gledao sam kroz prozor na boku kapsule. Rastrgani su na komade. Eksplozija je zapečatila onaj dio broda u kojem smo se nalazili točno toliko vremena koliko nam je trebalo da se utrpamo u ovu limenku. A vremena ne bi bilo dosta da poklopac nije bio otvoren i da nisam znao što mi je raditi. Ne očekuj da se ovakve prilike pružaju dva puta u životu.

— Hoće li nas itko pronaći? — Damianov glas lagano je podrhtavao. Chuck slegne ramenima.

— Ne znam. Dodaj mi piće prije nego što izgužvaš tu bocu.

Potegnuvši gutljaj žestokog alkohola, Chuck sretno uzdahne i podigne gotovo praznu bocu prema svjetlu.

— Da ostavimo još malo kako bismo doveli djevojku svijesti? Damiane, ležao si tamo i gledao me cijelo vrijeme kako odašiljem SOS. Prestao sam istog trena kad sam pokušao nešto uloviti na prijemniku.

— Ne sjećam se, vjerojatno zbog šoka. Ali zašto si prestao odašiljati signale?

Chuck se sagne i potegne neku ručicu ispod sebe. Obloženi poklopac se podigne i otkrije kontrole kompaktnog primopredajnika. Okrenuo je prekidač. Šum poput vodopada ispuni mali prostor i opet nestane, jer je Chuck isključio prekidač i zatvorio poklopac. — Što to znači?

— Sunčana oluja. Ne možemo poslati signal kroz takvu interferenciju; možemo samo čekati dok ne prestane. Gle, čini se da

naša prijateljica dolazi k svijesti.

Obojica se okrenuše i pogledaše djevojku što je ležala na obloženom zidu kapsule, a Damianove se oči raširiše, jer je tek sada opazio koliko je djevojka zgodna. Imala je plamenocrvenu kosu, lijepu čak i sad dok joj je bila zamršena. Samo je ružan ožiljak narušavao ružičastu glatkoću kože. Stas joj je bio zavodljiv, ocrtan uskom suknjom što se podigla gotovo do grudi, otkrivajući vitke noge i donje rublje od crne čipke.

— Zapravo... — reče Damian pružajući ruku i povukavši je zatim nazad. — Ne bismo li joj trebali... popraviti odjeću?

— Samo naprijed — nasmije se Chuck. — Ali ja uživam. Nikada nisam vidio... kako se zovu?... gaćice. Takve još nisam vidio. Vrlo zgodno.

Dok je to govorio, već joj je povlačio suknju nadolje. Djevojka okrene glavu i zastenje.

— Možda je teško ozlijeđena? — upita Damian. — Jesi li učinio štogod za nju?

— Ne znam i nisam učinio ništa. Ako si možda liječnik...

— Nisam.

— Onda ne možemo učiniti ništa. Pustio sam je da spava. Kad se probudi, dat ću joj gutljaj ovog sredstva za suzbijanje boli. Nikada ne daj piti onome tko je u nesvijesti, jer bi mu tekućina mogla dospjeti u pluća. Prva pomoć, kurs 3B, Svemirska akademija.

Obojica muškaraca šutke su je promatrali dok je otvarala oči, lijepe, sive, i pogledom prelazila preko malenog prostora kapsule. Tada je počela vrištati, prazneći pluća u grču, hvatajući zrak samo da bi ponovila taj krik straha. Chuck je pusti da to učini tri puta, a onda se nagne i pljusne je preko lica otvorenim dlanom, ostavivši otisak na njenoj lijepoj koži. Krikovi su prestali i ona počne jecati.

— Nije trebalo... — počne Damian.

— Dakako da je trebalo — reče Chuck. — Medicinski. Sada se ispraznila i neka se dobro isplače... Ja sam Chuck, a ovo je Damian. Kako se zoveš? — reče on djevojci.

— Što se dogodilo s nama? Gdje smo?

— Chuck i Damian. Kako se zoveš?

— Molim vas, recite mi... Ja sam Helena Tyblewski... Što se dogodilo?

— Poznam te, to jesi, čuo sam za tebe — reče Damian. — Bila si s poljskim umjetnicima u Mjesečevu centru...

— Upoznavanje može pričekati, dečko... Mi smo u kapsuli za spašavanje, Helena, i u prilično smo dobrom stanju. Imamo vode, hrane, kisika. I radio da pozovemo pomoć. To ti govorimo da vidiš koliko smo sretniji od onih drugih s broda Jurij Gagarin. Dogodila se nesreća. Svi ostali su poginuli.

— A .. . što će biti s nama?

— To je razborito pitanje. Pomogni mi da nađem odgovor. Isprazni ovu čuturicu votke, potrebna mi je prazna. I daj mi svoje cipele. I ti, Damiane.

— Što to pričaš? Zašto?

Chuck počne odvrtati krilca što su držala kovinasti zaklopac pričvršćenim.

— Dobro pitanje — reče. — Budući da sam jedini prisutni član brodske kompanije, automatski dobivam mjesto zapovjednika. No, ovdje smo previše skučeni, pa nema potrebe da se vadim na svoj čin i reći ću vam što znam i što želim učiniti. Kad se nesreća dogodila, bili smo otprilike na četvrt puta od Mjeseca do Zemlje. Gdje smo sada ne znam, a važno je da to znamo.

Metalni se zaklopac otvorio i on ga pomakne na jednu stranu, otkrivajući jedini prozor na kapsuli. Vani su zvijezde presijecale tamu bijelim zrakama, a Zemlja je bila široka zelenkasta traka.

— Kao što vidite, rotiramo oko glavne osovine ove termosboce. Zvijezde su mi potrebne da pronađem naš položaj, a to znači da moramo zaustaviti ili barem usporiti ovu stvar. Srećom, vanjski je otvor okrenut prema smjeru okretanja i što god izbacimo iz kapsule usporit će njezino rotiranje. Što je masa izbačnoga veća, i što je veća brzina izbacivanja, to ćemo više usporiti. U ovim kapsulama nema baš previše stvari za izbacivanje i zato su mi potrebne vaše cipele. Kontrola temperature je u redu, pa vam cipele neće biti nužne. Jasno?

Nije bilo prigovora. Cipele su otišle kroz otvor zajedno s praznom čuturicom, nešto obloga sa zidova te nekih drugih manjih i manje potrebnih predmeta. Chuck je zatvorio unutrašnji otvor i ispustio kisik iz tankova da podigne pritisak što je moguće više. Kad je pomaknuo polugu koja je otvorila vanjska vrata, učinilo im se da se kapsula počela okretati oko njih i oni zajedno zateturaše prema zidu.

— Oprostite — reče Damian, pocrvenjevši, jer je spazio da je sklopio ruke oko Helene i da je ležao na njoj. Ona se nasmiješi i oni odlebdješe od zida u beztežinskom stanju. Chuck se mrštio na zvijezde što su se lijeno micale iza prozora.

— Ovo bi trebalo biti dovoljno za promatranje. Ako ne bude, izbacit ćemo još nešto stvari.

On otkopča svoj dektant s pojasa i usmjeri ga prema prozoru, zirkajući kroza nj.

— To će potrajati malo duže, opustite se — reče. — S tom stvarčicom mogu izmjeriti kutnu udaljenost prema pet astronomskih objekata; ona će zapamtiti kutove, a njen sićušni, mikrominijaturizirani mozak, može obavljati i neke osnovne proračune. No. to će potrajati. Pa, povjerimo se jedno drugom, upoznajmo se. Ja sam jednostavan tip. Završio sam gimnaziju u

Bronxu i fakultet Columbia i od tada stalno putujem na Mjesec i natrag. A ti, Helena? Naš engleski prijatelj kaže da si umjetnica. Pjevačica? Hoćemo li čuti koju ariju?

Helena stisne usne.

— Nisam takva vrsta umjetnice. Ja stvaram, i to najnoviji i najizražajniji oblik umjetnosti: svjetlosne mobilitete.

— Vidio sam ih — reče Chuck promatrajući zvijezde. — Uvijek mi ozlijede oči i dobijem glavobolju od njih. A što je s tobom, Damiane? Jesi li pljačkaš banke ili krivotvoritelj?

— Gospodine!

— Ne ljuti se što te pitam, pogotovo nakon svega onog mrmljanja o nestalih trideset tisuća funti.

Damian čvrsto stisne ruke.

— Ja sam iz britanske ambasade. Taj je novac bio u mojoj nadležnosti. Prenosio sam ga na Zemlju. A sada ga nema . ..

Chuck se nasmije.

— Ne budi glup. To je samo papir i sada je uništen. Jednostavno će ga otpisati i otisnuti novi. Damian se slabašno nasmiješi.

— Imaš pravo, dakako. Nisam prestao misliti o tome nakon nesreće. Baš sam glup.

— Svi mi imamo svoje loše trenutke... A sada malo popričajte dok ne sredim ove brojke.

Razgovor je jenjao dok je on pritiskao dugmad na malom kompjutoru, i kako je prvog šoka nakon tragedije nestalo, njih dvoje su počeli osjećati kako ih je pritisla usamljenost njihova položaja. Kad su prestali govoriti, čuo se jedino slabašni šum ventilatora i povremeno kuckanje kompjutora. Gola je žarulja sjala, zvijezde su plovile u tami prozora. U kapsuli je bilo toplo i ugodno. Dva na četiri metra. Konzerva utjehe, široka poput visine jednog čovjeka, visoka kao dvojica, ispunjena stvarima potrebnim da se održi život. A ipak, pet centimetara dalje, s druge strane stijenke. nalazila se beskrajna praznina svemira.

— Evo — reče Chuck i vrati dektant u torbicu. — A sada da vidimo kakve klope ima u ovoj kanti.

Ostalo dvoje gotovo se nasmijaše dobrodošloj grubosti njegova glasa.

— Što je s brojkama? Gdje smo? — upita Helena.

— Nemam pojma — reče Chuck bacivši veliki obloženi poklopac na kraj kapsule. — Nisam dobio točan položaj, ali nalazimo se negdje između Zemlje i Mjeseca. No, nisam bio na komandnom mostu broda, tako da ne znam gdje smo bili prije eksplozije. Zato ću malo pričekati, otprilike jedan sat, i tada ponovo obaviti snimanje. Usporedba dvaju položaja može nam pružiti podatke o našem smjeru i brzini. Je li netko žedan?

On se sagne i dohvati jednu od boca s vodom složenih poput metaka u redeniku.

— Ja bih popila malo — reče Helena.

— Samo siši kroz sisaljku na vrhu...

— Hvala, već sam pila u bestežinskom stanju.

— Oprosti, srce, zaboravio sam da si ti stara svemirka. Želiš li nešto pojesti?

On izvuče plosnati smeđi omot i pogleda ga.

— Izgleda kao hrpa drvenih karata. Čita li netko ovdje ruski bolje od mene?

— Ja mogu — reče Helena uzimajući omot. — To su latke, piše na omotu.

— Dehidrirane palačinke od krumpira... — procijedi on.

— Čini mi se da su ostali na brodu imali više sreće.

— Kucni o drvo kad to kažeš — reče Damian.

— Sumnjam da ga ima u ovoj kapsuli, osim ako ne računaš latke.

Kad su pojeli palačinke, Chuck prebroji zalihe i zatim otvori drugi poklopac da pogleda mjerilo na tankovima za kisik. Onda ponovo pokuša upotrijebiti radio, ali se i opet čuo samo šum. Kad je prošao jedan sat, ponovo obavi promatranja i tada počne računati.

— No, neka sam proklet — reče.

— Nešto nije u redu? — upita Damian.

— Da provjerim još jedanput.

Tek pošto je sve učinio i treći put, on progovori. No, sada u njegovom glasu nije bilo humora.

— Bit ću otvoren: u nevolji smo. Imali smo sreću što smo se našli iza eksplozije, što se tiče smjera kojim je letio brod: to je umnogome odgodilo ovaj trenutak.

— Ne razumijem o čemu govoriš —reče Helena grčevito.

— Onda ću biti jednostavan. Da se brod nije razletio, stigao bi na Zemlju za otprilike dva dana. Ali ova kapsula nema više istu brzinu. Bit će nam potrebno tri do četiri tjedna da se približimo Zemlji i tek ćemo tada moći uputiti poziv da nas pokupe.

— I što ima lošeg u tome? Dakako, bit će nam neudobno, nedostatak potrebne privatnosti, s vama dvojicom...

— Dopusti da dovršim. Bit će više nego neudobno, bit će ubitačno Imamo hrane, iako bismo mogli dugo izdržati bez nje; voda se obnavlja, tako da nam neće nedostajati. Ali ove su kapsule premale da nose regeneratore ugljičnog dioksida. Kisika će nestati za otprilike dva tjedna. Već ćemo biti tjedan dana mrtvi prije nego što dođemo u priliku da pošaljemo poruku.

— Ne postoji li nekakvo rješenje? — upita Damian.

— Ne znam. Ako bismo . ..

— To je ludost! — upadne Helena. — Možemo pozvati Mjesec,

Zemlju, oni će poslati brodove.

— To i nije tako lako — reče Chuck. — Znam kakvi su brodovi na Mjesecu i znam njihov domet. Praktički smo izvan zone njihovog djelovanja, a ne zaboravite da ih čak ne možemo ni obavijestiti. Ako Sunčeva oluja potraje još samo nekoliko sati, morat ćemo ih otpisati jer će već biti izvan dometa naših signala. Onda slijedi duga vožnja prema Zemlji, pozivanje neke od satelitskih stanica i čekanje dok izračunaju naš položaj i stignu do nas nekim brodom. Najmanje tri tjedna, vjerojatno četiri.

Helena je počela plakati i ovaj put on je nije zaustavio. Zbog ovog se moralo plakati. Pričekao je dok nije prestala, a kako nitko drugi nije ponudio nekakav odgovor, on progovori bezličnim glasom:

— Količina zraka koju potroši troje ljudi u dva tjedna jednaka je onoj koju dvoje ljudi potroši u tri tjedna. Uz malo pažnje može potrajati i duže.

Zavladala je duga šutnja, a tada Damian progovori.

— Znaš li ti što govoriš? Zar nema nekog drugog izlaza?

— Sve sam provjerio, svaku mogućnost. To je jedini način da se nekako izvučemo. Sigurna smrt čeka troje ljudi. Za dvoje postoji mogućnost pola-pola. Izgledi nisu, baš povoljni, ali su bolji nego da ih uopće nema.

— Ali . . netko će morati umrijeti da bi drugima omogućio da prežive!

— Da, jednostavno rečeno, upravo tako će biti.

Damian duboko udahne.

— A to nećeš biti ti. Potreban si da upravljaš... i zbog radija.

— Nipošto. Iako priznaiem da osjećam podlu želju da bude tako. Upravljanje je dovršeno. A da vas naučim kako se koristi radio i kako se šalje poziv dovoljno je deset minuta. U sunčevim baterijama ima dovoljno energije i signal može biti stalan kad prestane sunčana oluja.

— To je vrlo pošteno od tebe. Mogao si nam to ispričati drukčije i mi bismo ti vjerovali. Sada mi je puno lakše, ako shvaćaš. Kako tu ne ubrajamo gospođicu Tyblewski, za trenutak mi se učinilo da ću biti nedobrovoljni dobrovoljac. Ostajemo samo ti i ja...

— Ne, ima nas troje — reče Chuck.

— Valjda ne misliš da bi žena...

— Upravo tako mislim. Ovo nije igra »žene i djeca prvi u čamce za spašavanje«, Damiane. Ovo o čemu govorim je smrt, stopostotna smrt. Svi su životi jednaki. Svi smo zajedno u istoj nevolji. Uvjeren sam da Helena cijeni tvoju ljubaznost, ali mislim da ona nije osoba koja bi iskoristila tu prednost. Imam li pravo? — upita on okrenuvši se prema djevojci.

— Ti si svinja, debela glupa svinja — prosikta ona.

— Nemam pravo — reče mirno Chuck, gledajući Damiana. —

Izdat ću naređenje i preuzeti odgovornost. Ako želite prosvjedovati, možete se oboje potpisati kao svjedoci...

— Znam, želiš me ubiti da bi spasio sebe! — vikne Helena.

— Nimalo ne mariš .. !

— Molim te, nemoj! — reče Damian, hvatajući je za ruke, ali ga ona odgurne tako jako da je udario u suprotnu stranu kapsule.

— ... što misliš tko si ti da sebi daješ pravo suditi o životu i smrti?

— Ja sam oficir koji zapovijeda u ovoj letjelici — reče Chuck umornim glasom. — Postoje pravila i odredbe u ovakvim prilikama, a ja sam pod zakletvom i moram ih poštovati. To je točno određeni postupak i tu su izgledi da se preživi jednaki za sve, nema favoriziranja.

— Time se služiš samo kao isprikom!

— Ako misliš tako, u redu, Helena. Ipak, poštujem pravila i mislim da je to jedini pravedan način.

— Ja s tim nemam ništa.

— To je stvar tvoga izbora. Ali rezultat se odnosi i na tebe, sudjelovala ti u tome ili ne. — Chuck pogleda Damiana, koji ih je slušao, blijed. — Razgovaraj ti s njom, Damiane, možda će tebe poslušati. Ili se slažeš s njom?

— Ja . .. zbilja ne znam. Teško je to reći. Ali mi se, zapravo, čini da doista nema drugog izbora.

— Nikakvog — reče Chuck.

I Damian uradi nešto što nikada prije nije mislio da bi mogao uraditi: staviti ruke oko ramena djevojke koju tek što je sreo... no sad je sve izgledalo drukčije. On je zagrli, a ona se nasloni na njega, jecajući. Bilo je to posve prirodno za njih oboje.

— Prijeđimo na stvar — reče Chuck. — Najgore što možemo uraditi jest da čekamo. I zato je bolje da se svi suglasimo o onome što će se dogoditi. Imam tri jednaka plastična kvadrata; jedan sam označio križićem. Pogledajte ih. A tu su i tri komada smeđeg papira od omota s hranom. Damiane, omotaj svaki kvadratić tako da se ne razlikuje. Sada ih protresi u šaci tako da ne znaš koji je koji. U redu. Sada ih ostavi da lebde tu u sredini gdje ih svi možemo vidjeti.

Damian otvori šake i tri komadića plastike zaplove u beztežinskom stanju. Jedan se malo odmakne od ostalih i on ga gurne nazad. Svi su zurili, uporno i napeto, u te komadiće sudbine.

— Evo što slijedi: svatko neka uzme jedan. Ja ću uzeti posljednji. Ovdje u pojasu imam pilulu; tko god izvuče označen kvadratić, uzet će pilulu nakon šest sati, to jest točno u 19 sati — rekao je Chuck pogledavši na sat. Jeste li razumjeli i slažete li se? To je to. Nema vraćanja ili kasnijeg predomišljanja. Rezultat je neosporiv. Slažete li se?

Damian, stisnutih usana, kimne glavom. Helena nije rekla ništa,

samo je pogledala Chucka pogledom punim mržnje.

— Znači, slažete se — reče on. — Pilula djeluje trenutno i potpuno je bezbolna. Počinjemo. Helena, želiš li izvlačiti prva?

— Ne — reče ona s nevjericom — ne možeš...

— Nemamo drugog izbora, zar ne? — reče joj Darnian, uspijevajući se nasmiješiti.

— Evo, ja ću izvlačiti prvi. Ti možeš uzeti drugi komadić.

— Ne otvaraj ga — reče Chuck Damianu, koji je posegnuo rukom i dohvatio najbliži kvadratić.

— Hajde, Helena, nikoga od nas ovo ne veseli.

Nije se micala sve dok Chuck nije slegnuo ramenima i sam posegnuo za jednim komadićem plastike. Tada njena ruka sune i ona dograbi kvadratić koji je htio uzeti on.

— Ovaj je moj — reče ona.

— Kako želiš — nasmije se Chuck kiselo i uzme posljednji kvadratić.

— Odmotajte ih — reče.

Ostali se nisu micali i on pažljivo odmota svoj komadić i podigne ga. Bio je prazan s obje strane. Helena grčevito uzdahne.

— Pa, mislim da sam ja na redu — reče Damian i polako odmota svoj kvadratić. Pogleda ga i brzo zatvori šaku.

— I mi ga moramo vidjeti — reče mu Chuck.

Damian polako otvori ruku i pokaže prazan kvadratić.

— Znala sam da će to biti trik! — poviče Helena i baci svoj kvadratić. Damian ga uhvati dok se odbio od zida, odmota ga ispruženom rukom i otkrije ucrtani crni križić.

— Žao mi je — prošapta on ne gledajući je.

— Mislim da bi bilo dobro da nešto popijemo — reče Chuck, sagnuvši se da dohvati bocu iz spremišta. — Ovdje ima još najmanje četiri litre votke i dovoljno vode. Mislim da je vrijeme da to iskoristimo.

Damian duboko udahne da mu glas ne bi podrhtavao.

— Žao mi je, ne mogu ovako nastaviti. Ako se izvučemo iz ovoga, ne bih mogao podnijeti sam sebe. Mislim da je bolje da zamijenim Helenu...

— Ne! — reče Chuck Cohen, prvi put zamjetno ljutit.

— To poništava sve, cijeli izbor. Ti si uložio svoj život i zar to nije dovoljno? U Svemiru smrt udara ne birajući, onako kako je pogodila naš brod a nas ostavila živima. Sada je udarila ponovo. Stvar je zaključena.

Chuck izvuče bocu i jednim gutljajem otpije petinu votke.

Možda je votka bila spremljena upravo za takvu priliku, jer je Helena, još uvijek ne vjerujući, pila kad su joj dva muškarca dodala bocu ne gledajući je u oči. Votka je umrtvljavala; ako popije dovoljno

votke, čovjek postaje neosjetljiv.

Zvijezde su promicale kroz nepokriven prozor, termostat je održavao temperaturu na ugodna 22 stupnja, a ventilator je zujao ubacujući odmjerenu količinu kisika, što se svake minute smanjivala.

— Usporite metabolizam... — rekao je Chuck, zatvorivši oči kako ne bi gledao u zidove kapsule što su se okretali Ostalo dvoje se nalazilo na suprotnom kraju kapsule, što je moguće dalje od njega. Chuck povuče gutljaj žareće tekućine. — Metabolizam je oksidacija, a mi moramo štedjeti kisik. Ne jesti, manje piti, manje izgarati. Dobro za liniju. Ležati. Manje se micati, izgarati manje... kisika... — njegovo mrmljanje utihne i plastična čuturica odlebdi iz njegovih olabavljenih prstiju.

— Ne, ne, ne mogu! — jecala je Helena držeći se Damiana. Bila je malo pijana, ali ju je sve jače obuzimao strah.

— Ne, ne bi smjela — reče Damian i ponovo otpije, jer nije znao što da radi. Sagnuo se da je poljubi u kosu i njegove se usne nekako nađoše na hladnom i od suza vlažnom obrazu, a zatim na vrućim usnama.

Odjednom je bila svjesna njegove prisutnosti. Njene usne uzvratiše poljubac, a njene ruke se oviše oko njega i njeno se tijelo stisne uz njegovo. Lebdjeli su kroz zrak, okrećući se polako u čvrstom zagrljaju.

— Želim te, neću umrijeti, ne mogu, ne mogu — jecala je Helena gurajući njegovu ruku u svoju haljinu, na svoje čvrste grudi. — Pomozi mi, pomozi mi...

Damian je poljubi u naletu osjećaja. Znao je da svemirac leži tamo, udaljen tek nekoliko stopa, pa ipak nije mario. Bijeg s olupine, nepodnošljiva napetost kockanja vlastitim životom, votka što ju je popio, blizina smrti, strast ženskog tijela, sve to je izbrisalo sve drugo osim goruće svijesti o Heleninoj prisutnosti i strasti što ju je ona pobuđivala u njemu.

— Dođi, trebam te — šaptala je ona. — Ne mogu umrijeti. A zašto i bih? Tako želi on, ta svinja. Jedino on tako želi. Ako želi smrt, zašto ne umre? Zašto me nije ostavio na brodu? Spasio mi je život i sada će mi ga oduzeti. I tebe će ubiti, vidjet ćeš, pronaći će način da to učini. Zar mu je itko od nas dvoje potreban? Ne možeš mu ništa vjerovati. Okrutan je, on je ubilačko čudovište. Ubit će me. Ti me želiš, a on će me ubiti.

— Helena... — prošapta on i dotakne je.

— Ne! — vrisne ona i odgurne ga. Nije je shvatio i približi joj se, no ona ga opet odgurne.

— Ne, ne mogu; želim te, ali ne mogu. Ne dok je on ovdje, dok ja moram umrijeti. Ali želim te .. .

Tada je nestala i kada se okrenuo da je potraži, zavrti mu se u glavi. Ugleda je kako se naginje u drugom kraju kapsule. Vrijeme je

teklo čudno, prebrzo i sporo istodobno. Dugo je nije bilo i odjednom je bila tu i stavljala mu nešto u ruku.

— Uzmi ovo — prošapta — to je iz pribora za prvu pomoć. Ja to ne mogu uraditi, ali ti moraš. Netko mora umrijeti. To mora biti on, ti to možeš učiniti. On je najveći. Učini to i vrati mi se. Bit ću ovdje, bit ću uvijek s tobom, učini samo to za mene,

Žmirkajući, Damian pogleda svjetlucavi skalpel na svom dlanu i njenu ruku kako mu savija prste oko drška.

— Učini to — dahtala je ona i gurnula ga kroz mali prostor dok se nije našao nad svemircem koji je hrkao.

— UBIJ GA! — reče glas. Bez razmišljanja o tome što čini i zašto, on visoko podigne ruku.

— Ovdje! — reče ona i prstom dodirne debelu kucavicu na vratu zaspalog čovjeka.

— Ubij ga! — njene usne ovlaš se dotaknu njegova lica i u naglom grču on udari u golo meso.

Bio je to urlik ranjene životinje. Trijezne, budne istog trena, crvenih prstiju na vratu. Chuck se uspravi mašući rukama. Skalpel je bio zaboden dva centimetra duboko u njegovo meso, u debeli vratni mastoidni mišić, koji je krvario crvenim kuglicama.

On dograbi Damiana i neprestano urlajući počne ga tući, onako kako to samo svemirci znaju, držeći jednu ruku iza njegove glave tako da mu ne izmakne, a drugom ga je udarao i razbijao mu lice. Damian se odupirao pokušavajući izbjeći boli, ali uzmaka nije bilo. Dok su se tukli, začuli su Helenin glas iznad njih.

— Pokušao te ubiti, Chuck, htio je da ja to uradim, ali sam mu rekla da ja to neću. Zato te pokušao ubiti na spavanju. Kukavica! Pokušao me silovati... ubij ga... izbaci ga iz kapsule. Gurni ga prema otvoru!

Ona se okrene prema vratima i otvori unutrašnji otvor onako kako je vidjela njega da je prije uradio. Otvor je bio dovoljno velik za čovjeka.

— Ovdje! — poviče ona.

Njene su riječi doprle do Chuckova gnjeva i nadopunile ga, govoreći mu ono što je uistinu želio uraditi. Držeći drugog muškarca za grlo, on se naglo zavrti i počne ga gurati u otvor. Skalpel mu ispadne iz vrata i kuglice krvi uzavreše.

Odjednom se Damianovo tijelo olabavi i Chuck ugura u otvor noge i olabavljenu ruku.

— Ne moraš me prisiljavati. Sada je sve u redu. Idem. To i zaslužujem — rekao je Damian mirno.

Nešto u njegovom glasu natjera Chucka da zastane u svojem bijesu i on ga s nevjericom pogleda.

— To je jedino pošteno — reče Damian — napao sam te,

priznajem, pokušao sam te ubiti. Nije važno što je ona iskoristila samu sebe da me na to nagovori, što mi je sve obećala, a tada pomogla tebi kad je vidjela da nisam uspio. Nešto je u meni pristalo da to učinim...

— Ne vjeruj mu. laže! — poviče Helena.

— Ne, nema razloga da lažem. Odlazim umjesto tebe, Helena, i zato me barem nemoj klevetati. Pokušao sam ga ubiti zbog tebe... i zbog sebe.

— Ona je željela da to uradiš? — upita Chuck prigušeno.

— Obojica želite da umrem — završi ona i posegne za teškim kompjutorom na Chuckovom pojasu. On ga pokuša dohvatiti, no ona ga je već otkopčala i kada se već napola okrenuo prema njoj, osjeti težak udarac po glavi i tama se spusti oko njega.

— Krajnje je vrijeme da dođeš k svijesti. Popij ovo — reče Damian.

Chuck osjeti zavoj na vratu kad se nagnuo da prisloni grlić na usne. Pogleda oko sebe dok je pio vodu.

— Koliko sam dugo bio u nesvijesti? — upita.

— Otprilike devet sati. Izgubio si nešto krvi i imaš čvorugu na glavi.

— Samo smo nas dvojica ovdje?

— Tako je — reče Damian, a s njegova lica nestane osmijeha.

— Možda sam sve pogrešno izračunao, ali sada je s time gotovo. Pokušao sam te ubiti i nisam uspio, a tada si ti pokušao ubiti mene. No, ni jedan ni drugi nismo uspjeli obaviti posao. Možda nemam pravo, ali mislim da je rezultat sada jednak i da nema više međusobnog optuživanja.

— I ne žalim se. A Helena?

Damianu je bilo neugodno.

— Pa... šest sati je gotovo prošlo. I ona se složila s izvlačenjem. Opet je izgubila. Napala me skalpelom. Bojim se da ti je kompjutor potpuno uništen. Morao sam se ga riješiti.

— Osiguran je. Dovraga, kako me vrat boli. I glava — reče Chuck promuklo.

— Misliš li da ćemo uspjeti? — upita Damian.

— Izgledi su puno bolji nego prije devet sati.

— Da, moglo bi se tako reći. Možda je gospođica Tyblewski svojim ljubaznim postupkom odobrovoljila kozmičke sile. Na takve žrtve... i sami bogovi bacaju tamjan.

On pogleda kroz prozor, u tamu.

— Ako se sada izvučemo iz ovoga, misliš li da bismo trebali spomenuti Helenu...?

— Koju Helenu? — reče Chuck. — Sedamdeset i četvoro ljudi poginulo je kad se Jurij Gagarin razletio. Mi smo jedini preživjeli.

Damir Mikuličić: Poruka

Mamutska zdjela radio-teleskopa poslušno je, vođena programiranim radom elektromotora, pratila prividni hod neba uprta neprekidno u istu točku zvjezdanog mozaika. Osovine tisućutonske čelične konstrukcije okretale su se oku nezamjetljivo sporo imitirajući vrtnju Zemlje, a vjetar je fijukao kroz šumu metalnih greda što su se račvale iz stambenih nosača pa sve više u nježnije i nježnije grane, na čijim je završecima bilo spleteno žičano gnijezdo. Točno u sredini, u fokusu toga kiklopskog cvijeta, uzdizao se antenski vršak kao tučak u koji se slijevaju svi mirisi prostora odbijeni od metalnih latica uokolo.

Već tjednima je ovaj ponos tehnike uporno dan za danom upirao pogled svoje metalne mrežnjače u elektromagnetska sijevanja određenog područja svemira u nadi da će iz te kakofonije razlučiti jasne logičke impulse. Prije 28 godina iz tog je radioteleskopa potekla u istom smjeru struja signala, krenula kao pravolinijski usnopljeni slijed titraja prema 14 svjetlosnih godina udaljenom zvjezdanom sustavu, objavljujući njenim hipotetskim stanovnicima da nisu jedini u svemiru. Homo sapiens je bio ponosno uzdignuo njušku prema nekim najbližim zvijezdama i zavijao matematske dokaze o svom postojanju. Zatim je čekao eventualni odgovor.

Ali zvijezde su šutjele. Ipak. sada je s jedne upravo stizao odgovor.

Prvi je elektromagnetski udaj preplavio zdjelu radio-teleskopa kao morski val kad poklopi uleknuće u obalnoj hridi lomeći se na njenim bokovima, pretvoren u povratni stup pjene. Odbijeni sa zidova parabolične antene, združeni u jedinstven vrisak, kvanti impulsa zaigrali su oko maloga antenskog vrška u fokusu. Prijemna elektronska kola radio-teleskopa prihvatila su podražaj iz svoga istaknutog pipka oslobađajući se sapete energije što je sada kao sve moćnija elektronska lavina, izazvana bezglasnom jekom iz svemirskih dubina, protutnjila kroz labirint radio-prijemnika.

Dan kasnije cijeli je svijet saznao sadržaj poruke. Gramatički besprijekorna, logički jasna, kratka, bila je ponovljena više puta na nekoliko svjetskih jezika:

VAŠI SIGNALI NEPOTREBNI. ZNAMO ZA VAS, ALI JOŠ NISTE ZRELI ZA KONTAKT. ŠUTITE I RAZVIJAJTE SE.

George Langelaan: Muha

La mouche

Preveo Lazo Goluža

(Jeanu Rostandu, koji mi je jednog dana nadugo i naširoko pričao o mutacijama)

Oduvijek me hvatala jeza od zvonjave. Čak i danju, u uredu, odgovaram na telefonski poziv nekako nelagodno. Ali noću, osobito kad me iznenadi u duboku snu, zvonjava telefona izaziva u meni pravu, životinjsku paniku, koju moram svladati prije nego što u dovoljnoj mjeri koordiniram svoje pokrete da bih upalio svjetlo, ustao i podignuo slušalicu. Zatim mi je potreban nov napor da smirenim glasom reknem: »Arthur Browning kraj aparata«, no u svoje normalno stanje dolazim tek kad prepoznam glas s onu stranu žice, a potpuno se smirujem tek kad napokon saznam e čemu je riječ.

Bratovu sam ženu ipak neobično mirno bio upitao kako je i zašto ubila mog brata kad me u dva sata noću nazvala da mi to javi, zamolivši me da obavijestim policiju.

— Ne mogu ti to objasniti preko telefona, Arthure. Javi policiji i smjesta dođi.

— Možda bi bolje bilo da te prije toga vidim.

— Ne, ja mislim da je bolje najprije obavijestiti policiju. Oni bi inače mogli doći na razne ideje i postavljati ti gomilu pitanja. Njima će ionako biti teško povjerovati da sam ja to uradila sama. Zapravo, njima treba reći da se Bobovo tijelo nalazi u tvornici. Oni će možda htjeti najprije otići onamo.

— Kažeš da je Bob u tvornici?

— Da, pod parnim maljem.

— Rekla si... pod parnim maljem?

— Da, ali ne pitaj me ništa više. Dođi, dođi brzo dok mi živci ne popuste. Ja se bojim, Arthure. Shvati da se bojim!

I tek kad je zaklopila slušalicu, prepadoh se i ja. Slušao sam i odgovarao kao da je to običan uredski posao, i tek sam sada počeo shvaćati što sam čuo.

Zaprepašten bacih cigaretu, koju sam vjerojatno pripalio dok sam razgovarao s Anneom, i doslovce cvokoćući zubima okrenuh broj policije.

Da li ste ikad bili u prigodi da nekom dremljivom naredniku policije pokušate objasniti kako vam je šurjakinja upravo javila da je

ubila muža udarcima parnog malja?

— Da, gospodine, dobro vas razumijem. Ali tko ste vi? Vaše ime? Vaša adresa?

U tom je trenutku na drugom kraju žice inspektor Twinker preuzeo slušalicu i rukovođenje operacijom. On se barem pravio da sve shvaća. Ljubazno me zamolio da ga pričekam. Da, on će me otpratiti do mog brata.

Tek što sam navukao hlače i pulover te dograbio stari ogrtač i kapu, već su se kola bila zaustavila pred vratima.

— Vi imate noćnog čuvara u tvornici, Mr. Browning — reče inspektor pokrenuvši kola. — Zar vam on nije telefonirao?

— Da... Ne. To je zaista čudno. Točno je da je moj brat mogao ući u tvornicu kroz svoj laboratorij, u kojemu je često radio do kasno uvečer, katkad cijele noći.

— Sir Robert Browning ipak ne radi s vama?

— Ne, moj brat provodi istraživanja za račun Ratnog zrakoplovstva. Budući da je njemu bio potreban potpuni mir i laboratorij na mjestu gdje se mogao opskrbljivati raznim potrebnim stvarima, on se bio uselio u prvu kuću koju je izgradio još naš djed, tamo na brežuljku, pokraj tvornice. Ja sam mu poklonio staru radionicu koja nam više nije bila potrebna i nju su, po njegovim uputama, moji radnici pretvorili u laboratorij.

— Znate li vi u čemu se, zapravo, sastoje istraživanja sir Roberta?

— Veoma je malo govorio o svojim radovima, ali je Ministarstvu zrakoplovstva sigurno poznato. Ja samo znam da je bio pri kraju važnog pokusa koji ga je zaokupljao više godina. Ja mislim da je vjerojatno posrijedi dezintegracija i reintegracija materije.

Prikočivši u posljednji tren, inspektor zaokrenu u tvorničko dvorište i zaustavi svoja mala kola pokraj policajca koji ga je već čekao.

Nisam uopće trebao čuti policajčev izvještaj. Znao sam, i to godinama, čini mi se, da je moj brat mrtav te sam iz kola izašao poput bolesnika koji se prvi put digao iz postelje, sa staklenim nogama.

Izašavši iz sjene, priđe nam drugi policajac i povede nas prema jarko osvijetljenoj radionici. Skupina policajaca već se nalazila oko parnog malja, gdje su tri čovjeka u civilu namještala male projektore. Fotografski aparat bio je uperen prema tlu i ja sam s velikim naporom onamo pogledao.

Nije bilo tako strašno kako sam mislio. Činilo se da moj brat spava potrbuške, ležeći preko dviju tračnica na koje su se stavljali komadi što su morali doći pod malj. Reklo bi se da su mu glava i desna ruka utisnute u kovinastu masu malja, činilo se nemogućim da su zgnječene.

Razmijenivši nekoliko riječi sa svojim kolegama, inspektor

Twinker vrati se k meni.

— Kako se podiže malj, Browning?

— Ja ću to učiniti.

— Želite li da pozovemo nekoga od. vaših radnika?

— Ne, bit će u redu. Evo, ovdje je komandna ploča. Pogledajte, inspektore. Malj je bio reguliran na snagu od 50 tona a njegov pad na ništicu.

— Na ništicu?

— Da, na ravninu sa tlom, ako hoćete. Uz to, on je bio reguliran na odvojene udarce, Što znači da ga je trebalo podići nakon svakog udarca. Ja ne znam što će vam reći gđa Anne, ali ja sam siguran da ona nije u stanju regulirati pad malja na takav način.

— Možda je to noćas bila.

— Zacijelo ne. U praksi se nikad pad ne regulira na ništicu.

— Može li se polako podići?

— Ne. Ne može se regulirati brzina dizanja. No, ona je ipak manja nego kod opetovanih udaraca.

— Dobro. Hoćete li mi pokazati što valja učiniti? To zacijelo neće biti ugodno gledati.

— Ne, ne, inspektore. Ići će.

— Svi spremni? — upita inspektor prisutne. — Izvolite, Browning.

Očiju uperenih u leda svog brata snažno pritisnuh na veliko crno dugme za dizanje malja.

Dugo zviždanje, koje me uvijek podsjećalo na diva što uzima dugi udisaj prije naporne radnje, bilo je popraćeno lakim i elastičnim dizanjem čelične mase. U jednom trenu obuzela me panika kad sam vidio kako se tijelo mog brata pomaklo, a mlaz krvi plavio smeđu kašu koju je otkrio malj.

— Nema opasnosti od ponovnog pada, Brourning?

— Ne, nikakve — rekoh i namjestih sigurnosnu ručicu.

Okrenuvši se, povratih svu večeru pred noge posve mladog policajca, koji učini to isto.

U toku više tjedana i mjeseci, iz dana u dan, inspektor Twinker žarko je pokušavao riješiti smrt mog brata. Mnogo kasnije priznao mi je da me dugo smatrao krivim, ali nikako nije mogao pronaći ni najmanji trunak dokaza, ni najmanju indiciju, ni najsitniji motiv.

Iako je djelovala potpuno sabrano, Anneu proglasiše ludom, tako da nije bilo sudskog procesa.

Moja se šurjakinja samo optuživala za ubojstvo svoga supruga i dokazala je da savršeno umije rukovati parnim maljem. Unatoč svemu, nije htjela kazati zašto je ubila muža i kako je on to sam dospio pod malj.

Noćni čuvar dobro je bio čuo kako malj radi, on ga je čak čuo dvaput. Brojač je doista pokazivao da je malj dvaput bio u pokretu.

No moja je šurjakinja uporno tvrdila da se njime poslužila samo jedanput.

Inspektor Twinker isprva se pitao da li je žrtva doista moj brat, ali razni ožiljci, od kojih posebice trag od ratne rane na bedru i otisci prstiju lijeve ruke, isključiše svaku sumnju.

Autopsija je napokon pokazala da on prije smrti nije uzeo nikakve droge.

Što se njegovih radova tiče, stručnjaci iz Ministarstva zrakoplovstva pokupiše njegove papire i razne instrumente iz laboratorija. Imali su dugotrajne tajne razgovore s inspektorom Twinkerom, kojemu obznaniše da je moj brat uništio sve svoje najzanimljivije papire i instrumente.

Stručnjaci iz policijskog laboratorija izjaviše da je Bob u trenutku smrti imao zamotanu glavu. Twinker jednog dana donese isjeckanu krpu, koju ja ipak prepoznah kao stolnjak jednog stola u njegovu laboratoriju.

Anneu su odveli u Broadmoore, u boravište za luđake-kriminalce. Njen šestogodišnji sin Harry bio je povjeren meni, bilo je odlučeno da ga ja čuvam i odgajam.

Anneu sam mogao posjećivati svake subote. Dvaput ili triput pratio me inspektor Twinker, i ja doznah da joj je i on sam dolazio u posjet. Ali ništa se nije dalo izvući iz moje šurjakinje, koja je izgledala skrajnje ravnodušno. Na moja pitanja odgovarala je veoma rijetko, a na Twinkerova gotovo nikada. Bavila se pomalo šivanjem, ali je njena omiljena razbibriga bila, čini se, lov na muhe, koje je pomno pregledavala prije nego što bi ih puštala.

Imala je samo jednu krizu — prije nervnu nego ludilačku — jednom kad je vidjela bolničarku kako muharnikom ubija muhu. Dali su joj čak i morfij da bi je smirili.

Više puta su joj dovodili sina. Veoma je ljubazno razgovarala s njime, ali nije pokazivala nikakva osjećaja prema njemu. Ona se za nj zanimala kao što se netko zanima za zgodnog dječačića kog ne poznaje.

Onog dana kad je Anne imala krizu u vezi s ubijenom muhom, inspektor Twinker došao mi je u posjet.

— Ja sam čvrsto uvjeren da je u tomu ključ tajne.

— Ja tu ne vidim nikakve veze. Jadna Anne mogla je naći i neku drugu zaokupljenost. Muhe su, sve u svemu, luđačka fikcija.

— Mislite li vi da je ona doista luda?

— Kako možete u to sumnjati, Twinkeru?

— Vidite, unatoč svemu što kažu liječnici ja sam pod neodoljivim dojmom da je lady Browning savršeno lucidna, čak i onda kad ugleda kakvu muhu.

— Prihvatimo li tu pretpostavku, kako onda tumačite njeno

držanje prema sinu?

— Po momu, stvari stoje ovako: ili ga ona nastoji zaštititi ili ga se boji. Može biti da ga čak i mrzi.

— Ne razumijem.

— Jeste li primijetili da ona nikad ne lovi muhe kad je on nazočan?

— Da, zbilja, to je čudno. Ali moram priznati da još uvijek ne shvaćam.

— Ni ja, gosp. Browning. I bojim se da nikad nećemo ništa saznati sve dok lady Browning ne ozdravi.

— Liječnici nemaju nade u njeno ozdravljenje.

— Da, znam. Recite, da li je vaš brat ikad provodio pokuse na muhama?

— Ne vjerujem. Da li ste to pitanje postavili stručnjacima iz Ministarstva?

— Jesam. Oni su mi se nasmijali u brk.

— Da, shvaćam.

— Imate sreću, Browning. Ja ne shvaćam, ali se nadam da ću jednog dana ipak shvatiti.

- o o o –

— Recite, ujače Arthure, da li muhe dugo žive? Doručkovali smo i moj je nećak upravo prekinuo dugu šutnju. Promatrao sam ga preko svoga Timesa, koji sam bio naslonio o čajnik. Poput većine svojih vršnjaka i Harry je imao maniju, rekao bih čak i genijalnost, da postavlja pitanja na koja odrasli nikad ne mogu točno odgovoriti. Harry mi ih je postavljao svu silu, uvijek kad sam to najmanje očekivao, a kad sam ponekad na nesreću mogao odgovoriti, na to bi se pitanje odmah nadovezalo drugo, sve do trenutka kad bih morao priznati kako sam pobijeđen, izjavljujući da ne znam odgovor. A zatim, poput velikog igrača tenisa koji poentira set-meč loptu, on bi rekao:

— A zašto ne znaš, ujo?

To je ipak bilo prvi put da spominje muhe, i ja zadrhtah na pomisao što bi bilo da je slučajno ovdje inspektor Twinker. Mogu zamisliti kakav bi mi pogled uputio, postavljajući sa svoje strane pitanja mom nećaku. Ja sam posve točno znao kako bi on odgovorio, i u sebi sam, ne bez zebnje, ponavljao riječi koje bi on zacijelo izgovorio.

— Ne znam, Harry. Zašto mi postavljaš takav upit?

— Jer sam ja ponovno vidio muhu koju je mama tražila.

— Tvoja je mama tražila neku muhu?

— Da, ona se udebljala, ali ja sam je ipak prepoznao.

— Gdje si vidio tu muhu, i što ona ima tako osobitog?

— Na tvom stolu, ujače Arthure. Umjesto crne ima bijelu glavu i jednu smiješnu nožicu.

— Kad si prvi put vidio tu muhu, Harry?

— Onog dana kad je tata otišao. Bila je u njegovoj sobi i ja sam je ulovio, ali je došla mama i naredila mi da je pustim. A onda je htjela da je opet nađem. Mislim da je promijenila mišljenje i da ju je htjela vidjeti.

— Ja mislim da je ta muha već dugo vremena mrtva — rekoh, i dignuvši se polako krenem prema svojoj sobi.

Ali tek što sam zatvorio vrata, skočih do svog stola, no na njemu nije bilo ni traga od muhe.

Riječi mog nećaka i uvjerenost inspektora Twinkera kako muhe imaju neku vezu sa smrću moga brata duboko me potresoše.

Prvi put se upitah nije li on znao mnogo više nego što se moglo pretpostavljati. I prvi put, također, upitah se da li je žena mog brata doista luda. Čudan, jezovit dojam rastao je u meni, i što sam više na to mislio sve sam čvršće vjerovao da Anne nije bila luda. Ako je ta neobjašnjiva drama ludila, tako neshvatljiva, tako užasna, bila prihvatljiva, na pomisao da je moja šurjakinja, zdrava razuma i pri punoj svijesti mogla ubiti mog brata na tako strašan način — s njegovim pristankom ili bez njega — oblio me hladan znoj. Kakav je, dakle, morao biti mračni uzrok tom jezivom zločinu? I kako se on doista odigrao?

U mislima sam ponovio sve Anneine odgovore na upite inspektora Twinkera. On ih je postavio na stotine. Anne je savršenom lucidnošću odgovarala na sve što se odnosilo na njen život s mojim bratom — život sretan i, po svemu sudeći, bez teškoća.

Profinjeni psiholog, Twinker je bio čovjek velikog iskustva, sa sposobnošću da osjeti, da razotkrije laž. Poput mene, i on je bio uvjeren da Anne pošteno odgovara na upite na koje je pristajala odgovarati. Ali bilo je i drugih, onih na koje je odgovarala uvijek na isti način, uvijek istim riječima.

— Na to pitanje ne mogu odgovoriti — govorila bi jednostavno i mirno.

Ponavljanje istog upita nije je, čini se, nikad nerviralo. Nijednom u toku mnogih ispitivanja ona nije prigovorila da je inspektor već postavio neko pitanje. Zadovoljavala se da ponovi:

— Na to pitanje ne mogu odgovoriti.

Taj kliše postao je moćni zid, u kojemu je Twinker uzalud tražio napukline. Mogao je on sasvim promijeniti temu, postavljati upite bez ikakve veze s dramom, Anne bi mirno, ne uzbuđujući se, uvijek ljubazno odgovarala. Ali čim bi on iznenada skrenuo na dramu nekim već postavljenim upitom, sukobljavao se sa zidom:

— Ne mogu odgovoriti na to pitanje.

Ne hoteći, bez sumnje, da netko drugi bude osumnjičen, Anne je sama pokazala kako je rukovala parnim maljem. Dokazala je da savršeno zna kako on funkcionira, a kad je inspektor primijetio da to još uvijek nije dokaz kako je ona ubila svog muža, ona nam je tada pokazala pregradu komandne ploče gdje se bila naslonila lijevom rukom dok je desnom rukom pritiskala dugmad.

— Vaši bi stručnjaci na tom mjestu morali pronaći moje otiske — jednostavno je dodala.

I njeni su otisci doista bili ondje.

Twinker je u njenim odgovorima otkrio samo jednu jedinu laž. Anne je tvrdila da je pokrenula malj samo jedanput, a noćni je čuvar izjavio da ga je čuo dvaput, što potvrđuje i položaj brojača na komandnoj ploči nakon drame.

Twinker se u jednom trenutku bio ponadao da će, zahvaljujući toj greški s njene strane, razbiti zapreku njene šutnje. Ali Anne mu je jednoga lijepog dana s najvećim mirom zatvorila i taj prolaz izjavivši:

— Da, ja sam lagala, ali vam ne mogu objasniti zašto sam lagala.

— Je li to vaša jedina laž? — smjesta je nadovezao Twinker, misleći da će je zbuniti i napokon steći prednost.

Ali dok je očekivao uobičajeni kliše, Anne je odgovorila:

— Da, to je zaista moja jedina laž.

I Twinker shvati da je Anne izvanredno zatvorila jedinu napuklinu u svom obrambenom zidu.

U meni je, u vezi s mojom šurjakinjom, rastao sve veći užas, jer ako nije luda ona je dakle simulirala ludilo da bi izbjegla kaznu koju je stoput zaslužila. Twinker je bio u pravu, muhe su imale neku vezu s dramom — osim ako muhe nisu bile izlika za simuliranje ludila. Ako li je ipak bila luda, Twinker je opet bio u pravu, jer su muhe mogle biti ključ koji bi nekom psihijatru omogućio da otkrije početni uzrok drame.

Rekavši sam sebi da će Twinker zacijelo mnogo bolje nego ja otpetljati cijelu stvar, u jednom sam trenutku pomislio da mu sve ispričam. Ali zadržala me izvjesnost da će se on tada okomiti na Harryja mnogobrojnim pitanjima i potpitanjima. Još me jedan razlog zadržao, razlog o kojemu u prvi tren nisam vodio računa: bojao sam se da on ne počne tražiti i ne nađe muhu o kojoj je govorio dječak. Ta me misao nervirala jer nisam uspijevao dokučiti zašto se bojim da on ne pronađe tu muhu.

Mislio sam na sve policijske romane koje sam katkad čitao. I u svojim najzamašnijim tajnama policijski su romani, unatoč svemu, logični. Ovdje nije bilo ničega logičnog, ničeg što bi se podudaralo. Sve je bilo veoma jednostavno i sve je bilo tajna. Krivca nije trebalo otkrivati: Anne je ubila svog muža, nikada to nije nijekala i čak je pokazala na koji ga je način ubila.

Točno je da je uzaludno tražiti logiku u drami ludila, ali ako prihvatimo da je to drama ludila, kako da se objasni čudna pasivnost žrtve?

Moj brat pripadao je onoj osobitoj vrsti znanstvenika koji se užasavaju intuicije i genijalnosti. Bio je sumnjičav par excellence, čuvajući uvijek svoju uporišnu točku koju je već stotinu puta provjerio i dokazao. Veoma rijetko, gotovo nikad se nije u svojim istraživanjima bavio dvjema stvarima, sa dva pokusa odjednom. On nije imao značajki rastresena znanstvenika koji pušta da ga smoči kiša dok drži zatvoren kišobran u ruci. Bio je, naprotiv, ljudski normalan, obožavao je djecu i životinje, ne oklijevajući nikad da ostavi svoj posao kako bi na primjer, poveo u cirkus djecu iz susjedstva. Volio je društvene igre poput biljara, tenisa, bridža i šaha.

Pa kako da se onda objasni njegova smrt? Kako i zbog čega se on našao pod parnim maljem? Tu nije mogla biti posrijedi nikakva stupidna oklada ni izazov njegovoj hrabrosti. On se nikad nije kladio i nije imao strpljenja prema ljudima koji se klade. Riskirajući da ih naljuti, on bi im uvijek napominjao da oklada nije ništa drugo nego posao sklopljen između budale i lopova.

Postojala su samo dva moguća objašnjenja: ili je iznenada poludio, ili je pak imao neki poseban razlog kad je svojoj ženi dopustio da ga ubije na tako čudan način.

Nakon dugog razmišljanja odlučio sam da inspektoru Twinkeru ne govorim o svojem razgovoru s Harryjem nego da sam pokušam ponovno ispitati Anne. Bila je subota, dan posjeta, i kako je moja šurjakinja bila mirna bolesnica, dopuštahu mi otprije nekog vremena da je izvodim u veliki vrt, u kojemu je ona imala svoj mali kutak koji je mogla obrađivati po svojoj volji. Ona je tamo posadila ruže koje sam joj bio donio iz svog vrta.

Vjerojatno me očekivala, jer je vrlo brzo došla u prostoriju za posjete. Zahladilo je i ona je ponijela ogrtač, predvidjevši našu uobičajenu šetnju.

Pitala me za novosti o svomu sinu, zatim me povela ravno do svog dijela terena, gdje smo sjeli na grubu klupu koju su izradili bolesnici u bolničkoj stolariji.

Vrškom kišobrana crtao sam krugove na pijesku, tražeći riječi kojima bih počeo razgovor o smrti mog brata, ali ona prozbori prva:

— Arthure, htjela bih te nešto upitali.

— Slušam te, Anne.

— Znaš li da li muhe dugo žive?

Gledao sam je zaprepašten i već sam htio zaustiti da mi je njen sin nekoliko sati prije toga postavio isti upit, kadli pomislih da mi je ona napokon dala mogućnost za odlučujući udarac u njen sustav svjesne ili nesvjesne obrane. Ona je mirno čekala moj odgovor, misleći kako

se ja vjerojatno nastojim prisjetiti svojih školskih znanja o životu muha.

Ne skidajući pogled s nje, odgovorih:

— Ne bih točno znao, Anne, ali muha koju ti tražiš bila je jutros na mom stolu.

Bio je to pun pogodak. Ona se naglo okrenu prema meni. Otvorila je usta kao da će kriknuti, ali samo su joj oči vrištale od užasa.

Uspio sam sačuvati hladnokrvnost: znao sam da sam napokon stekao prednost koju ću moći sačuvati samo maskom čovjeka koji zna, koji ne predbacuje i ne sažalijeva, koji čak i ne osuđuje.

Ona duboko uzdahne i prekrije lice rukama:

— Arthure... Ti si je ubio? — tiho prostenje

— Nisam.

— Ali ti je imaš! — zaviče, podigavši glavu. — Ona je kod tebe! Daj mi je!

Imao sam dojam da će skočiti i početi prekapati po mojim džepovima.

— Ne, Anne, nije kod mene.

— Ali ti znaš! Ti si pogodio!

— Ne, Anne, ja ne znam ništa osim da ti nisi luda. Ali ja ću saznati, na ovaj ili onaj način. Ili ćeš mi sve reći a ja ću odlučiti o posljedicama, ili pak. ..

— Ili što, reci!

— Reći ću ti, Anne... Ili ti se kunem da će inspektor Twinker imati tu muhu za dvadeset i četiri sata.

Moja je šurjakinja sjedila nepomično, gledajući u dlanova svojih dugih bijelih ruku koje je držala na koljenima. Ne dižući pogled, ona napokon reče:

— Ako ti sve reknem, zakuni se da ćeš uništiti tu muhu prije nego bilo što poduzmeš.

— Ne, Anne. Ne mogu ti ništa obećati prije nego što sve saznam.

— Arthure, shvati... Ja sam Bobu obećala da će ta muha biti uništena... To obećanje moram održati. Više ti ništa ne mogu reći.

Osjetio sam zamku: Anne se pribirala. Trebalo je svakako pronaći neki novi argument, dokaz koji bi je istjerao iz njena posljednjeg skloništa, koji bi je prisilio da kapitulira.

U očaju za svaki slučaj rekoh:

— Anne, vodi računa o tomu da će policija imati dokaz da ti nisi luda čim pregleda muhu u laboratoriju, i onda...

— Ne, Arthure! Samo to ne, zbog Harryja ne... Vidiš, ja sam očekivala tu muhu, mislila sam da će ona mene na kraju pronaći. Ona to vjerojatno nije mogla i zato je otišla k tebi.

Oštro sam je promatrao pitajući se ne simulira li ona i nadalje ludilo ili je na kraju krajeva doista luda. Bila luda ili ne, stekao sam

čvrst dojam da sam je uspio stjerati u škripac. Trebalo je probiti posljednju zapreku. Budući da se pobojala za sina, ja rekoh:

— Anne, ispričaj mi sve. Tako ću moći bolje zaštititi Harrvja.

— Od čega želiš zaštititi moga sina? Zar ne shvaćaš da sam ja ovdje samo zbog toga da Harry ne bi bio sin osuđenice na smrt, obješene zbog toga što je ubila njegova oca? Vjeruj mi, stotinu puta bih radije izabrala smrt nego da me živu sahrane u ovoj kući luđaka!

— Anne, ja isto kao i ti želim zaštititi sina svoga brata. Obećajem ti da ću učiniti i nemoguće da zaštitim Harryja ako mi sve kažeš. Ako ne progovoriš, muhu će dobiti inspektor Twinker. Ja ću ipak nastojati štititi Harryja, ali moraš shvatiti da više neću moći biti gospodar situacije.

— Ali zbog čega to moraš saznati? — dobacila mi je čudan pogled, pun mržnje.

— Anne, u pitanju je sudbina tvog sina, koja je u tvojim rukama. Što si odlučila?

— Vratimo se. Dat ću ti izvještaj o smrti svoga jadnog Boba.

— Ti si ga napisala?

— Da. Ja sam ga priredila, ne za tebe nego za tvoga prokletog inspektora. Predvidjela sam da će on prije ili Kasnije doprijeti do istine.

— Ja mu, dakle, mogu dati da ga pročita?

— Učini štogod želiš, Arthure.

Otišla je u svoju sobu i brzo se vratila noseći u ruci veliku žutu kuvertu.

— Nastoj biti sam dok to budeš čitao — rekla je predajući mi kuvertu — i neka te nitko ne ometa.

— U redu, Anne, pročitat ću to kod kuće i doći ću sutra ponovno da te vidim.

— Dobro, ako želiš.

I ona napusti prostoriju za posjete ne odvrativši na moje doviđenja.

Tek sam kod kuće primijetio tekst na omotnici? Onomu komu pripada. — Vjerojatno inspektoru Twinkeru.

Pošto sam naredio da mi nitko ne smeta i pošto sam naručio samo čaj i dvopek, otišao sam smjesta u svoju sobu.

Pretražio sam je uzduž i poprijeko, pregledao zidove, strop, tapete, namještaj, ali muhi ni traga. Zatim, pošto je služavka donijela čaj i naložila peć, ja zatvorih prozore i navukoh dvostruke zavjese. Po njenu odlasku zakračunah vrata, isključih telefon — isključivao sam ga uvijek noću nakon smrti moga brata — pogasih sva svjetla i osim stolne lampe, sjedoh za stol i otvorih debelu žutu omotnicu.

Nalio sam čaja u šalicu i počeo čitati:

Ovo nije ispovijed, jer iako sam ubila svog muža, što uostalom

nikad nisam tajila, ja nisam kriminalka. Ja sam samo vjerno izvršila njegovu posljednju volju, zgnječivši mu glavu i desnu ruku pod parnim maljem u tvornici njegova brata.

Ne okusivši čaj, okrenuh stranicu.

Prije izvjesnog vremena moj suprug upoznao me s nekim svojim pokusima. On je pouzdano znao da bi mu ih Ministarstvo zabranilo kao odveć opasne, ali njemu je bilo stalo do toga da postigne pozitivne rezultate prije nego što Ministarstvu upozna s njima.

Dosad je uspjelo u prostor poslati samo zvuk i sliku, zahvaljujući radiju i televiziji. Ali Bob je tvrdio kako je pronašao način da emitira materiju samu. Materiju — to jest neko čvrsto tijelo — smješteno u emisioni stroj, trenutačno bi se dezintegriralo i smjesta reintegriralo u drugome stroju, receptoru.

Bob je svoj pronalazak smatrao možda najvažnijim od pronalaska kotača. Tvrdio je da je transmisija materije procesom trenutačne dezintegracije-reintegracije značila revoluciju bez presedana u razvoju čovjeka. To je značilo kraj svih vrsta transporta ne samo robe nego i ljudskih bića. On se, kao praktičan čovjek, koji nikad nije bio sanjar, već uživljavao u vrijeme u kojemu neće biti aviona, vlakova, automobila, cesta ni željezničkih tračnica. Sve bi to nadomjestile postaje emisiono-receptivnih strojeva u svakom kutku svijeta. Putnike ili robu trebalo je jednostavno smjestiti u emisioni stroj, oni bi se dezintegrirali i gotovo trenutačno reintegrirali u receptoru na željenom mjestu.

Moj je suprug imao u početku nekih poteškoća. Njegov receptor bio je odijeljen od njegova emisionog stroja samo zidom. Svoj prvi uspješni pokus izveo je običnom pepeljarom, suvenirom koji smo donijeli s putovanja u Francusku.

U to vrijeme još mi nije bio pričao o svojim pokusima i nisam mogla odmah shvatiti što on želi reći kad mi je trijumfalno donio malu pepeljaru i rekao:

»Anne, gledaj! Ova je pepeljara bila potpuno dezintegrirana u vremenu od deset milijuntina sekunde. U jednomu trenu ona više nije postojala! Isparila, i ništa više, apsolutno ništa više! Samo atomi što brzinom svjetlosti putuju između dvaju strojeva! A trenutak potom, atomi se ponovno skupljaju i formiraju ovu pepeljaru!«

»Bobe, za boga miloga... O čemu ti to govoriš? Budi jasniji.

Tada mi je prvi put do u tančine otkrio bit svojih pokusa, i kako ja nisam shvaćala, on je nabacio sitne crteže, nanizavši gomilu brojki. Ali ja još uvijek nisam shvaćala.

»Oprosti mi, Anne«, reče on nasmijavši se od srca kad je skopčao da ja sve manje i manje shvaćam o čemu je riječ. »Sjećaš li se kad sam ono čitao članak o tajanstvenom roju kamenja koje velikom žestinom prodire u neke kuće u Indiji a vrata i prozori su čvrsto zatvoreni?«

»Da. dobro se sjećam. Profesore Downing, koji nas je posjetio preko vikenda, rekao je da bi se to, ako nije riječ o triku, moglo objasniti kao dezintegracija kamenja bačenog izvana i njegova reintegracija unutar kuće, prije pada.«

»Tako je, on je čak pridodao: »Osim ako do te pojave nije došlo zbog parcijalne i trenutačne dezintegracije zida kroz koji je kamenje prošlo.«

»Da, sve je to veoma lijepo, ali ja još uvijek ne shvaćam. Kako, na primjer, to kamenje, iako dezintegrirano, može mirno proći kroz neki zid ili neka vrata?«

»Da, Anne, to je moguće jer se atomi koji tvore materiju ne dodiruju, jedne od drugih njih dijele beskrajni prostori.«

»Kako mogu postojati beskrajni prostori, kao što ti kažeš, medu atomima koji tvore jedna obična vrata?«

»Da se dobro razumijemo, prostori među atomima samo su relativno beskrajni, oni su beskrajni u odnosu na veličinu atoma. Na primjer, ti si teška oko šezdeset kilograma i visoka metar i šezdeset: kad bi se svi atomi koji tvore tvoje tijelo zbili jedni uz druge, bez praznina medu njima, ti bi još uvijek bila teška šezdeset kilograma, ali bi predstavljala kuglicu koja bi bez teškoća stala na vrh pribadače.«

»Ako sam dobro razumjela, ti si pepeljaru sveo na veličinu glave pribadače?«

»Ne, Anne. Prvo, ta pepeljara, koja teži jedva dvije unce, tvorila bi masu jedva vidljivu pod mikroskopom kad bi se njeni atomi iznenada skupili. Osim toga, sve je to samo usporedba. Pa ipak, kad bi jednom ta pepeljara bila dezintegrirana, ona bi veoma lako mogla proći kroz svako čvrsto tijelo, primjerice i kroz tebe, bez ikakve poteškoće, jer bi njeni odijeljeni atomi mogli prolaziti kroz masu tvojih rastavljenih atoma bez najmanjih teškoća.«

»Ti si, dakle, tu pepeljaru dezintegrirao da bi je malo dalje reintegrirao, pošto si je propustio kroz neko čvrsto tijelo?«

»Točno, Anne, i to kroz zid koji dijeli moj emisioni stroj od receptora!«

»A može li se znati kakva je korist od slanja pepeljara u prostor?«

Bob se tada malko naljutio, ali shvativši da ga prijateljski zadirkujem, pojasnio mi neke mogućnosti svoga otkrića.

»U redu! Nadam se da mene na takav način nećeš nikad otposlati. Bilo bi me užasno sirah kad bih morala uskrsnuti na drugoj strani, poput ove pepeljare.«

»Što želiš reći, Anne?«

»Sjećaš li se što je bilo napisano ispod pepeljare?«

»Pa, dakako. Riječi: »Made in France«. i one su još sigurno tamo.«

»Da, jesu, to je točno, ali pogledaj. Bobe!«

Uzeo je pepeljaru smiješeći se, ali je problijedio i smiješak mu se

ukočio kad je opazio što sam ja bila primijetila, i što je meni dokazivalo kako je on doista s tom pepeljarom izveo neobičan pokus.

One tri riječi još su se vidjele, ali naopačke, te se moglo pročitati: ecnarF ni edaM.

»To je nezamislivo«, promrmljao je i ostavivši čaj odjurio u laboratorij, iz kojeg je izašao tek sutradan, nakon cjelonoćnog rada.

Nekoliko dana kasnije Bob je doživio još jedan neuspjeh, zbog čega je više tjedana bio veoma neraspoložen. Pritisnut pitanjima priznao mi je na kraju da je njegov prvi pokus na živom biću bio potpuni fijasko.

»Bobe, ti si taj pokus izveo na Dandelu, zar ne?«

»Da«, priznao je posramljeno. »Dandelo se bio savršeno dezintegrirao, ali se nikad nije reintegrirao u receptoru.«

»I što sad?«

»Sad više nema Dandela. Postoje samo raspršeni Dandelovi atomi, koji šeću bog zna gdje u prostoru.«

Dandelo je bio mali, bijeli mačak, kojega je kuharica jedne večeri bila pronašla u vrtu. Jednog jutra jednostavno je iščezao. Sad sam znala kako je nestao.

Nakon serije novih pokusa i dugih sati provedenih u bdijenju Bob mi jednog dana obznani da njegov stroj napokon savršeno funkcionira i pozvao me da mi ga pokaže.

Ja priredih šampanjac i dvije čaše da dostojno proslavimo njegov uspjeh, jer čim on mene zove da vidim njegov izum, znači da je on definitivno provjeren i besprijekoran.

»Sjajna ideja«, izjavi on uzevši mi poslužavnik iz ruku. »Proslavit ćemo to reintegriranim šampanjcem.«

»Nadam se da će biti isto tako dobar kao i prije dezintegracije, Bobe.«

»Ne boj se, Anne. Vidjet ćeš.«

On otvori vrata kabine, koja nije bila ništa drugo nego stara, preuređena telefonska kabina.

»Ovo je emisioni stroj za dezintegraciju«, objasnio je stavivši poslužavnik na klupicu u kabini.

Zatvorio je vrata, zatim mi je pružio tamne naočale za sunce i namjestio me ispred staklenih vrata kabine.

Pošto je i on stavio tamne naočale, pritisnuo je više različitih dugmeta izvan kabine i ja začuh tiho zujanje električnog motora.

»Jesi li spremna?« upitao me ugasivši svjetlo u kabini i okrenuvši drugi prekidač, nakon čega stroj preplavi ljubičasto svjetlo. »Sada dobro gledaj!«

On povuče ručicu i cijeli laboratorij planu nepodnosivim narančastim bljeskom. U unutrašnjosti kabine mogla sam vidjeti nešto poput plamene kugle, koja je na tren zatitrala. Osjetila sam iznenadnu

vrućinu po licu i vratu i časak potom vidjela sam samo crne mrlje obrubljene zelenim kružićima, kao kad se čovjek zagleda u sunce.

»Možeš skinuti naočale, gotovo je, Anne.«

Na pomalo teatralan način moj suprug otvori vrata kabine, i ja sam, iako sam to očekivala, ostala zaprepaštena vidjevši da su klupica, poslužavnik, čaša i boca šampanjca jednostavno nestali.

Bob me ceremonijalno uvede u susjednu sobu, u kojoj se nalazila posve ista kabina i, otvorivši vrata, izvadi trijumfalno poslužavnik s bocom šampanjca, koju smjesta otčepi. Čep veselo poleti u zrak i šampanjac poteče u čaše, pjeneći se.

»Jesi li siguran da ga možemo piti bez opasnosti?«

»Posve sam siguran«, reče on pruživši mi čašu. »A sad ćemo obaviti još jedan pokus. Želiš li prisustvovati?«

Vratimo se u sobu u kojoj je bio emisioni stroj.

»On, Bobe! Sjeti se jadnog Dandela!«

»To je samo zamorac, Anne. No, ja sam uvjeren da će proći bez teškoća.«

On smjesti životinjicu na kovinasti pod kabine, zatim mi naredi da ponovno stavim tamne naočale. Začuh zujanje motora, ugledah ponovno munjeviti bljesak, ali ovaj put ne čekajući pojurih u susjednu sobu. Kroz staklena vrata receptivne kabine vidjeh zamorca kako trči amo-tamo.

»Bobe, dušo, evo ga! Uspjelo je!«

»Malo strpljenja, Anne. To ćemo tek nakon izvjesnog vremena znati sigurno.«

»Ali on je savršeno u redu i isto je tako živahan kao i prije pokusa.«

»Da, ali treba doznati jesu li mu svi organi netaknuti, a to će zahtijevati nešto vremena. Ako se ono bude i nakon mjesec dana dobro osjećalo, mi ćemo se moći upustiti i u druge pokuse.«

Taj mjesec bio mi je dug kao stoljeće. Svaki sam dan dolazila promatrati zamorca, koji je čudesno dobro izgledao.

Potkraj mjeseca Bob stavi u kabinu Picklesa, našeg psa. Nije mi to najavio jer ja nikad ne bih pristala na takav pokus s Picklesom. Ali ovomu se to, po svemu sudeći, strašno dopalo. U jedno jedino poslijepodne on je bio dezintegriran-reintegriran desetak puta, i čim bi izašao iz receptivne kabine radosno je jurio prema emisionom stroju i ponavljao pokus.

Očekivala sam da će Bob pozvati neke od znanstvenika i stručnjake iz Ministarstva, što je bio njegov običaj kad god bi završio neki posao, kojom prigodom bi im priopćio rezultate i izveo nekoliko praktičnih demonstracija. Nakon nekoliko dana ja ga na to podsjetih.

»Ne, Anne. Ovo otkriće odveć je važno da bi se već sada moglo objaviti. Ima nekih faza operacije koje još ni ja sam ne shvaćam. Čeka

me još prilično posla i mnogo novih pokusa.

Ponekad mi je, ne uvijek, pričao o svojim pokusima. Nikada mi ne bi palo na um da bi on prvi pokus s čovjekom mogao izvesti na svojoj vlastitoj osobi, i tek sam nakon katastrofe saznala da je on u emisionoj kabini instalirao još jednu komandnu ploču.

Onog jutra kad je izveo svoj jezivi pokus, Bob nije bio došao na doručak. Našla sam na vratima laboratorija načrčkanu poruku:

»Neka me nitko ne ometa. Radim.«

To je ponekad znao učiniti, i ja nisam obraćala pažnju na velika, nezgrapna slova poruke, pribijene na vrata.

Tek malo kasnije, u vrijeme ručka, dotrčao je Harry i rekao mi da je ulovio muhu bijele glave, a ja mu, ne htijući uopće da je vidim, naredih da je smjesta pusti. Poput Boba, ni ja nisam dopuštala da se životinjama čini i najmanje zlo. Znala sam da je Harry ulovio tu muhu samo zato što je čudno izgledala, ali ja sam isto tako znala da bi se unatoč tomu njegov otac naljutio.

U vrijeme čaja Bob još nije izlazio iz laboratorija i poruka je još uvijek bila na vratima. U vrijeme večere ništa se nije promijenilo i ja, neodređeno uznemirena, zakucah na vrata i pozvali Boba.

Začuh kako se on kreće po sobi i trenutak kasnije gurnuo novu poruku ispod vrata. Razmotrih papir i pročitah:

»Anne, imam neprilika. Odvedi Harrvja na spavanje a ti dođi za jedan sat. B.«

Mogla sam lupati i zvati do mile volje, Bob nije odgovarao. Malo kasnije čula sam kako kuca na pisaćem stroju i donekle umirena vratih se u kuću.

Pošto sam Harryja strpala u krevet, vratila sam se u laboratorij, gdje sam pod vratima našla novi list papira. Ovaj put s užasom pročitah:

Anne,

Računam na čvrstoću tvog duha i vjerujem da te neće obuzeti panika, jer ti mi jedina možeš pomoći. Dogodila mi se teška nesreća. Moj život u ovom trenutku još nije u opasnosti, ali se ipak radi o pitanju života ili smrti. Govoriti ne mogu i stoga je uzaludno da me zoveš i da zapitkuješ kroz vrata. Bit će potrebno da sve izvršiš točno po mojim uputama. Pošto triput kucneš u vrata kao znak da se slažeš, otiđi i donesi mi čašu mlijeka, u koje ćeš naliti dosta ruma. Od sinoć nisam ništa pojeo ni popio, pa mi treba. Računam na tebe. B.

Srce mi je lupalo kao ludo, kucnuh triput o vrata kako je zahtijevao i pojurih da mu donesem ono što me zamolio.

Vrativši se u laboratorij, nadoh novu poruku pod vratima:

Anne, slijedi vjerno moje instrukcije. Kad zakucaš, ja ću otvoriti vrata. Ti stavi čašu s mlijekom na moj stol i ništa me ne pitaj, zatim

odmah prijeđi u drugu sobu u kojoj je receptivna kabina. Sve dobro pretraži. Moraš ondje apsolutno pronaći jednu muhu, koju sam ja uzalud tražio. Ja sam strašno udešen i male stvari uopće ne mogu vidjeti.

Svladavši uzbuđenje i lupanje srca, zakucah triput na vrata.

Začuh Boba kako ide prema vratima i kako malo zatim skida zasun.

Udoh s čašom u ruci, osjećajući da je on ostao iza otvorenih vratiju. Potisnuvši želju da se okrenem, rekoh:

»Možeš sa mnom računati, srce.« Pošto sam čašu odložila na stol, uputih se prema drugoj strani laboratorija, koja je bila jarko osvijetljena. Tamo je sve bilo razbacano: papiri, fascikli, bočice, epruvete ležali su posvuda po podu između prevaljenih stolčića i stolica.

I ne misleći na to znala sam da muhu neću naći: moj instinkt govorio mi je da je muha koju traži moj suprug ona muha koju je Harry bio ulovio i koju je po mom naređenju pustio

Čula sam kako Bob u drugoj sobi prilazi k stolu i malo kasnije dopre do mene nekakav čudni zvuk srkanja, kao da se mučio dok je pio.

»Bobe, nema muhe. Možeš li mi dati još kakve upute? Ako ne možeš govoriti, kucni po svom stolu, onako, znaš: jedan udarac za »da«, dva udarca za »ne«.

Trudila sam se da mi glas zvuči normalno, ali morala sam se strašno naprezati da svladam jecaj kad je on dvaput odsječno lupio po stolu.

»Mogu li doći u tvoju sobu? Ne znam što ti se dogodilo, ali štogod bilo, ja ću biti hrabra.«

Nastao je trenutak tišine, zatim on jedanput kucne o stol.

Od užasa ostadoh prikovana na vratima. Bob je pokrio glavu stolnjakom od pozlaćena samta, koji se obično nalazi na stolu za kojim je on jeo kad nije želio prekidati posao u laboratoriju

»Bobe, tražit ćemo sutra, pri dnevnoj svjetlosti. Ne bi li malo prilegao? Ja ću te, ako želiš, odvesti u sobu za goste i sve ću tako udesiti da te nitko ne vidi.«

Lijeva ruka izađe ispod stolnjaka, koji mu je padao sve do trbuha, i on dvaput zalupa po stolu.

»Da li ti je potreban liječnik?«

»Ne«, on će lupivši po stolu.

»Hoćeš li da telefoniram profesoru Mooreu. On bi ti možda bio korisniji nego ja.«

Dvaput, brzo, on rukom otkuca »ne«. Nisam više znala što da kažem ni što da činim. Jedna misao neprekidno mi se vrtjela no glavi i ja rekoh:

»Harry je jutros našao jednu muhu i ja sam mu zapovijedila da je pusti. Da li je to ta muha koju tražiš? Harry mi je rekao da je imala bijelu glavu.«

Bob ispusti čudan uzdah, koji je, reklo bi se, imao nešto metalno u sebi. U tom trenu ja se ugrizoh za ruku do krvi da ne bih vrisnula. On je pustio da mu desna ruka padne niz tijelo, a na mjestu šake i zglavka vidjelo se nešto poput patrljka, s malim dlakavim kukicama Što su izbijale ispod orukvice.

»Bobe, mili moj, objasni mi što se dogodilo. Ja bih ti možda mogla više pomoći kad bih znala o čemu je riječ... Oh, Bobe, to je strašno!« rekoh pokušavajući uzalud prigušiti jecaje.

Njegova lijeva ruka proviri ispod stolnjaka i pošto je jedanput lupio po stolu, pokaza mi vrata.

Izađoh i pošto je on navukao zasun, ja se sruših u hodniku. Čula sam ga kako hoda gore-dolje po sobi i kako ponovno kuca na pisaćem stroju. List skliznu ispod vrata i ja pročitah:

»Anne, dođi sutra. Ja ću ti otkucati objašnjenje. Uzmi sredstvo za spavanje i pokušaj zaspati. Bit će mi potrebna sva tvoja snaga, mila moja. — B.«

»Da li ti štogod treba za noć. Bobe?« doviknuh mu kroz vrata, prigušivši jecaje.

On otkuca dva brza udarca i malo zatim počne pisati na stroju.

Drugog dana probudilo me sunce što mi je sjalo ravno u oči. Namjestila sam budilicu na pet sati, ali zbog sredstva za spavanje nisam čula zvonce. Bilo je sedam sati i ja se uspaničena brzo digoh.

Pojurila sam u kuhinju, gdje sam pred očima preplašene posluge na brzinu pripremila čaj i tost i to trčeći odnijela u laboratorij.

Bob mi je nakon nekoliko sekundi otvorio vrata i odmah ih za mnom zatvorio. Drščući primijetih da on još uvijek ima stolnjak na glavi. Po raspremljenu poljskom krevetu, po njegovu izgužvanom sivom odijelu, zaključih da se on ipak pokušao malo odmoriti.

List papira otkucan na pisaćem stroju čekao me na stolu, na koji sam položila poslužavnik. On se uputio prema vratima susjedne sobe i ja shvatih da želi biti sam. Zato ponesoh njegov tekst u drugu sobu i čitajući začuh ga kako ulijeva čaj.

»Da li se sjećaš pepeljare? Dogodila mi se otprilike ista nezgoda, samo mnogo, mnogo teža. Ja sam sama sebe dezintegrirao-reintegrirao, prvi put uspješno. Za vrijeme drugog pokusa nisam primijetio da je u emisionu kabinu ušla jedna muha.

Moja je jedina nada da pronađem tu muhu i da pokus ponovim s njom. Dobro traži posvuda, jer ako je ne pronađeš, ja ću morati izmisliti neki način da nestanem ne ostavljajući traga.«

Željela sam podrobnije objašnjenje, ali Bob je bez sumnje imao razloga što mi ga nije dao. On je zacijelo morao biti izobličen i ja

zadrhtah pri pomisli na njegovo lice udešeno kao ona slova naopačke, na pepeljari. Zamišljala sam ga s očima na mjestu ušiju ili usta...

Ali morala sam ostati sabrana te ga spasiti. Najvažnije od svega bilo je izvršiti sve što traži, pronaći tu muhu po svaku cijenu.

»Bobe, mogu li ući?«

On otvori vrata između dviju prostorija.

»Bobe, ne očajavaj. Naći ću ja tu muhu. Ona više nije u laboratoriju, ali ne može biti ni daleko. Ja pogađam da si izobličen, ali ne može biti ni govora o tome da nestaneš. To nikad ne bih dopustila. Ako treba, ako ti ne želiš da te vide, napravit ću ti masku i ti ćeš nastaviti svoja istraživanja sve dok se ne uspiješ vratiti u normalno stanje. Ako treba, pozvat ću profesora Moorea i druge znanstvenike, tvoje prijatelje i mi ćemo te spasiti, Bobe.«

On žestoko zalupa po stolu, i ja ponovno začuh onaj promukli i metalni uzdah ispod stolnjaka koji mu je pokrivao glavu.

»Nemoj se nervirati, Bobe. Ja neću poduzeti ništa na svoju ruku, obećavam. Imaj povjerenja u mene i dopusti mi da ti pomognem. Ti si izobličen, zar ne? I to jezivo, bez sumnje. Zar mi ne želiš pokazati svoje lice? Neću se prestrašiti. Ja sam tvoja žena, Bobe!«

On dvaput bijesno zalupa po stolu i dade mi znak da izađem.

»Dobro. Odmah idem tražiti tu muhu, ali zakuni se da nećeš praviti gluposti, zakuni se da nećeš ništa učiniti prije nego što se sa mnom ne posavjetuješ!«

On lagano podigne lijevu ruku i ja shvatih da mi daje obećanje.

Nikad neću zaboraviti taj užasni dan lova na muhe. Cijelu sam kuću isprevrtala, prisiljavajući poslugu da sudjeluje u mojoj potrazi. Mogla sam ja koliko mi drago objašnjavati da je riječ o muhi koja je pobjegla iz laboratorija mog supruga, o muhi na kojoj je on vršio pokuse i koju je stoga trebalo uloviti živu, sigurna sam da su me od tog trenutka svi smatrali ludom. To me uostalom, kasnije spasilo od sramnog vješanja.

Ispitivala sam Harryja. Budući da nije odmah shvatio o čemu je riječ, ja sam ga grubo prodrmala i on je počeo plakati. Tada sam se morala oboružati strpljivošću. Da, sad se sjećao, onaj put on je ulovio muhu na rubu kuhinjskog prozora, ali ju je smjesta pustio čim sam mu ja to zapovijedila.

Čak i ljeti u nas ima malo muha, jer se naša kuća nalazi na vrhu brežuljka. Unatoč tomu, ja sam toga dana ulovila na stotine muha. Posvuda, po rubovima prozora, u vrtu, postavila sam zdjelice s mlijekom, pekmez i šećer da ih privučem. Ni jedna nije odgovarala opisu koji je bio dao Harry. Uzalud sam ih promatrala pod povećalom, sve su bile iste, obične muhe. Za objed sam odnijela mužu mlijeka i pire od krumpira. Odnijela sam mu i nekoliko muha, za svaki slučaj, ali mi je on dao do znanja da mu one nisu korisne.

»Ako muhu ne pronađemo do večeri, Bobe, promislit ćemo što valja učiniti. Evo kako ja to mislim. Smjestit ću se u malu pokrajnu sobicu i zatvorit ću vrata. Kad ti ne budeš mogao odgovarati signalima »da« i »ne«, svoje ćeš mi odgovore tipkati na pisaćem stroju i gurnuti ih kroz vrata, hoćeš li?« »Da«, kucne Bob svojom zdravom rukom. Pala je noć a mi muhu nismo našli. Prije nego što ću Bobu odnijeti jelo, oklijevala sam na tren pred telefonom. Nije bilo više dvojbe: bila je riječ o životu ili smrti moga muža. Hoću li biti dovoljno snažna da se usprotivim njegovoj volji, da ga spriječim da sam ne skonča svoje dane? On mi zacijelo nikad ne bi oprostio što nisam održala obećanje, ali shvativši da više vrijedi riskirati nego ga pustiti da nestane, grozničavo zgrabih slušalicu i nazvah broj profesora Moorea, njegova najintimnijeg prijatelja.

»Profesor je na putu i vratit će se potkraj tjedna«, odgovorio mi ljubazno nepoznat glas na drugoj strani žice.

Prst sudbine. Nije važno, borit ću se sama i sama ću spasiti Boba.

Bila sam gotovo posve sabrana kad sam ušla u laboratorij i kad sam se, prema dogovoru, smjestila u pokrajnu sobicu da bih počela mučni razgovor, koji će potrajati dobar dio noći.

»Bobe, da li mi možeš reći što se točno dogodilo? Što je to zapravo bilo?«

Slušala sam izvjesno vrijeme kucanje njegova pisaćeg stroja, zatim mi on ispod vratiju gurne odgovor:

»Anne,

Želio bih da me se sjećaš onakvog kakav sam izgledao prije. Potrebno je da se uništim. Dugo sam razmišljao i pronašao jednu mogućnost, i tu mi samo ti možeš pomoći. Ja sam, dakako, razmišljao o običnoj dezintegraciji u svom stroju, ali to ne bi valjalo, jer bih riskirao da me jednog dana reintegrira neki drugi znanstvenik, a to ne mogu dopustiti ni po koju cijenu.«

Zapitala sam se na tren nije li moj suprug šenuo pameću.

»Bez obzira na mogućnost koju predlažeš, ja nikad neću prihvatiti takvo rješenje, mili moj. Koliko god bio jeziv ishod tvog pokusa, tvog udesa, ti si živ, ti si ljudsko biće, inteligencija, ti imaš dušu. Nemaš pravo da se uništiš!«

Odgovor je ponovno bio otkucan na pisaćem stroju i gurnut ispod vratiju:

»Ja jesam živ, ali ja više nisam ljudsko biće. Što se pak moje inteligencije tiče, ona može svakog trena nestati. Ona, uostalom, više nije netaknuta. A ne može biti duše bez inteligencije.«

»Zato bi trebalo druge znanstvenike upoznati s tvojim pokusima, s tvojim radovima. Oni će naći načina da te spase.«

Poskočih na mjestu kad je Bob na te moje riječi nervozno, gotovo bijesno dvaput zalupao na vrata.

»Bobe, zašto ne? Zašto odbijaš pomoć koju bi ti oni od sveg srca pružili?«

Moj muž obaspe tada vrata s desetak bijesnih udaraca, i ja shvatih da u tom smislu ne valja insistirati.

Govorila sam mu zatim o sebi, o našem sinu, o našoj obitelji. On mi više nije odgovarao. Nisam znala što da mislim ni što da činim. Napokon se usudih:

»Bobe... da li me čuješ?«

On jedanput blago udari po stolu.

»Spominjao si mi pepeljaru iz svojega prvog pokusa. Bobe, što misliš, da si je ponovno stavio u svoj stroj, da si je ponovno dezintegrirao-reintegrirao, da li bi slova ponovno došla na svoje mjesto?«

Nakon nekoliko minuta pročitah na papiru:

»Jasan mi je smisao tvog pitanja, Anne. Mislio sam na to, i zbog toga mi treba muha. Potrebno je da ona ponovno prođe zajedno sa mnom, inače je sve beznadno.«

»Pokušaj za svaki slučaj. Nikad se ne zna.«

»Već sam pokušao« glasio je odgovor ovaj put.

»Bobe, pokušaj opet!«

Bobov odgovor dao mi je malo nade, jer nijedna žena nije shvatila niti će shvatiti da se muškarac može šaliti čak i onda kad zna da će umrijeti. Minutu kasnije pročitah slijedeće:

»Divim se tvojoj Ijukoj ženskoj logici. Mi to možemo raditi još stotinu godina... Ali da ti pričinim veselje, po svoj prilici posljednje, pokušat ću proći još jedanput. Ako ne nađeš tamne naočale, okreni leđa kabini s receptorom i pokrij oči dlanovima. Javi mi kad budeš spremna.«

»Može, Bobe!«

Poslušala sam njegove upute i ne potraživši naočale. Čula sam ga kako pomiče razne predmete, zatim kako otvara i zatvara vrata emisione kabine. Nakon trenutka koji mi je izgledao kao vječnost, začuh žestoko pucketanje i kroz kapke i dlanove nazreh onu blistavu svjetlost.

Okrenuh se i pogledah.

Bob sa svojim baršunastim stolnjakom na glavi polako izađe iz receptivne kabine.

»Je li se išta promijenilo. Bobe?« upitah ga nježno, dodirnuvši mu ruku.

On nervozno ustuknu na moj dodir i spotaknu se na neki prevaljeni stolčić. Učinio je nadljudski napor da ne izgubi ravnotežu i stolnjak od pozlaćena baršuna polako skliznu s njegove glave dok je on padao na leđa.

Nikad neću zaboraviti tu viziju užasa. Urlala sam od straha, i što

sam više urlala to me više bilo strah. Gurala sam prste u usta da prigušim krikove, i pošto sam ih izgrizla do krvi. urlala sam još jače. Osjećala sam, znala sam da nikad neću prestati urlati ako ne budem uspjela skrenuti pogled s njega. Ako ne budem uspjela zatvoriti oči.

Čudovište u koje se pretvorio moj muž polako je pokrilo glavu i na prstima se uputilo prema vratima, te sam napokon mogla zatvoriti oči.

Nikad neću moći izbrisati sliku te glave-priviđenja, te bijele, dlakave glave, spljoštene lubanje, mačjih ušiju, na kojoj su oči bile prekrivene dvjema smeđim pločama velikima poput tanjura, koje dopirahu sve do šiljastih ušiju. Ružičasta i drhtava njuška također je bila mačja, a na mjestu usta bio je okomiti prorez, načičkan dugim, riđim dlakama, iz kojega je visila neka vrsta crnoga i dlakavog rila, koje se ljevkasto širilo u oblik trube.

Vjerojatno sam se onesvijestila, jer sam se zatekla kako ležim na hladnim pločama poda u laboratoriju, očiju uperenih u vrata, iza kojih je ponovno dopiralo kucanje Bobova pisaćeg stroja.

Sva su mi osjetila otupjela, kao poslije teške nesreće, kad još čovjek nije potpuno svjestan onoga što se dogodilo i kad još ne trpi. Sjetila sam se čovjeka kojeg sam jednom vidjela na željezničkoj postaji, koji je pri punoj svijesti sjedilo na rubu perona i s nekom vrstom tupog čuđenja zurio u svoju nogu na tračnicama kuda je prošao vlak.

Osjećala sam žestoku bol u vratu i pitala sam se nisu li mi popucale glasnice od silnih krikova.

U susjednoj prostoriji prestalo je tipkanje i trenutak potom list papira proviri ispod vrata. Držćući od gađenja uzeh ga vršcima prstiju i pročitah:

»Sada, eto, znaš. Ovaj posljednji pokus bio je novi poraz, jadna moja Anne. Ti si, bez sumnje, prepoznala jedan dio Dandelove glave. U trenutku pretposljednjeg pokušaja moja glava bila je glava muhe. Sad su mi ostale samo njene oči i usta, ostatak je nadomješten parcijalnom reintegracijom glave mačka koji je nestao.

Sad shvaćaš, Anne, da ima samo jedno jedino rješenje, zar ne? Ja moram nestati. Kucni triput o vrata da izraziš svoje slaganje i ja ću ti objasniti kako ćemo postupiti.«

Da, on je bio u pravu, morao je nestati jednom za svagda. Bila sam svjesna da sam pogriješila što sam mu predložila tu novu dezintegraciju, nejasno osjećajući da bi svaki novi pokušaj rezultirao još stravičnijim transformacijama.

Prišavši k vratima, pokušala sam nešto reći, ali nikakav glas ne izađe iz mog upaljenog grla. Tada kucnuh triput o vrata.

Ostatak možete sami pogoditi. Preko tipkanih listova on mi je izložio svoj plan i ja sam ga prihvatila.

Držćući cijelim tijelom, glave u vrućici, ja sam ga na udaljenosti pratila do tvornice, poput automata. Nosila sam u ruci cijelu stranicu uputa koje su se odnosile na rukovanje parnim maljem.

Kad smo stigli u tvornicu, pred malj, on je ponovno omotao glavu i ne okrenuvši se, bez kretnje pozdrava, legao na tlo, namjestivši glavu točno na mjesto gdje je morala pasti golema metalna masa parnog malja.

Nije mi to bilo teško učiniti, jer to više nije bio moj suprug nego čudovište koje ću ukloniti. A sam Bob je već davno nestao. Ja sam samo izvršavala njegovu posljednju volju.

Očiju uprtih u poleglo, nepomično tijelo, pritisnuh crveno dugme za udarac. Tiha metalna masa klizila je polaganije nego što bih vjerovala. Gluhi udar pri padu pomiješao se sa zvukom suhog pucketanja. Tijelo moga... tijelo čudovišta potrese drhtaj, zatim se više ne pokrenu.

Priila sam i tek tada opazila da je pod malj zaboravio namjestiti svoju desnu ruku, muhinu nogu, zapravo.

Svladavši gađenje i strah i žureći se zbog bojazni da buku parnog malja ne privuče noćnog čuvara, pritisnuh na dugme za dizanje malja.

Cvokoćući zubima i jecajući od straha morala sam ponovno nadvladati gađenje kako bih podigla i namjestila njegovu desnu čudno laganu ruku.

Ponovno spustih malj i pobjegoh glavom bez obzira.

Sad znaš sve. Postupi kako misliš da je najbolje.

Sutradan inspektor Twinker dođe k meni na čaj.

— Maločas sam saznao za smrt lady Browning i kako sam se bavio smrću vašeg brata, povjerili su mi i ovu novu istragu.

— I što ste zaključili, inspektore?

— Liječnik je kategoričan. Lady Browning izvršila je samoubojstvo progutavši kapsulu s cijenkalijem. Ona ju je vjerojatno imala kod sebe već od... dugo vremena.

— Dođite u moju radnu sobu, inspektore. Htio bih da pročitate jedan čudan dokument prije nego što ga uništim.

Twinker je sjeo za moj stol i polako i, čini mi se, mirno čitao dugu »ispovijed« moje šurjakinje, dok sam ja u kutu kraj kamina pušio lulu.

Napokon okrenu on i posljednju stranicu, skupi pažljivo papire te mi ih vrati.

— Što vi o svemu tome mislite? — upitah ga stavljajući papire na vatru.

Nije odmah odgovorio. Pričekao je da plamen proguta papire što su se svijali na vatri.

— Ja mislim da ovo neporecivo dokazuje kako je lady Browning bila doista luda — reče naposljetku, fiksirajući me svojim bistrim očima.

— Da, bez sumnje — rekoh pripaljujući nonovno svoju lulu.

Šutjeli smo nekoliko minuta, gledajući u vatru.

— Jutros mi se dogodila čudna stvar, inspektore. Išao sam na groblje, na grob svoga brata. Nije bilo žive duše.

— Ne, i ja sam tamo bio, gosp. Browning. Nisam vam htio smetati u vašim . .. radovima.

— Vidjeli ste me?

— Da, vidio sam kako zakapate kutiju šibica.

— Znate li što je bilo u njoj?

— Muha, pretpostavljam.

— Da, našao sam je rano jutros. Uhvatila se u paučinu u vrtu.

— Bila je mrtva?

— Ne sasvim. Ja sam je dokrajčio... zgnječio sam je između dva kamena. Imala je glavu... bijelu, posve bijelu.

Arthur C. Clarke: Zid tmine

Wall of Darkness

Preveo Zoran Živković

Mnogi su i neobični svjetovi što plove poput mjehuraste pjene niz Rijeku Vremena. Samo se nekoliko njih kreće uza struju ili je koso presijeca; još je manje onih koji zauvijek leže izvan njenog domašaja, ne znajući uopće za budućnost ili prošlost. Shervaneov sićušni svemir nije pripadao toj grupi; njegova je neobičnost bila druge vrste. On je sadržavao samo jedan svijet — planet Shervaneova roda — i jednu zvijezdu, veliko sunce Trilorne, koje je osiguravalo život i svjetlo. Shervane nije znao ništa o noći jer se Trilorne uvijek nalazio visoko iznad obzorja, spuštajući se k njemu jedino za dugih zimskih mjeseci. Doduše, s onu stranu granica Zemlje Sjenki bilo je razdoblja kad je Trilorne nestajao ispod ruba svijeta, ostavljajući za sobom tminu u kojoj ništa nije moglo preživjeti. Ali, čak i tada tamo nije vladala potpuna tmina, iako nije bilo zvijezda koje bi je umekšale.

Sam u svom malom svijetu, uvijek istim licem okrenutim prema jednom suncu, Shervaneov je svijet predstavljao posljednju i najneobičniju šalu Svemira.

Međutim, kad bi bacio pogled preko očeve zemlje, Shervaneov bi um preplavile iste misli koje bi navrle i bilo kojem djetetu. Osjećao je udivljenje, radoznalost i neku nejasnu zebnju, ali iznad svega neodoljiv zov da se otisne u taj veliki svijet pred sobom. Za tako nešto bio je još mlad, ali stara se kuća nalazila na uzvisini u krugu od mnogo milja, pa je pogledom mogao obuhvatiti cijeli predio koji će jednog dana biti njegov. Kad bi se okrenuo prema sjeveru i Trilorneov bi mu disk bljesnuo u lice, mogao je u daljini vidjeti dugačku liniju planina što su se zakrivljavale udesno, dižući se sve više i više dok ne bi nestale iza njega prema Zemlji Sjenki. Jednog dana kad odraste, krenut će prema tim planinama putem koji je vodio do velikih zemalja na istoku. S lijeve strane nalazio se ocean, udaljen samo nekoliko milja, odakle bi Shervane ponekad čuo grmljavinu valova što se razbijaju i razlijevaju po blago zakošenoj obali. Nitko nije znao dokle se prostire ocean. Brodovi bi se otisnuli njime prema sjeveru, dok se Trilorne sve više i više podizao na nebu a toplina njegovih

zraka postajala osjetnija. Znatno prije no što bi veliko sunce doseglo zenit, bili bi prisiljeni da se vrate. Ako mitska Ognjena Zemlja zbilja i postoji, uzaludna je bila nada da će netko ikada kročiti na njene plamene obale — osim ako legende ipak nisu govorile istinu. Nekad su prema predaji, postojali brzi brodovi od kovine, što su mogli premostiti ocean bez obzira na toplinu Trilornea i stići tako do zemalja s druge strane svijeta. Do tih predjela sada se moglo stići jedino napornim putovanjem kopnom i morem, koje bi se tek neznatno skratilo ako bi se neprestano išlo prema sjeveru.

Sva naseljena područja Shervaneova svijeta ležala su u uskom pojasu između plamene topline i nepodnošljive hladnoće. U svakoj od zemalja daleki je sjever predstavljao nedostižno područje, zapretano ognjevima Trilornea. Na jugu se prostirala velika i sumorna Zemlja Sjenki, gdje je Trilorne bio samo blijedi disk na obzorju, a često se uopće nije ni vidio.

Sve je ovo Shervane naučio u djetinjstvu, kad ga još nije obuzimala želja da napusti prostrane zemlje između planina i mora. Još od praskozorja vremena njegovi preci i rase prije njih učinili su sve da te zemlje postanu najpogodnije na cijelom svijetu; ako su i pogriješili, bilo je to zanemarljivo neznatno. U vrtovima je širilo mirise neobično cvijeće, a potoci su blago krivudali među stijenama obraslim mahovinom, da bi zatim nestali u bistrim morskim vodama, koje nisu remetile plime i oseke. Na prostranim žitnim poljima neprekidno su šaptale nježne vlati, kao da pokoljenja još neproklijalog sjemena vode među sobom razgovor nemuštim jezikom. Po prostranim livadama i ispod drveća troma su stada stoke besciljno tumarala, ispuštajući nerazumne krike. Tu se, napokon, nalazila i velika kuća, sa svojim ogromnim sobama i beskrajnim hodnicima, odista veoma prostrana, ali još ogromnija u svijesti djeteta. U tom je svijetu Shervane provodio godine, poznavao ga je i volio. Sve što se nalazilo izvan njegovih granica tada još nije pobuđivalo dječakovu znatiželju.

Pa ipak, Shervaneov svijet nije ležao izvan utjecaja vremena. Ljetine su se revno skupljale i smještale u velike silose. Trilorne se sporo kretao svojim ograničenim lukom preko neba, godišnja doba su sustizala jedno drugo, a Shervaneov um i tijelo su rasli. Zemlja mu se sada činila znatno manjom: planine su se približile a more je od velike kuće dijelila samo kratka šetnja. Počeo je učiti o svijetu u kojem je živio i pripremati se za ulogu koju je morao odigrati u njegovom oblikovanju.

Neke stvari mu je objasnio otac, Sherval, ali najveći je dio naučio od Graylea, koji je došao preko planina još dok je živio otac njegova oca, da bi već tri pokoljenja bio skrbnik Shervaneove porodice. Shervane je volio Graylea premda ga je starac naučio mnogim

stvarima koje mu se nisu dopale. Godine njegovog dječaštva prolazile su sasvim ugodno sve dok nije kucnuo trenutak da se otisne u zemlje što su ležale s one strane planina Prije mnogo vremena njegova je porodica stigla ovamo iz jedne od velikih istočnih zemalja; u svakom pokoljenju otada najstariji sin krenuo bi u hodočašće da provede jednu godinu svoje mladosti među rođacima. Bio je to razborit običaj, jer se s one strane planina još nalazilo znanje prošlosti i ondje su se mogli sresti i upoznati ljudi iz drugih zemalja.

Posljednjeg proljeća prije odlaska svog sina, Sherval je pozvao troje svojih slugu i pripremio nekoliko životinja nalik na konje. Zatim je poveo Shervanea da bi mu pokazao predjele zemlje koje mladić još nije obišao. Jahali su na zapad prema moru više dana, sve dok Trilorne nije legao sasvim blizu obzorja. Zatim su skrenuli na jug, dok su se sjene izdužavale pred njima, da bi se ponovo uputili na istok tek kad se činilo da su zrake sunca sasvim izgubile snagu. Nalazili su se već duboko u Zemlji Sjenki, i nije bilo razborito ići dalje na jug sve do dolaska ljeta. Shervane je jahao pored oca i znatiželjno gutao očima raznolike predjele, kako to već rade dječaci kad se prvi put nađu u novoj zemlji. Otac mu je pričao o tlu, opisivao žitarice koje ovdje mogu uspijevati i nabrojio one čiji uzgoj nije urodio plodom. Ali Shervaneova je pažnja bila usmjerena na drugu stranu; njegov je pogled lutao nekuda preko neplodne Zemlje Sjenki, kao da se pitao dokle se ona prostire na jug i kakve tajne skriva u sebi.

— Oče — upita on napokon — ako nastaviš ravno na jug, preko cijele Zemlje Sjenki, da li ćeš stići na drugu stranu svijeta?

Otac se nasmijao.

— Ljudi već stoljećima postavljaju to pitanje — reče — ali zbog dvaju razloga nikada neće saznati odgovor.

— Koji su to razlozi?

— Prvi je, dakako, tmina i hladnoća. Čak i ovdje ništa ne može opstati u zimskim mjesecima. Međutim, postoji nešto još važnije, ali mislio sam da ti je Grayle već pričao o tome.

— Čini mi se da nije. Ili se bar ne sjećam.

Za trenutak Sherval nije odgovorio. Uspravio se u sedlu i zagledao se prema jugu.

— Jednom sam dobro poznavao ovaj kraj — reče Shervaneu. — Hodi, hoću ti nešto pokazati.

Skrenuli su sa slaze kojom su išli i nekoliko sati su jahali leđima okrenuti suncu. Zemlja se sada pomalo uspinjala i Shervane je primijetio da se kreću uz veliku kamenu izbočinu, što je poput kame stajala zabodena u srcu Zemlje Sjenki. Napokon su došli do brežuljka koji je bio odveć strm za konje; sjahali su i prepustili uzde slugama.

— Postoji zaobilazni put — reče Sherval — ali brže ćemo stići ako se ovdje sami popnemo nego ako obilazimo na konjima.

Premda strmo, brdo nije bilo veliko, pa su do vrha stigli za nekoliko minuta. I ovdje se pružala ista negostoljubiva divljina, koja kao da je postajala sve tamnija i nepristupačnija svakim korakom koji ih je udaljavao od Trilornea.

Shervane se okrenuo prema ocu s izrazom čuđenja na licu Sherval je podigao ruku prema jugu. a zatim pažljivo povukao zamišljenu liniju duž ruba obzorja.

— Nije ga lako uočiti — reče tiho. — Otac mi ga je pokazao s istoga ovog mjesta mnogo godina prije no što si se ti rodio.

Shervane se zagleda u polutminu. Južno nebo bilo je gotovo neprozirna mračno i neopazice se stapalo s rubom svijeta. Pa ipak, pomrčina nije bila potpuna jer se duž obzorja, u dugačkoj krivulji što je razdvajala zemlju i nebo, ne pripadajući ni jednom ni drugom, pružala traka još gušće tmine, crne poput noći koju Shervane nikada nije upoznao.

Dugo je netremice gledao u tom smjeru: možda je to bio neki odsjaj iz budućnosti, koji mu je za trenutak zaiskrio u duši. Ali taj tamni predio najednom mu se učinio živim i privlačnim. Kad je najzad skrenuo pogled, postalo mu je jasno da stvari više nikada neće biti kao nekoć, iako je bio još odviše mlad da bi jasno razabrao zov što je dopro do njega. I tako je prvi put u životu Shervane ugledao Zid.

U rano proljeće oprostio se od svog naroda i krenuo s jednim slugom preko planina u velike zemlje istočnog svijeta. Ondje je sreo ljude s kojima je dijelio iste pretke i upoznao se s poviješću svoje rase, s umjetnostima njegovanim još od najdrevnijih vremena i sa znanostima koje su upravljale životima ljudi. U mjestima gdje je učio sklopio je prijateljstva s dječacima koji su došli iz zemalja s krajnjeg istoka: među njima su bila samo nekolicina koje je i kasnije želio sresti. Jedan je, međutim, ipak odigrao znatno veću ulogu u njegovom životu nego što je itko tada mogao pretpostaviti. Brayltonov je otac bio glasoviti arhitekt, ali zaprijetila je opasnost da mu sin pomrači slavu. Putovao je od zemlje do zemlje, učeći, promatrajući i postavljajući pitanja. Premda je bio samo nekoliko godina stariji od Shervanea, njegovo poznavanje svijeta bilo je nesrazmjerno veće — ili se bar tako činilo mlađem dječaku.

Oni su medu sobom porazdijelili svijet, a zatim ga ponovo sazdali prema vlastitom nahođenju. Braylton je snatrio o gradovima čije bi velike avenije i dostojanstvena zdanja zasjenili čak i čudesa prošlosti, a Shervaneovo zanimanje više je bilo vezano za ljude koji bi nastanjivali te gradove i za način na koji bi oni organizirali život.

Često su razgovarali o Zidu, koji je Braylton znao iz legendi svog naroda premda ga nikad osobno nije vidio. Daleko na jugu od svih zemalja, kako je Shervane naučio, on je ležao kao velika barijera koja

je presijecala Zemlju Sjenki. Do njega se moglo doći, doduše, uz velike teškoće, samo u kratkom razdoblju ljeta, ali nije bilo načina da se on premosti niti je itko znao što se nalazi s druge strane. Kao čitav svijet, koji se nigdje nije prekidao i dosezao visinu od stotinu ljudi, Zid je okruživao zimsko more koje je zapljuskivalo obale Zemlje Sjenki. Putnici bi se zaustavili na tim pustim plažama, do kojih jedva da je dopirala pokoja iskra topiine Trilorneovih zraka i promatrali tamnu sjenku Zida što je klizila preko mora. ne mareći za valove u svom podnožju. A na dalekim obalama drugi putnici gledali bi je kako se primiče preko oceana i brzo prolazi mimo njih na svom putu oko svijeta.

— Jedan moj ujak — reče Braylton — došao je jednom još kao mladić do Zida. Učinio je to zbog oklade i bilo mu je potrebno deset dana da stigne. Mislim da ga je uplašio, jer je bio tako ogroman i hladan. Nije znao reći da li je izrađen od kovine ili kamena, a kad je viknuo uopće nije čuo odjeka već mu je glas brzo zamro kao da je Zid upijao zvukove. U mom se narodu vjeruje da je to kraj svijeta i da s druge strane nema ničega.

— Ako je to istina — uzvrati Shervane neprikosnovenom logikom — ocean bi se izlio preko ruba prije no što je Zid sagrađen.

— Ne, ako ga je Kyron podigao kad je stvorio svijet.

Shervane se nije složio.

— Moj narod vjeruje da je to djelo čovjeka, možda inženjera Prve dinastije, koji su sagradili tolika čudesa. Ako su odista imali brodove kojima su mogli stići do Ognjene Zemlje, pa čak i brodove kojima su letjeli, zacijelo su raspolagali s dovoljno mudrosti da podignu Zid.

Braylton slegnu ramenima.

— Vjerojatno su za to imali veoma jak razlog — reče.

— Nikada nećemo saznati odgovor, pa nema razloga za prepirku.

Shervane je odavno spoznao da od običnih ljudi može očekivati samo strogo praktične savjete. Jedino su se filozofi bavili pitanjima na koja naizgled nije bilo odgovora: za većinu ljudi zagonetka Zida, upravo kao i problem samog postojanja, nikad nije predstavljala razlog za ozbiljnija razmatranja. Na žalost, svi filozofi koje je sreo iznijeli su mu različite odgovore. Prvi je bio Grayle, koga je pitao nakon povratka iz Zemlje Sjenki. Starac ga je mirno pogledao i rekao:

— Kako sam čuo, postoji samo jedna stvar iza Zida. To je ludilo.

Zatim je došao Artex, koji je bio toliko star da je jedva čuo Shervaneovo nervozno pitanje. Pogledao je dječaka preko trepavica koje su izgledale odveć umorne da bi se sasvim podigle i odgovorio tek nakon dužeg oklijevanja:

— Kyron je podigao zid trećeg dana stvaranja svijeta, što leži s one strane otkrit ćemo kad umremo, jer onamo odlaze duše svih mrtvih.

Međutim, Irgan, koji je živio u istom gradu, pružio mu je sasvim

drukčije objašnjenje.

— Samo sjećanje može pružiti odgovor na tvoje pitanje, sine moj. Iza Zida se prostire zemlja u kojoj živimo prije rođenja.

Kome da povjeruje? Činilo se da istinu nitko nije znao: ako je ona ikada bila poznata, to je bilo prije veoma mnogo vremena.

Premda ova znatiželja nije urodila plodom, Shervane je ipak saznao mnogo stvari u toku godine učenja. Kad je došlo proljeće, oprostio se od Brayltona i ostalih prijatelja koje je upoznao za vrijeme svog kratkog boravka i krenuo starim putem kući. Ponovo je počelo opasno putovanje kroz veliki prolaz između planina, gdje su se ledeni zidovi prijeteći nadvijali s neba. Došao je do mjesta na kojem se put u blagom luku počeo spuštati nadolje k svijetu ljudi, gdje je bilo topline, gdje je žuborila voda i gdje dah nisu presijecali naleti hladnog zraka. Odatle, s tog posljednjeg uspona, malo prije nego što se staza počne spuštati prema dolini, pogled je dopirao do daleke blistave vodene mase oceana. A ondje, gotovo izgubljenu u sumaglicama na rubu svijeta, Shervane je ugledao liniju sjenki koja je označavala njegovu zemlju. Spuštao se dugom kamenitom stazom sve dok nije došao do mosta koji su ljudi nekad davno podigli preko vodopada, pošto je prethodni put uništen u potresu. Ali mosta je nestalo: bujica i lavine ranog proljeća odnijele su jedan od snažnih stupova, a divna metalna duga ležala je razvaljena u dubini od tisuću stopa, kupajući se u magli vodenihi kapljica i pjene. Pioći će ljeto prije nego što put ponovo bude otvoren: kad se tužno osvrnu oko sebe, Shervaneu je postalo jasno da će proteći i godina prije nego što ponovo bude vidio svoj dom.

Zastao je nekoliko minuta na posljednjem zavijutku puta, osvrnuvši se još jedanput prema nedostižnoj zemlji u kojoj se nalazilo sve što je volio. Ali magla se već sasvim spustila, zatvarajući potpuno vidik. Odlučno se okrenuo i pošao natrag, sve dok otvorene ravnice nije nestalo a planine se ponovo nadnijele sa svih strana.

Braylton se još nalazio u gradu kad se Shervane vratio. Bio je iznenađen i zadovoljan što vidi prijatelja i obojica su ubrzo počeli razmišljati što da rade u godini što je predstojala. Shervaneovim rođacima, koji su ga odavno zavoljeli, također je bilo milo šio ga ponovo vide, ali njihov diskretno izložen prijedlog da i iduću godinu treba da provede u učenju nije naišao na povoljan prijem.

Shervaneov je plan polako sazrijevao, suočen sa znatnim opiranjima. Čak ni Braylton nije u početku bio oduševljen, i valjalo je upotrijebiti mnogo argumenata kako bi on najzad pristao na suradnju. Nakon toga bilo je samo pitanje vremena kad će svoj pristanak dati i ostali čije je mišljenje bilo važno.

Već se približavalo ljeto kad su dva mladića krenula u Brayltonovu zemlju. Brzo su jahali jer je putovanje bilo dugo i moralo se okončati

prije no što se Trilorne počne spuštati k zimskim mjesecima. Kad su došli do predjela koje je Braylton poznavao i stigli napokon u njegov dom, odmah su počeli ostvarivati svoj plan, koji je u početku nailazio samo na odmahivanje glavama. Ali odgovor je na kraju ipak bio pozitivan i oni su se ubrzo obreli usred Zemlje Sjenki; ne dugo potom Shervane je drugi put u životu ugledao Zad.

Nije se činio odviše udaljen kad su ga prvi put spazili, zaustavivši se na rubu neke turobne i puste ravnice. Pa ipak, čekalo ih je još beskrajno jahanje prije nego što je Zid zbilja počeo izgledati bliži — a onda su shvatili koliko su, zapravo, bili blizu, jer se njegova udaljenost nije mogla prosuditi sve dok se sasvim ne stigne do njega.

Kad je Shervane podigao pogled prema čudesnoj, poput ebanovine crnoj ploči koja mu je toliko zaokupljala um, činilo se kao da se ona nadnosi nad njim i da će ga svakog trenutka zdrobiti pod svojom ogromnom težinom. S naporom je odvojio pogled od hipnotičkog prizora i prišao bliže da bi ispitao materijal od kojeg je Zid napravljen.

Kao što mu je Braylton rekao, kad ga je dodirnuo rukom osjetio je kako je hladan — znatno hladniji nego što bi smio biti čak i u ovoj zemlji do koje sunce gotovo da nije dopirale Nije izgledao ni tvrd ni mekan; bilo je teško objasniti dojam koji je obuzeo Shervanea kad je rukom dotakao neobičnu materiju. Mladić je imao dojam kako ga nešto sprečava da ostvari pun dodir s površinom, pa ipak. između Zida i njegovih prstiju kao da nije bilo prostora kad bi ga pritisnuo. Najčudnija je od svega bila mukla tišina o kojoj je govorio Brayltonov ujak: svaka bi riječ zamrla i svaki zvuk bi se prigušio neprirodnom mekoćom.

Braylton je izvadio nekoliko oruđa i uređaja iz torbi na konjima i počeo ispitivati površinu Zida. Ubrzo je otkrio da ga ni bušilicom ni sjekačem ne može ni najmanje zagrepsti, a onda mu na um iznenada pade misao do koje je Shervane već bio došao: ne samo da se Zid nije mogao ošietiti, već je bio sasvim nepristupačan.

Napokon, s grimasom na licu, uzeo je metalno ravnalo i prislonio njegov rub uza Zid. Dok je Shervane držao ogledalo što je bacalo slabašno Trilorneovo svjetlo duž linije dodira, Braylton je s druge strane promatrao ravnalo. Bilo je kao što je i mislio: između dviju površina provlačila se veoma tanka traka svjetla.

Braylton zamišljeno pogleda prijatelja.

— Shervane — reče — mislim da Zid nije izrađen ni od jedne nama poznate tvari.

— Možda su točne legende koje kažu da on uopće nikad i nije izgrađen već postoji u ovom obliku u kojem ga mi sada vidimo

— 1 ja tako mislim — reče Braylton. — Inženjeri Prve dinastije posjedovali su takve moći. U mojoj zemlji postoji nekoliko veoma

starih zdanja, koja kao da su napravljena jednom jedinom operacijom i to od tvari na koju vrijeme uopće ne djeluje. Kad bi ta zdanja bila crna a ne obojena, veoma bi nalikovala na materijal od kojeg je napravljen Zid.

Odložio je neupotrebljiva oruđa i počeo pripremati jednostavan ručni teodolit.

— Ako već ne mogu ništa drugo uraditi — reče on osmjehnuvši se kiselo — utvrdit će bar koliko je Zid visok.

Kad su se okrenuli da još jednom pogledaju na Zid, Shervane se upitao da li će ga još ikada vidjeti. Nije mogao ništa više naučiti: nerazuman san da će jednoga dana možda otkrin njegovu tajnu nije više imao nikakvog smisla. Uostalom, tko zna je li tajne uopće bilo: možda se s one strane Zida Zemlja Sjenki pružala i dalje preko prijevoja globusa sve dok se ponovo nije srela s istom zaprekom. U svakom slučaju, to je bilo najvjerojatnije. Ali ako je doista tako, zbog čega je onda Zid uopće podignut i koji ga je to rod podigao?

Gotovo ljutitim naporom volje odagnao je od sebe te misli i potjerao konja prema svjetlu Trilornea; na um mu je pala misao o budućnosti u kojoj Zid za njega neće igrati ništa važniju ulogu nego u životu ostalih ljudi.

I tako su prošle dvije godine prije nego što se Shervane mogao vratiti kući. Za to vrijeme, posebno ako je netko mlad, mnogo se toga zaboravi; čak i stvari bliže srcu izgube oštrinu i jasnoću, pa ih je ponekad vrlo tešo prizvati iz sjećanja. Kad je Shervane iza sebe ostavio posljednja podnožja planina i ponovo se obreo u zemlji svog djetinjstva, radost zbog povratka kući bila je pomiješana s osjećajem tuge. Zaboravio je mnoge stvari za koje je vjerovao da će uvijek pamtiti.

Vijest o njegovom povratku stigla je prije njega i on je ubrzo u daljini ugledao niz konja kako galopiraju putem. Pohitao im je u susret, pitajući se da li je Sherval izjahao da ga dočeka; bio je pomalo razočaran kad je opazio da Grayle predvodi povorku.

Shervane se zaustavio kad je starac dojahao do njegova konja. Grayle stavi ruku na njegovo rame, ali je za trenutak bez riječi okrenuo glavu.

Istog trenutka Shervane je shvatio da je bujica od prošle godine odnijela sa sobom znatno više od drvenog mosta; snažan grom srušio mu je dom do temelja. Znatno prije predviđenog vremena sve Shervalove zemlje prešle su u vlasništvo njegovog sina. I ne samo to: u trenutku kad se smrtonosni plamen spustio s neba, čitava obitelj bila je okupljena u kući na godišnjoj svečanosti. Za samo djelić vremena sve između planina i mora prešlo je u njegovo vlasništvo. On je postao najbogatiji čovjek kojeg je njegova zemlja poznavala pokoljenjima; pa ipak, on bi sve to dao samo kada bi mogao još

jednom vidjeti blage sive oči svog oca, koje su se zauvijek zaklopile.

Trilorne se podigao i spustio mnogo puta na nebu otkako se Shervane oprostio od svog djetinjstva na putu pred planinama. Zemlja je bila neobično plodna proteklih godina i vrijednost posjeda koji su tako iznenada prešli u njegove ruke neprekidno se povećavala. Upravljao je njima kako valja, što mu je ponovo omogućilo da se posveti snovima. Štoviše, raspolagao je sredstvima kojima su se snovi mogli ostvariti.

S druge strane planine često su stizale priče o djelima koja Braylton stvara na istoku; iako se dva prijatelja nisu vidjela još od mladosti redovno su razmjenjivali poruke. Braylton je ostvario svoje ambicije: ne samo što je projektirao dvije najveće zgrade koje su podignute još od drevnih dana, već je napravio plan za novi grad, koji se ipak neće moći cijeli sagraditi za njegova života. Čuvši o tim pothvatima, Shervane se sjetio stremljenja u svojoj mladosti i sjećanje što je prohujalo kroz minule godine vratilo se do onog dana kad su njih dvojica stajali pred veličanstvenošću Zida. Dugo je tjerao ove misli od sebe, bojeći se ponovo oživjeti stari zov na koji nije mogao odgovoriti. Ali napakon je donio odluku i napisao pismo Brayltonu — jer, čemu bi služili bogatstvo i moć ako ne ostvarivanju snova Shervane je bio strpljiv, pitajući se da li je Braylton zaboravio na prošlost u toku svih ovih godina koje su ga učinile slavnim. Nije morao dugo čekati. Braylton je, doduše, bio spriječen i nije odmah mogao doći jer je morao završiti veliki posao, ali čim to bude obavio, gotovo odmah će posjetiti prijatelja. Shervane mu je dobacio izazov dostojan njegova talenta — izazov koji bi mu, ako ga prihvati, donio znatno više zadovoljstva nego sve ono što je do sada uradio.

Stigao je u početku slijedećeg ljeta, a Shervane ga je dočekao na putu ispod mosta. Kad su se rastali, bili su još dječaci, a sada su se već nalazili blizu sredovječnosti; pa ipak, kad su se pozdravili, činilo se kao da ljeta uopće nisu prošla i obojica su se u sebi potajno radovali zato što je Vrijeme ostavilo tako malo traga na njima.

Proveli su mnogo dana u razgovorima, razmatrajući planove koje je Braylton pripremio. Posao je bio velik i bit će potrebno mnogo godina da se privrede kraju, ali mogao se izvesti uz Shervaneovo bogatstvo. Prije no što je dao svoj konačni pristanak, poveo je prijatelja da ga upozna sa Grayleom.

Starac je već nekoliko godina živio u nekoj maloj kući sudjelovao u životu velikog imanja, ali je uvijek imao spreman savjet kad bi se pojavila potreba — savjet koji je bez iznimke bio mudar.

Grayle je znao zbog čega je Braylton došao u ovu zemlju i nije pokazao da je iznenađen kad je arhitekt odmotao pred njim svoje skice. Najveći crtež prikazivao je okomitu projekciju Zida s velikim stubama što su se uspinjale uz njegov rub iz ravnice u podnožju. Na

Šest podjednako udaljenih mjesta blago ukošena rampa prelazila je u prostrane platforme, od kojih se posljednja nalazila na sasvim maloj udaljenosti od vrha Zida. Odvajajući se postranično od stubišta cijelom dužinom, bilo je ondje mnogo letećih podupirača, koji su se Grayleovu oku činili krhkim i nepogodnim za posao koji je trebalo da obave. A onda je shvatio da će velikim dijelom ogromna rampa sama sebe podupirati, jer se će s jedne strane naslanjati neposredno na Zid.

U tišini je nekoliko trenutaka promatrao crtež, a onda je tiho primijetio:

— Oduvijek si bio samosvojan, Shervane. Morao sam pretpostavititi da će se ovo napokon dogoditi.

— Misliš li da je ideja dobra? — upita Shervane. Nikad se nije usprotivio starčevom savjetu, a sada mu je možda bio potrebniji nego ikada prije. Kao i obično, Grayle je bez okolišanja prešao na stvar.

— Koliko će to stajati? — upitao je.

Braylton mu je odgovorio, a onda je za trenutak zavladala mukla tišina.

— U cijenu je uključeno — dodade arhitekt žurno — izgrađivanje solidnog puta kroz Zemlju Sjenki i podizanje maloga grada za radnike. Same stube bit će izgrađene od oko milijun istovrsnih blokova, koji se mogu spajati zajedno tako da obrazuju stabilnu strukturu. Nadam se da ćemo ih moći izliti iz minerala kojih ima u izobilju u Zemlji Sjenki.

Za trenutak mu se oteo uzdah.

— Možda je trebalo da stube sagradimo od metalnih tračnica i skela, ali to bi stajalo znatno više jer bi se sav materijal morao prenositi preko planina.

Grayle se zagledao u pojedinosti crteža.

— Zašto ste zastali pod samim vrhom? — upitao je.

Braylton je pogledao u Shervanea, koji je odgovorio s izvjesnim osjećajem nelagodnosti.

— Ja ću biti jedini koji će se popeti do kraja — uzvratio je. — Do najviše platforme stizat će se posebnom dizalicom. Gore nas možda čeka opasnost: zato je najbolje da ja idem sam.

To nije bio jedini razlog, ali je u svakom slučaju bio dobar. S one strane Zida, tako je Grayle jednom rekao, leži ludilo. Ako je to točno, nitko se drugi ne mora suočiti s njim.

Grayle je ponovno progovorio svojim tihim, sanjivim glasom:

— U tom slučaju ono što si naumio nije ni dobro ni loše jer se tiče samo tebe. Ako je Zid podignut da nešto ukloni od našeg svijeta, i dalje će biti neprolazan s druge strane.

Braylton klimnu glavom.

— Pomišljali smo i na to — reče s prizvukom ponosa u glasu. — Ako se pojavi potreba, rampa se u sekundi može uništiti jer su na

ključnim mjestima postavljene eksplozivne glave.

— To je dobro — uzvrati starac. — Premda ja ne vjerujem u priče, nije loše biti pripravan na sve. Nadam se da ću još biti ovdje kad posao bude okončan. A sada ću pokušati da se sjetim što sam čuo o Zidu dok sam bio u istim godinama kao i ti kad si me prvi put pitao za nj.

Prije dolaska zime utvrđen je put do Zida i udareni su temelji privremenoga grada. Pretežan dio materijala koji je bio potreban Brayltonu lako se mogao naći jer je Zemlja Sjenki bila bogata mineralima. On je također pažljivo ispitao Zid i odabro mjesto za stube. Kad se Trilorne počeo spuštati ispod obzorja, Braylton je bio posve zadovoljan obavljenim poslom.

Prije slijedećeg ljeta izliveni su prvi od mnoštva betonskih blokova; Braylton ih je uspješno ispitao, a do slijedeće zime izliveno je još nekoliko tisuća i ugrađeno u temelje konstrukcije. Ostavivši povjerljivog pomoćnika da nadgleda dalji tok posla, Braylton se napokon mogao vratiti prekinutom radu. Kad bude izrađeno dovoljno blokova, on će ponovo biti tu da nadzire gradnju, ali do tada njegova prisutnost nije bila neophodna.

Dva ili tri puta u toku svake godine Shervane bi odjahao do Zida i promatrao kako tisuće i tisuće blokova prerastaju u veliku piramidu; Četiri godine kasnije s njim je došao i Braylton. Iz niza u niz kamene su opeke rasle prema vrhu Zida, a vitki nosači širili su se u okolni prostor. Stubište se u početku podizalo sporo, ali kako se vrh približavao, rast je postajao sve brži. Po cijelu trećinu svake godine posao je morao biti obustavljen; bili su to dugi zimski mjeseci, kad bi Shervane stajao na rubu Zemlje Sjenki i slušao oluje što su bjesnjele u daljini punoj akustične tmine. Ali Braylton je bio majstor svog posla i svakog proljeća gradnja se nesmetano nastavljala kao da se sprema nadživjeti i sam Zid.

Posljednje su opeke postavljene sedam godina nakon početka radova. Stojeći na udaljenosti od pola milje, kako bi mogao jednim pogledom obuhvatiti cijelu gradnju, Shervaneu je palo na um kako je cijelo ovo divovsko zdanje rezultat nekoliko skica koje mu je Braylton pokazao prije mnogo godina; tog trenutka prvi put je shvatio osjećaj koji se javi u duši umjetnika kad njegovi snovi postanu stvarnost. Sjetio se i onoga dana kada je. još kao dječak uz oca, prvi put ugledao Zid u daljini spram turobnog neba Zemlje Sjenki.

Oko najviše platforme postojala je zaštitna ograda, ali Shervane se nije približavao rubu. Zemlja se nalazila na neugodnoj udaljenosti i on je pokušao da ne misli na visinu, pomažući Brayltonu i radnicima da pripreme jednostavnu dizalicu koja će ga ponijeti posljednjih dvadeset stopa. Kada je sve bilo spremno, on je ušao u stroj i okrenuo se posljednji put prema prijateljima, nastojeći da ima što staloženiji

izraz lica.

— Bit ću odsutan samo nekoliko minuta — reče odlučnim glasom. — Što god pronašao, odmah ću se vratiti.

Ni u snu nije mogao pomisliti kako mali izbor ima.

* * *

Grayle je bio već gotovo slijep i sigurno neće doživjeti slijedeće proljeće. Ali odmah je prepoznao bat koraka koji se približavao i pozdravio je Brayltona po imenu prije no što je posjetitelj stigao progovoriti.

— Drago mi je što si došao — reče. — Razmišljao sam o svemu što si mi rekao, i čini mi se da napokon znam istinu. Možda si je i sam već pogodio?

— Nisam — reče Braylton. — Nisam se čak usudio ni misliti na to.

Na starčevim usnama zaigra osmijeh.

— Zašto bi se trebalo bojati nečega samo zato što je neobično? Zid je čudesan, da, ali nema ničega strašnog u tome, posebno ne za onoga tko odluči da se bez ustezanja suoči s njegovom tajnom.

— Kad sam bio dječak, Brayltone, moj stari učitelj rekao mi je da vrijeme nikada ne može uništiti istinu. Ono je jedino u stanju prikriti je u legende. Bio je u pravu. Od svih priča koje su se sakupile oko Zida sada mogu izabrati one koje čine dio povijesti.

— Veoma davno, Brayltone, kad se Prva dinastija nalazila na vrhuncu, Trilorne je bio znatno topliji nego sada, a Zemlja Sjenki bila je plodna i naseljena... kao što će jednom možda biti Ognjena Zemlja kada Trilorneov sjaj sasvim oslabi. Ljudi su mogli ići na jug koliko su to željeli jer nije bilo Zida koji bi im preprečio put. Mnogi su to odista i učinili u potrazi za novim zemljama koje bi nastanili. Ono što se dogodilo Shervaneu, dogodilo se i njima, i to je vjerojatno poremetilo mnoge umove, tako da su znanstvenici Prve dinastije napokon podigli Zid kako bi spriječili da se ludilo dalje širi. Iako ja ne vjerujem da je to istina, legende kažu da je Zid podignut za samo jedan dan, bez ikakvog rada, iz jednog oblaka koji je okruživao svijet.

Za trenutak je starac utonu u misli i Braylton ga nije prekidao. U sjećanju se vratio daleko u prošlost i pokušao predočiti sebi ovaj svijet kao savršeni globus što plovi svemirom dok Preci postavljaju traku pomrčine oko polutara. Iako je ova slika bila pogrešna u najvažnijoj pojedinosti, ona nikada neće sasvim izblijedjeti u njegovom umu.

Dok su posljednje stope Zida polako promicale pored njegovih očiju, Shervane je morao prikupili svu hrabrost kako ne bi naredio da ga spuste. Najednom se sjetio užasnih priča koje je nekad uz podsmijeh odbacio jer je poticao od roda koji gotovo da i nije opterećivalo praznovjerje. Ali što ako se ipak pokaže da su točne te priče: možda je Zid odista podignut da bi spriječio svijet od susreta s nečim užasnim?

Pokušao je odagnati te misli, što mu je pošlo za rukom kad je stigao do vrha Zida. Najprije se nije razabrao u slici koja mu je dopirala do očiju: a onda je shvatio da gleda preko jednolične crne zaravni čiju ogromnost nije mogao procijeniti.

Mala se platforma zaustavila i on pomisli krajičkom svijesti kako su Brayltonovi proračuni bili savršeno precizni. A onda, uputivši posljednje umirujuće riječi skupini koja je nepomično čekala dolje, on zakorači na Zid i krene ravno naprijed.

U početku se činilo da je ravnica pred njim beskrajna, jer uopće nije mogao uočiti gdje se ona spaja s nebom. Ali nepokolebljivo je išao naprijed, leđima okrenut Trilorneu. Bilo bi dobro da je mogao iskoristiti vlastitu sjenku kao vodiča, ali ona se sasvim utapala u gustu tminu ispod njegovih nogu.

Nešto nije bilo kako treba: sa svakim korakom naprijedn postajalo je sve tamnije. Zbunjen, on se okrenuo nazad i primijetio da je Trilorneov disk sada postao blijed i mračniji, kao kada bi ga promatrao kroz zatamnjeno staklo. A onda je, u rastućoj plimi straha, shvatio da to nije bila ni jedina ni najvažnija promjena. Trilorne je postao znatno manji od sunca koje je poznavao cijelog svog života.

Ljutito je odmahnuo glavom kao da prkosi nekome. Ovo je bilo ludo: vjerojatno mu se samo priviđa. Odista, sve je postalo tako suprotno pređašnjem iskustvu da je on najednom prestao osjećati strah: nastavio je odlučno naprijed, bacivši još samo jedan pogled na sunce iza sebe.

Kad se Trilorne sažeo u točku, a tama spustila svuda oko njega, pomislio je kako bi trebalo da odustane od daljeg napredovanja. Razboritiji čovjek bi se tu zacijelo vratio. Shervaneu je odjednom pala na um tjeskobna pomisao kako se izgubio u ovom vječnom sumraku između zemlje i neba i kako nije u stanju pronaći put što vodi u sigurnost. A onda se sjetio da neće biti u zbiljskoj opasnosti sve dok uopće bude vidio Trilorne.

Pomalo neodlučno nastavio je put, često se osvrćući unazad k slabašnom izvoru svjetla koji mu je bio jedini vodič. Samog Trilornea je nestalo, ali je još mutan sjaj na nebu označavao mjesto gdje se sunce nalazilo. A onda mu najednom više nije bila potrebna njegova pomoć jer se daleko pred njim na nebu pojavilo drugo svjetlo.

U početku je izgledalo kao slabašan plamičak, a kada se uvjerio da ga zaista vidi, Trilornea je već sasvim nestalo. Ali sada se osjećao znatno sigurnije dok je koračao naprijed, novo svjetlo je polako potiskivalo i suzbijalo njegov strah.

Kad je shvatio da se odista približava novom suncu, i kada je bez sumnje mogao zaključiti kako se ono sve više širi upravo kao što se do maloprije Trilorne sažimao, potisnuo je svu zapanjenost i zbunjenost duboko u ponor uma. Samo je promatrao i pamtio: kasnije će biti

vremena da se razabere u svim ovim čudesima. Uostalom, nije bilo sasvim nezamislivo da njegov svijet ima dva sunca, od kojih svako sja s po jedne strane.

A onda je napokon, sasvim slabašnu u gustoj magli ugledao liniju crnu poput ebanovine koja je označavala drugu ivicu Zida. Uskoro će biti prvi čovjek u mnogo tisuća godina, možda cijeloj vječnosti, koji će ugledati zemlje što ih je ta zapreka razdvajala od njegovog svijeta. Da li će one biti kao njegove i da li će tamo zateći ljude koje će s radošću pozdraviti?

Ali da će ga oni čekati, i to na takav način, ni u snu nije mogao zamisliti.

— o o o —

Grayle pruži ruku prema ormariću pored sebe i podiže veliki smotak papira koji je ondje ležao. Braylton ga je promatrao u tišini, i starac nastavi.

— Koliko smo samo puta slušali pretpostavke o veličini Univerzuma i o tome kako on možda uopće nema granica! Nismo u stanju predočiti sebi kraj prostora, pa ipak, naši umovi se opiru ideji o beskraju. Neki filozofi smatraju da je svemir ograničen posebnom krivuljom u višim dimenzijama. Pretpostavljam da su ti poznate te teorije. Možda je to točno za druge univerzume, ako uopće postoje, ali što se našeg tiče odgovor je znatno složeniji.

— Duž linije Zida, Brayltone, istovremeno se nalazi i ne nalazi kraj našeg svijeta. Nije bilo granice ni bilo čega što bi spriječilo ljude da idu naprijed prije no što je Zid podignut. Sam Zid je prepreka koju je čovjek napravio i sasvim je u skladu sa svojstvima svijeta u kojem se nalazi. Ta svojstva su oduvijek postojala i Zid im ništa nije dodao.

Podigao je papir prema Brayitonu i polako ga zamotao.

— Ovo je — reče — običan smotak papira. Dakako, on ima dvije strane. Možeš li zamisliti takav koji bi imao samo jednu?

Braylton zbunjeno pogleda starca.

— Pa to je nemoguće . .. smiješno!

— Misliš? — upita Grayle blago. Ponovo je posegao prema ormariću i počeo tražiti nešto u njemu. Napokon je izvukao dugu, savitljivu traku papira i pogledao umornim očima Brayltona koji je čekao u tišini.

— Mi nismo u stanju mjeriti se s mudrošću Prve dinastije, ali ono što se njihovim umovima činilo neposredno i očigledno, mi možemo shvatiti po analogiji. Ovaj jednostavan trik, koji izgleda tako trivijalno, možda će ti pomoći da shvatiš istinu.

Prevukao je prstima duž papirnate trake, a zatim spojio dva kraja i dobio kružni oblik.

— Ovo je nešto što ti je dobro poznato: odsječak valjka. Mogu prevući prstima i po unutrašnjoj i po vanjskoj strani. Dvije površine

potpuno su odvojene. Može se prijeći s jedne na drugu samo ako se prođe kroz papir. Da li se slažeš?

— Svakako — reče Braylton i dalje zbunjen. — Ali što time hoćete reći?

— Ništa — reče Grayle. — Promatraj sada dobro...

— o o o —

Shervaneu je palo na um da je ovo sunce Trilorneov blizanac. Tama se sama potpuno podigla i on više nije imao onaj čudan osjećaj, koji čak nije ni pokušao shvatiti, kako hoda preko beskrajne ravnice. Sada je išao polako jer nije želio prenaglo stići do ponora od kojeg ga je hvatala vrtoglavica. Ubrzo je ugledao i udaljeno obzorje niskih brežuljaka, pustih i beživotnih poput onih koje je ostavio iza sebe. To ga nije odveć razočaralo jer je bio svjestan da na prvi pogled ni njegov svijet ne bi bio ništa privlačniji.

I tako je koračao i dalje: a kad mu se nedugo potom ledena ruka stegia oko srca, on nije zastao kao što bi to učinio netko ne tako hrabar. Ne zbunjujući se, promatrao je kako se pred njima pomalja zapanjujuće poznat predio, sve dok nije ugledao ravnicu odakle je započeo put, a zatim i same stube i napokon brižnog Brayltona koji ga je čekao.

Grayle je ponovo spojio dva kraja papirnate trake, ali ovaj put ju je prethodno na jednom mjestu savio; pružio je novo obilježje Brayltonu.

— Prevuci sada prstom po površini — rekao je tiho.

Braylton to nije učinio: shvatio je što je starac imao na umu.

— Razumijem — reče. — Više ne postoje dvije odvojene površine. Sada oblikuju jedinstvenu i neprekidnu ravninu..... . površinu samo s jednom stranom... nešto što se na prvi pogled čini apsolutno nemoguće.

— Da — odgovori Grayle veoma polako. — Znao sam da ćeš shvatiti. Jednostrana površina! Sada ti je sigurno jasno zbog čega je ovaj simbol savijene trake tako čest u drevnim religijama, iako se njegovo pravo značenje sasvim izgubilo. Dakako, posrijedi je samo gruba i jednostavna analogija. Primjer u dvije dimenzije onoga što postoji samo u tri. Ali to je najviše što naši umovi mogu da bi se približili istini.

Zavladala je duga, napeta tišina. Onda je Grayle duboko uzdahnuo i okrenuo se prema Brayltonu kao da ga je još mogao vidjeti.

— Zašto si se vratio prije Shervanea? — upitao je, iako je vrlo dobro znao odgovor.

— Morali smo to učiniti — reče Braylton tužno — ali ja nisam bio u stanju gledati svoje djelo uništeno.

Grayle blago klimnu glavom.

— Shvaćam — reče.

* * *

Shervane je prešao pogledom duž velikog niza stuba uz koje se nitko vise neće popeti. Nije mu bilo žao: izborio se za ono što nikome više neće poći za rukom poslije njega. Jedinu moguću pobjedu izborio je samo on.

Lagano je podigao ruku i dao znak. Zid je upio odjek eksplozije, a apsorbirao je i sve ostale zvukove, ali usporena dostojanstvenost kojom se snažna konstrukcija divovskog zdanja rasprskavala i padala prema tlu izazvala je prizor koji mu se do kraja života neće izbrisati iz sjećanja. Za trenutak pojavila mu se iznenada, neizreciva vizija jednih drugih stuba koje u ovom istom trenutku neki drugi Shervane promatra kako se ruše na isti način s druge strane Zida.

Pa ipak, shvatio je da je to bila samo nekontrolirana igra mašte: jer, nitko nije znao bolje od njega da Zid uopće nema druge strane...

Thomas M. Dish - John T. Sladek

Ove su dvije priče zajednički napisati Thomas M. Disch i John T. Sladek, obojica poznata u SF bratstvu. Koliko god njihovi stilovi bili različiti, jedna im je karakteristika zajednička: izvanredni su satiričari. Obojica su iz mlađe generacije. Njihove su priče objavljene u mnogim časopisima i naći ćemo ih u mnogim antologijama. No, ipak su najpoznatiji po svojim romanima. Disch je autor izvanredne crne političke SF satire »Koncentracioni logor«, a Sladek je objavio superšašavi SF roman »Mechasm«. Roman »Crna Alisa« napisali su zajedno.

Nije teško pogoditi na čiji se račun zafrkavaju Disch i Sladek u ovim pričama. »Otkriće nulitrona« na pseudoznanstveni način komentira gotovo svakodnevno otkrivanje novih čestica, a »Dannyjevi novi prijatelji s Deneba« zapravo je parodija na jednu od čestih tema SF, prvi dodir Zemljana s izvanzemaljskom civilizacijom.

Otkriće nulitrona

The Discovery of the Nullitron

Preveo Goran Pavelić

Prilikom pokušaja verifiikacije klastičnoga Drakeova pokusa »Muon bez mase« (pokusa u kojem je bio anihiliran muon bez mase i tako stvorio, kao što je to Hawakaja prije zapazio, predviđeni »izotron«), primijećena je nova čestica, mase nula, nultog naboja i nultog spina. Ta je čestica nazvana »nulitron«.

VAŽAN PROBOJ

Isprva se smatralo da je nulitron neutrino ili čestica bez mase i naboja sa spinom od $+1/2$, ali kad je pokus ponovljen, umjesto stare, učvršćene frimijske mete upotrijebljena je žiroskopski izbalansirana nubijska meta i tada je izračunato da je spin nula.

Iako nema mase, čestica se ne može potpuno opisati kao subatomska, jer u promjeru ima jedan metar, savršeno je okrugla i prilično svijetla. Njena se crvena boja može objasniti dobro poznatim »crvenim pomakom« ili Dopplerovim efektom, jer činjenica je da, bez obzira na točku promatranja, čestica bježi od promatrača brzinom svjetlosti.

ODAKLE NULITRON? GDJE JE GRANICA

Nulitron može biti pokusno stvoren tek pod najpovoljnijim okolnostima. Ciklotron dijametra jedne milje, ispunjen naizmjenično čvrstim blokovima olova i žive, koristan je ali ne i bitan. Najvažnija je

istraživačeva želja da otkrije te okolnosti. Otkrićem antinulitrona učinjen je veliki skok naprijed na općem području istraživanja u vezi s nulitronom.

VELIKI SKOK NAPRIJED

I antinulitron ima poput nulitrona masu nula, nulti naboj i nulti spin, ali za razliku od nulitrona on je zelen i kockast. Najpažljivija mjerenja (dobivena provođenjem nulitrona i antinulitrona kroz gusto polje brzorotirajućih neutrina, na koje, začudo, imaju vrlo malo ili gotovo nikakva utjecaja) pokazuju da su kockasti antinulitroni po volumenu potpuno jednaki okruglim nulitronima. Još nije pronađeno zadovoljavajuće objašnjenje te pojave.

Teoretska razmatranja dovela su do nevjerojatnog ali neprikosnovenog zaključka da nulitroni i antinulitrnoni postoje posvuda u prirodi. Uistinu, moglo bi se reći da je svemir njima natopljen. Ipak, zbog zakona očuvanja oni se rijetko mogu promatrati u svom prirodnom stanju, jer nulitroni poništavaju antinulitrone i vice versa.

** Zapravo, prvi je nulitron opažen na Ibizi, gdje su se istraživači povukli na kraći odmor. Tri noći zaredom, spavajući na plaži. Mr Sladek je sanjao gomile nulitrona koji su se spajali u krugove, ujedajući jedan drugoga i rastapali u maslac. Poslije je i to dokazano.*

NE BEZ ZNAČAJA

No, to ne znači da nulitron nema značaja. Naprotiv, poznato je da je nulitron u neprestanom međusobnom djelovanju sa svim poznatim subatomskim česticama. Nulitron se može pridružiti neutrinu i stvoriti antineutrino, a s antineutrinom stvara neutrino. Ta međusobna djelovanja (uz mnoga druga) neprekidni su proces u prirodi, ali (i opet zbog zakona očuvanja) te se pojave ne mogu promatrati neposredno već se mogu samo zaključiti.

Osim svoje »boje« obitelj nulitrona posjeduje i određene »sekundarne« karakteristike.

Zvuk koji nastaje sudarom dvaju nulitrona što dolaze iz suprotnih smjerova čuje se kao zvrjanje, veoma nalik na ono koje stvara pokvareni električni aparat za sušenje kose. (kakav se može naći u hotelu Las Palmas na Ibizi). Za razliku od toga, sudar dvaju antinulitrona stvara potpuno isti zvuk, s tom iznimkom što na osciloskopjskoj slici udoline jedne krivulje odgovaraju bregovima druge. Sa slušne točke promatranja rezultat je savršena tišina, koja objašnjava činjenicu što je trebalo toliko dugo vremena da se nulitron otkrije.

PRIMJENE NULITRONA

Što se okusa tiče, unatoč svojoj jasno crvenoj boji nulitron ima potpuno isti okus kao slatki korijen, a antinulitron ima okus po neprokiphjenom soku od borovice. Na tom se polju provode dalja istraživanja i proizvođači dijabetičarske hrane već su pokazali zanimanje za moguće komercijalne primjene. Glavna teškoća koja se postavlja pred industriju jest izdvajanje nulitrona iz njihovog »potencijalnog polja« u dovoljnim količinama.

O mogućoj upotreba u vojnoj idustriji (osobito mogućnosti da se sada ili u bližoj budućnosti proizvede »nulitronska bomba«) ništa se pouzdano ne može reći.

PROSTOR, VRIJEME I NULITRON

Jedan od najčudnijih aspekata nulitrona jest njegov relativno kratak vijek trajanja. U svim promatranjima nulitron je bio trenutno i potpuno anihiliran u trenutku nastanka. To nije bilo zamijećeno prilikom pređašnjih istraživanja, jer se na mjestu uništenog nulitrona pojavljuje drugi, identični nulitron, koji je potpuno nemoguće razlikovati od njegovog »roditelja«.

Prvi zadatak pred kojim su se našli istraživači nakon otkrića nulitrona bilo je razbijanje nulitrona u subčestice. Eksperiment se jednostavno sastojao u tome da se nulitron uhvati i tresne određenom snagom o pod. Dok premalo energije u tako dobivenoj »nulitronskoj zraci« može prouzrokovati nezgodnu nepostojanost, prevelika sila urodit će pretjeranim odskakivanjem — sada dobro poznatim »efektom odskakivanja«. Ta neugodna elastičnost najlakše se može ukloniti tako što se nulitron najprije utakne u prevlaku od pi-mezona i zatim se pusti »da priroda sama djeluje«.

Do sada je otkriveno više od sedamnaest tisuća subnulitronskih čestica ovom metodom, no izbile su velike teškoće u njihovom razlikovanju jer su svi ti različiti subtipovi bili naizgled jednaki.

Očito, bio je potreban smišljeniji postupak.

SMIŠLJENIJI POSTUPAK

Metodom pokušaja i pogreške napokon je pronađen postupak: dok jedan od istraživača drži nulitron u rukama, drugi ili sjeda na nulitron ili ga snažno udara molibdenskim čekićem. Na taj način dobivaju se dvije glavne kategorije subnulitronskih čestica: »na-sjedilice« i »ostale«.

»Na-sjedilice« se sastoje od izona (malene, plave i okrugle čestice), nizona (manje, dvodimenzionalne čestice, čudne boje riže) i nul-nizona (nevjerojatno sićušnih, narančastih i fantastičnih oblika).

»Ostale« su raznolikije i svrstane su u dvije glavne podskupine: izotrone i flogistone. Izotroni su jajolike. srednje velike čestice s polumasom; odmah nakon nastanka one jure prema najbližem izvoru svjetla, sve dok ih potpuno ne zgnječe ili progutaju antiizotroni.

Opažene su i bezbrojne »ostale« čestice, koje po veličini variraju od onih tromilimetarskih pa do flogistona. promjera 1,800.000 kilometara, iako su po masi jednaki jednom elektronu. Do sada je pokusno proizveden tek jedan flogiston. Budući da je ta čestica fotofilična, istog je trena odjurila prema Suncu brzinom od otprilike 0,9 brzine svjetlosti.

MOGUĆE OBJAŠNJENJE MATERIJE?

Taj jedini flogiston proizveden u posljednjem i zaključnom pokusu možda može pružiti objašnjenje prirode materije.

Pri svom sudaru se Suncem flogiston je bio anihiliran kao i samo Sunce i tom je prilikom snimljeno mnogo zanimljivih fotografija.

Još je uvijek prerano da se počne spekulirati o toj pojavi, no već se može gledati unaprijed, u dan kad ćemo s punijim poznavanjem toga čudesnog nulitrona steći novo i opsežnije objašnjenje prirode našega »Sunčeva sistema«, ako ne i same materije.

Dannyjev novi prijatelj s Deneba

Dunny's New Friend from Deneb

Danny je odlutao od kuće svojih roditelja što se nalazila na plaži. U sjenovitom kutku našao je malu zelenu spodobu kako sjedi.

— Zdravo — reče mala zelena spodoba. — Kako se zoveš?

— Danny. Ali ne mogu s tobom razgovarati. Mama mi je rekla da nikada ne pričam s obojenim ljudima.

— Ja nisam obojen. Ja sam zelen.

— Zeleno je boja.

— Nije!

— Je!

Malo su se rvali i kako je zeleni dječak bio jači, Danny je morao priznati da zeleno nije boja.

Pošto je povratio dah, Danny ga upita je li on Marsijanac.

— Ne — ja sam samo dječak. Ali ako želiš znati odakle dolazim: ja sam s Deneba.

— Oh! A kako to da si zelen?

— Još nisam sazrio, glupane. Obojica se nasmijaše šali.

— Ali zbilja, kako to da si zelen?

— Kako to da si ti ružičast?

— Moj tata je ružičast. I moja mama.

— Moj tata je zelen. Ne želi da razgovaram s ružičastim ljudima. Kaže da su to divljaci.

— Što radiš ovdje?

— Došao sam s tatom i mamom. Mt smo turisti.

— I mi.

Prestali su pričala jer im je nad glavom preletio mlaznjak.

Zeleni se dječak rastuži.

— Mrzim ovo mjesto. Želio sam otići na farmu glufera. On se prevrne na trbuh i počne čupkati travu.

— A ja sam bio u Disneylandu — pohvali se Danny.

— Zbilja? Blago tebi! — Kako izgleda?

— Pa... imaju Zemlju sutrašnjice. Tamo vidiš kakva je budućnost...

— A, vidio sam ja budućnost. Nije osobita.

— Moj tata veli da nema budućnostii u poslovima s povrćem. On ima tri dućana!

— Koliko zarađuje?

— Milijun dolara, mislim. A tvoj tata?

— Još više. A ima i Golden Gate most.

— Nema!

— Ima!

— Dokaži! — reče Danny lukavo. Nije se više htio tući s njim.

— Kupio ga je jučer. Sreo je na ulici čovjeika koji mu ga je prodao za milijun dolara. Uzet ćemo ga kad budemo odlazili.

Znači, zeleni dječak je mislio da je pametan! No, Danny je imao još jedan trik.

— Zašto slon nosi orvene tenisice?

— Što je to slon?

— To je životinja veća od kuće.

— Oh! Misliš na glufera. Prošlog sam ljeta bio na farmi glufera. Na jednom sam i jahao.

— Nije te bilo strah?

— Ne. Bio je to pitomi glufer. A da me je i bacio, moj bi ga tata rastrgao na komadiće i prožderao.

— I moj — reče Danny. — Moj je tata bio u marincima i ima istetovirane ruke!

— I moj tata.

Ali Danny je osjetio da laže.

— Zašto imaš te smiješne mrkve na glavi? — upita Danny.

— Nisu to mrkve, glupane. To su osjetila za mrak. Danny radoznalo uhvati jedno od krhkih ticala.

— Hej! Pusti me! To boli!

— Ha-ha! Misliš da si pametan, je li?

— Pusti me!

— Ne, dok ne priznaš da je zeleno boja.

— Molim te!

Odjednom se ticalo odvoji. Danny počne njime gurkati zelenog dječaka.

— Joj, vrati mi ga. Nemoj!

— Tra-la-la!

— Vrati mu ga — reče čvrst, ljutit glas i velika, zelena ruka uhvati Dannyja za rame.

— Tata, uzeo je moje osjetilo i tukao me njime!

Zeleni se dječak rasplakao, takav je cendronja bio.

Veliki zeleni čovjek bio je ljutit.

— Ostavim te samo na minutu da bih spremio Golden Gate most, a ti se odmah uspiješ uvaliti u neprilike. Nisam li ti rekao da se držiš podalje od urođenika?

Tada se okrene Dannyju.

— A ti, mali gade, vrati mu osjetilo.

On grubo strese Dannyja.

— Nisam ga htio slomiti. Samo sam ga dotaknuo i ono je otpalo.

On vrati osjetilo zelenom dječaku, a ovaj ga naslini na jednom kraju i vrati ga na mjesto.

— Zao mi je — promrmlja Danny.

— Mladi divljak! — zareža otac zelenog dječaka, rastrga Dannyja na komadiće i proždere ga.

H. Beam Piper: *Univerzalni jezik*

Omnilingual

Preveo Nikola Popović

Martha Dane načini stanku. gledajući u purpurno osjenčano bakreno nebo. Vjetar se promijenio od podneva, dok je ona radila unutra, olujna prašina, što je brisala sve pred sobom prema istoku, sada se okrenula prema Syrtisu. Sunce, povećano sumaglicom, bilo je veličanstvena crvena lopta, velika kao sunce na Terri, ali u koje je mogla gledati neposredno. Noćas će se dio te prašine spustiti iz gornjih slojeva atmosfere da bi dodao još jedan sloj na pokrivaču što je pokrivao ovaj grad već proteklih pedeset tisuća godina.

Crvena prašina pokrivala je sve, pokrivala je ulice i otvorene prostore parkova i trgova, zastirala male kuće koje su bile srušene i pritisnute njome i dijelove zidova što su pali s visokih zgrada kada su upali krovovi a zidovi se raspali. Ovdje gdje je dna stajala prastare ulice bile su stotinu do stopedeset stopa ispod površine, otvor koji su napravili u zidu iza nje na zgradi vodio je u šesti kat. Dolje je mogla vidjeti skupinu montažnih baraka i spremišta na glatkoj čistini, koja je bila obala onda kad je ovo mjesto bilo morska luka, dok je još bio ocean ovdje gdje je sada bila nizina Syrtisa. Svijetleća kovina već je bila pokrivena crvenom prašinom.

Martha je razmišljala što bi značilo raščistiti ovaj grad, koliko bi trebalo radnika — ljudi, opreme i materijala — prebaciti svemirom pedeset milijuna milja. Bila bi potrebna i mehanizacija, drukčije se to ne bi moglo obaviti. Jaružala i kranovi, viljuškari i kopači, oni bi to radili brže, ali bili bi neprikladni. Sjećala se iskopavanja oko Harappa i Mohenjo Daro u dolini Inda i pažljivih strpljivih tamošnjih radnika, savjesnih predradnika, kopača krampovima i lopatama, dugih redova ljudi s košarama na glavi, koji su odnosili zemlju. Sporo i primitivno, kao što je bila i civilizacija čije su ostate otkrivali, da, ali mogla je računati na to da ti ljudi neće oštetiti nijedan nalaz, mogla je na prstima jedne ruke nabrojati kad su njeni ljudi oštetili neki nalaz. Da nije bilo slabo plaćene radne snage, koja je radila bez pritužbi,

arheologija bi još uvijek bila tamo gdje ju je našao Winckelmann. Na Marsu nije bilo domaće radne snage, posljedji je Marsijanac umro prije pet stotina stoljeća.

Nešto je počelo pucati kao mitraljez nekih petsto metara lijevo od nje. Solenoidni kompresor. Tony Lattimer je očito donio odluku u koju zgradu želi »provaliti«. Postala je sada svjesna težine svoje opreme i počne je premještati s jednog ramena na drugo, najprije remenje rezervoara za kisik na leđima, zatim kameru i sitni alat za iskopavanje i prekopavanje — skupljajući notes i blok za skice pod lijevu ruku. Krenula je dolje niz ulicu preko niskih brežuljaka, crvenim pijeskom prekrivenih ruševina otpalih od zgrada, oko ostataka zidova koji su se uzdizali iz tla, prolazila pokraj zgrada koje su se još držale, od kojih su neke već bile 'probijene' i istražene, pa preko guštarom obrasle čistine do baraka.

Bilo je deset ljudi u glavnoj sobi barake broj jedan kada je ona ušla. Čim je odložila svoju opremu za kisik, zapalila je cigaretu, prvu od podneva, a zatim ih je pogledala redom Stari Selim von Ohlmhorst, Turko-Nijemac, jedan od njena dva prijatelja arheologa, sjedio je na kraju dugačkoga stola pušeći svoju veliku zakrivljenu lulu, pregledavajući neke zabilješke. Sačiko Koremicu, oficir svemirske flote, bila je između dva stolna svjetla nagnuta nad svojim poslom. Pukovnik Hubert Penrose, komandant svemirske eskadre i kapetan Field, obavještajni oficir, upravo su slušali izvještaj pilota letjelice koja se netom vratila s poslijepodnevnoga patrolnog leta. Nekoliko djevojaka poručnika iz 'Signala' pregledavalo je rukopis večernjeg izvještaja koji će biti emitiran CYRANU u orbiti pet tisuća milja od planeta, a zatim će odande biti prebačen na Terru preko Mjeseca. Sid Chamberlain, dopisnik Trans-Space News Servicea, bio je s njima. Kao i ona i Selim, i on je bio civil, dokazivao je to bijelom košuljom i plavim puloverom bez rukava. Major Lindemann, oficir-inženjer, i jedan od njegovih pomoćnika, prepirali su se oko nekog plana na ploči. Ona natoči u lonac tople vode da opere ruke i lice. Uze notes i bilježnicu za skice i ponese ga preko gdje je sjedio Selim von Ohlmhorst i onda, kao što je to uvijek radila, stade u stranu promatrajući što radi Sačiko. Japanka je restaurirala nešto što je prije pedeset tisuća godina bila knjiga. Na očima je imala dvostruko povećalo — crna traka koja ga je držala nije se vidjela na njenoj crnoj kosi — dodirujući pažljivo zgrčene stranice instrumentom od kao vlas fine tanke žice na drški od bakrene cijevi. Napokon je odvojila dio tanak kao snježna pahuljica, uhvatila ga finom pincetom i stavila na prozirnu plastiku na kojoj je rekonstruirala cijelu stranicu, i tu ga pričvrstila fiksirom iz sprejaparata. Bilo ju je pravo uživanje promatrati, svaki njen pokret bio je tako graciozan i precizan kao što može biti glazba uvježbana stotinu puta.

— Zdravo, Martha. Pa još nije vrijeme za koktel, zar ne?

— Djevojka za stolom govorila je ne podižući glavu sa stola, gotovo ne mičući usnama, kao da se bojala da će i najmanji dašak uzvitlati paučinaste krpice pred njom.

— Nije, tek je petnaest i trideset. Završila sam posao tamo preko. Nisam našla mnogo knjiga, ako to znači dobru vijest za tebe.

Sačiko podiže povećalo s očiju i nasloni se trljajući prstima oči.

— Ne, ja volim ovaj posao. Ja ga zovem zagonetkom razrezane slike. Ova knjiga ovdje pravi je kupus. Pronašao ju je Selim, otvorenu, s nekakvim teškim predmetom na njoj. Stranice su naprosto smrvljene. — Malo je oklijevala pa dodala.

— Nešto će značiti tek kad je sastavim.

Možda je bilo malo prekritičkog naglašavanja u tome. Kad je odgovorila. Martha je shvatila da je bila samo malo pomirena s činjenicom.

— Svakako, jednoga dana. Pogledaj samo koliko je vremena trebalo da se pročitaju egipatski hijeroglifi, čak i pošto su već imali prva rješenja na Rosetti, kamenu s hijeroglifima i prijevodom.

Sačiko se nasmiješi.

— Da, znam, ali ipak su imali Rosettu.

— A mi je nemamo. Nema Rosette nigdje na Marsu. Cijeli je jedan rod nestao dok je prvi kromanjonski umjetnik u špilji urezivao likove jelena i bizona, a više od pedeset tisuća godina i pedeset milijuna milja nije bilo mosta za sporazumijevanje.

— Pronaći ćemo već nešto. Mora postojati negdje nešto što će nam protumačiti nekoliko riječi, a onda ćemo to iskoristiti da odgonetnemo značenja drugih riječi i tako dalje. Možda nećemo doživjeti otkrivanje tog jezika, ali mi ćemo započeti i jednog će dana netko uspjeti.

Sačiko spusti ruke s očiju i izbjegavajući gledanje u svjetlo ponovo se nasmiješi. Ovaj put je Martha bila sigurna da to nije bio japanski osmijeh ljubaznosti nego univerzalni osmijeh prijateljstva.

— Ja se toplo nadam, Martha, doista. Bilo bi divno kad bi ti to prva učinila i bilo bi divno za sve nas da možemo čitati što su ovi ljudi pisali. To bi ovaj mrtvi grad opet vratilo u život. — Osmijeh je polagano iščezavao. — Ali čini se tako beznadno.

— Nisi pronašla više slika?

Sačiko zaniječe glavom. Ne zbog toga što bi nešto značilo i da ih je našla. Pronašli su zapravo na stotine slika s tekstom, ali nikada nisu uspjeli otkriti nekakav odnos između bilo koje slike i odštampane riječi.

Svi su zašutjeli i Sačiko se ponovo sagne nad knjigu, stavivši prethodno povećalo na oči.

Selim von Ohlmhorst podiže glavu sa zabilježaka i izvadi lulu iz

usta.

— Jeste li tamo sve završili? — zapita odbivši gust oblaćić dima prema stropu.

— Sve je kako je i bilo. — Martha položi notes i blok sa skicama na stol. — Kapetan Gichel je započeo hermetičkim zatvaranjem zgrade od petog kata naniže, s jednim ulazom na šestom. Započet će postavljanje generatora za kisik čim to završi. Raščistila sam sva mjesta na kojima će on raditi.

Pukovnik Penrose hitro diže glavu kao da pravi zabilješku u glavi o nečemu što će doći na red poslije. Zatim opet svrati pozornost na pilota, koji je nešto pokazivao na mapi.

Von Ohlmhorst klimnu glavom.

— Tamo nije bilo bogzna što — složi se on. — Da li vam je poznato u koju je zgradu Toni odlučio ući kao slijedeću radi istraživanja?

— U onu visoku sa čunjastim krovom, što nalikuje na onu spravu za gašenje svijeća, mislim. Čula sam da tamo buši rupe za eksploziv.

— Pa, nadajmo se da će se pokazati da je to bila jedna od onih koje su bile nastanjene do kraja.

Posljednja koju smo pregledali nije bila. Sadržaj i oprema su bili očišćeni, komadić ovoga, malo onoga, slučajno, očito u toku dužega vremenskog razdoblja, sve dok nije bila potpuno oguljena iznutra. Stoljećima kako je umirao, grad je žderao sama sebe u nekom procesu autokanibalizma. Izgovorila je nešto u tom smislu.

— Da, uvijek smo na to nailazili, osim, dakako, na mjestima kao što su Pompeji. Da li ste vidjeli neke druge rimske gradove u Italiji? — pitao ju je. Na primjer Minturnae? Prvo su stanovnici porušili ponešto, da poprave ovo ili ono, a kad su napustili grad, došli su drugi i porušili ono što je ostalo i palili kamen za vapno ili ga rušili da poprave ceste, sve dok nisu ostali samo tragovi temelja. A ovdje imamo neopisivu sreću, ovo je jedan od gradova iz kojih su Marsijanci nestali a nije bilo barbara koji bi došli kasnije i uništili ono što su oni ostavili. — Polagano je pućkao svoju lulu. — Jednoga od slijedećih dana, Martha, mi ćemo provaliti u jednu od ovih zgrada i ustanoviti da je to ona u kojoj je posljednji Marsijanac umro. Tada ćemo saznati priču o kraju te civilizacije.

»A ako naučimo čitati njihovo pismo, upoznat ćemo čitavu povijest a ne samo nekrolog.« Oklijevala je ove misli pretvoriti u riječi.

— Svakako hoćemo, jednom, Selime — uzvrati ona umjesto svojih misli o pismu, a zatim pogleda na sat. — Idem još nešto posvršavati s mog popisa, do večere.

Za trenutak se lice staroga čovjeka ukočilo od negodovanja, htjede nešto reći, zatim odustade i ponovo stavi lulu u usta. Mali nabor oko

usta i kratki trzaj njegova bijela brka bio je dovoljan za nju, znala je što on misli. Da, ona je samo gubila vrijeme i snage, mislio je on, vrijeme i snage koje nisu pripadale samo njoj nego cijeloj ekspediciji. Možda je imao i pravo, priznavala je ona. Ali on mora ipak imati krivo, mora postojati način da se uspije. Šutke se okrenula od njega i otišla do svoga mjesta kod sredine stola gdje su joj bile stvari.

Fotografije, fotografike i fotostati obnovljenih stranica knjiga, transkripcije zapisa bile su nagomilane pred njom, zajedno s notesom gdje je bila lista njenog rada. Sjedne, zapali cigaretu i dohvati list još neproučenog materijala s vrha gomile pred sobom. Bila je to fotografika nečega što je nalikovalo na omanju stranicu nekog časopisa. Sjećala se toga, ona ga je sama našla prije dva dana u jednom ormaru u prizemlju zgrade u kojoj je upravo završila istraživanje.

Sjedila je i gledala u tu stranicu. Bila je čitka, dakako u smislu njezinoga proizvoljnog, ali potpuno izgovorljivog sustava glasovnih vrijednosti za slova. Dugački okomiti simboli bili su očito samoglasnici. Bilo ih je deset, ne previše, dopuštajući posebno razlikovanje dugih i kratkih samoglasnika. Bilo je dvadeset kratkih vodoravnih slova, suglasnika. Izgledi su bili jedan naprama milijun da njen sistem bude imalo sličan originalnim zvukovima tog jezika, ali ona je sabrala već nekoliko tisuća marsijanskih riječi i mogla ih je po svom sistemu izgovarati.

I dotle je stigla. Mogla je izgovarati oko tri do četiri tisuće marsijanskih riječi, a nije mogla odrediti značenje nijednoj od njih. Selim von Ohlmhorst bio je uvjeren da nikada i neće moći. Tako je mislio i Tony Lattimer, i nije se to ustručavao reći. Bila je sigurna da i Sačiko Koremicu misli tako. S vremena na vrijeme dolazila je i ona na pomisao da su oni možda ipak u pravu.

Slova na stranici ispred nje počela su se savijati i plesati, vitki samoglasnici s manjim debelim suglasnicima. Oni su to činili sada svake noći u njenim snovima. A bilo je i drugih snova, u kojima je ona čitala ta slova bez poteškoća. Probudivši se, pokušavala bi se očajnički i bezuspješno prisjetiti. Trepnuvši, ona diže pogled s fotostatske stranice, a kada je ponovo spustila pogled na stranicu slova su opet bila mirna. Tri su riječi bile na gornjem dijelu stranice potcrtane i sa crtom iznad, što se činilo da je marsijanski način označavanja velikih slova 'MASTHARNORVOD TADAVAS SORNHULVA! U mislima je ponavljala te riječi listajući istovremeno notes da vidi je li nailazila na njih prije i u kakvom kontekstu.

Sve tri su bile već zapisane. K tome je riječ MASTHAR bila vrlo učestala, takva je bila i NORVOD, isto tako i NOR, ali VOD je bio samo sufiks, samo dodatak i ništa više. DAVAS je bila također riječ, i

TA je bio vrlo česti prefiks. SORN i HULVA bile su uobičajene riječi. Ovaj je jezik, zaključila je ona, još poodavno morao biti nalik na germanski, njemački, jer kad su Marsijanci trebali neku novu riječ, sklapali su dvije već postojeće riječi zajedno. Moglo bi se lako dogoditi da to bude gramatička greška. Pa, oni su izdavali časopise i jedan od njih se zvao MASTHARNORVOD TADAVAS SORNHULVA. Pitala se nije li to bilo nešto kao »Tromjesečni arheološki pregled«, ili možda nešto u smislu »Seksi priče«.

Omanji redak ispod naslova očito je bio broj izdanja i datum. Do sada je pronašla prilično stvari s brojevima u seriji, što joj je omogućilo da otkrije brojeve i da zaključi da su i oni rabili decimalni sustav numeriranja. Ovo je bio tisuću sedamsto pedeset četvrti broj časopisa za DOMA 14.837. Znači, DOMA je vjerojatno bio naziv jednog od marsijanskih mjeseca, a brojka iza toga broj godine. Riječ DOMA pojavljivala se i prije nekoliko puta. Martha je zamišljeno pušila dok je ubrzano prelistavala notes i papire s već proučenim materijalom. Sačiko je razgovarala s nekim i neka stolica je zaškripala na kraju stola. Martha je podigla glavu i opazila krupnog čovjeka crvene kose i crvena lica, u zelenoj uniformi svemirske flote, s majorskom zvjezdicom na ramenu. Ivan Fitzgerald, liječnik, sjeo je blizu Sačiko. Upravo je podigao teški pritiskivač s jedne knjige slične onoj što ju je Japanka restaurirala.

— Nisam prije imao vremena — odgovorio je na Japankino pitanje. — Djevojka Finchlev je još uvijek dolje, bolesna, i nisam mogao ustanoviti što joj je. Ispitivao sam stvar i na kulturama bakterija, a u međuvremenu sam odvajao uzorke i za Billa Chandlera. Bili je napokon našao jednog sisavca. Nalikuje na guštera i dug je samo deset centimetara, ali je zbilja toplokrvni, placentalni, živorođeni sisavac. Živi u jazbini i hrani se onim što se ovdje smatra kukcima.

— Zar tamo ima dovoljno kisika za nešto takvo? — pitala je Sačiko.

— Čini se da ima, i to sasvim pri tlu. — Fitzgerald rukom skine traku kojom mu je na glavi bilo pričvršćeno povećalo. — On je to stvorenje našao u prosjeku, tamo dolje na dnu nekadašnjeg mora. Eh, ova je stranica čini se netaknuta, kad bih je sada samo mogao izvaditi u jednom komadu.

Govorio je i dalje nečujno sam sa sobom, dižući stranicu malo pomalo povlačeći prozirnu plastičnu foliju pod nju. Radio je to veoma pažljivo. Ne s pažnjom kojom je to radila mlada Japanka svojom nježnom ručicom koju je pokretala kao mačka šapicu kada se umiva, već kao da parnim čekićem pažljivo razbija orah. Arheologija iskopavanja zahtijeva također vrlo pažljivu ruku, ali Martha ih je oboje promatrala s neprikrivenim divljenjem. Zatim se vratila

završavanju pregleda sadržaja.

Slijedeća stranica bila je početak nekoga članka. Mnoge su riječi bile nepoznate. Imala je dojam da je to bio nekakav znanstveni ili tehnički časopis, to bi i moglo biti jer su takve publikacije sačinjavale većinu onoga što je ona čitala.

Ivan Fitzgerald uzvikne zadovoljno.

— Ha! Uspio sam!

Ona ga pogleda. Odvojio je stranicu i preko nje je postavljao drugu foliju.

— Ima li neka slika? — zapitala ga je.

— Ništa na ovoj strani. Čekaj jedan trenutak. — Okrenuo je stranicu. — Nema ni na ovoj strani. — Pričvrstio je stranicu između dvije plastične folije i zadovoljno sjeo da zapali lulu.

— To me zbilja zabavlja, i to je dobra vježba za živce i ruke, pa zato ovo nemoj smatrati prigovorom — reče — ali, Martha, vjeruješ li ti doista da će netko nešto izvući iz svega toga?

Sačiko je držala pincetom komad silikonske plastike koju su Marsijanci upotrebljavali kao papir. Bio je velik gotovo pet kvadratnih centimetara.

— Gledajte, čitave tri riječi na ovom komadiću — klikne od veselja. — Ivane, ti si uzeo lakšu knjigu.

Fitzgerald se nije dao smesti.

— Ta je stvar apsolutno bez ikakva smisla — nastavio je.

— Imala je smisla prije pedeset tisuća godina, kad je bila napisana, a sada nema baš nikakva smisla.

Ona zaniječe glavom.

— Značenje je nešto što ne nestaje s vremenom — odvrati.

— To ima isto značenje sada kao što je imalo bilo kada. Samo mi ne znamo kako da to odgonetnemo.

— Pa to, čini mi se, i nije neka bitna razlika — pridruži se Selim von Ohlmhorst razgovoru. — Ne postoji više nikakav način da bi se to odgonetnulo.

— Pronaći ćemo ga. — Ona je govorila više da bi sebe obodrila nego da bi se protivila drugima.

— Kako? Sa slika i potpisa? Našli smo prilično slika s potpisima, pa što nam je to pomoglo? Potpis služi da bi objasnio sliku, a ne slika da bi objasnila potpis. Pretpostavimo da netko strani, tko ne poznaje našu kulturu, pronađe sliku čovjeka s bijelom bradom i brkovima kako pili drva. On će pomisliti da potpis ispod slike znači: »Čovjek pili drvo.« Otkuda bi on mogao znati da je riječ zapravo o slici »Wiihelm II u progonstvu u Doornu«?

Sačiko je digla svoje povećalo s očiju i zapalila cigaretu.

— Zamišljam slike koje bi morale objasniti potpise — poče ona. — One slikovne knjige za učenje jezika, one koje mi upotrebljavamo u

službi — crteži s malo linija i s jednom riječi ili frazom ispod toga.

— Svakako, naravno, to bi bilo divno, samo ako naiđemo na njih — nastavi von Ohlmhorst.

— Michael Ventris našao je nešto slično pedesetih godina — progovori Hubert Penrose točno iza Marthe.

Ona okrene glavu. Pukovnik je stajao kraj arheološkog stola, kapetane Field i pilot bili su izašli.

— On je našao mnogo pronalazaka koje su Grci upotrebljavali u ratovima — nastavio je Penrose. — Bili su napisani krećanskim linearnim rukopisom, a na svakom početku opisa bila je mala slika, sablja, ili kalpak, ili kuharski tronožac, ili kotač dvokolice. I to mu je pružilo ključ za pismo.

— Pukovnik pokazuje da može biti i arheolog — dobaci Fitzgerald. — Učimo jedan od drugoga njegove specijalnosti, njegovu struku na ovoj ekspediciji.

— Znao sam to još mnogo prije nego što je ova ekspedicija bila i zamišljena. — Penrose je tuckao krajem cigarete o svoju zlatnu dozu. — Čuo sam o tome u obavještajnoj školi, kao o vještini kriptoanalize a ne kao o arheološkom otkriću.

— Da, kriptoanaliza — ponovi von Ohlmhorst. — Čitanje poznatog jezika u nepoznatom pismu. Ventrisova lista, spisak je bio na poznatom jeziku, grčkom. Ni on ni bilo tko drugi, nije mogao pročitati krećanski jezik dok nije nađen grčko-krećanski dvojezični rukopis 1963, jer samo uz pomoć dvojezičnog teksta, kod kojeg je jedan jezik poznat, može se upoznati drugi nepoznati. A kakve nade imamo mi ovdje, pitam ja vas, da pronađemo nešto slično tome? Martha, ti si radila na tim marsijanskim tekstovima otkako smo došli ovamo, a to je šest mjeseci Reci mi, jesi li našla ijednu riječ kojoj bi mogla sigurno odrediti značenje?

— Da, mislim da ima jedna riječ. — Pokušavala je da ne govori previše uzbuđeno. — DOMA. To je naziv jednog od mjeseca u marsijanskom kalendaru.

— Gdje si to našla? — upitao je von Ohlmhorst. — I kako si ustanovila...?

— Evo — ona uze jednu fotografiku i pruži mu je preko stola. — Ja bih ovo nazvala naslovnom stranicom nekog časopisa.

On je šutio neko vrijeme gledajući u stranicu. — Da, i ja bih to rekao. Imate li još neki dio časopisa?

— Upravo radim na prvoj stranici, na prvom članku prema ovom sadržaju. Samo časak da pogledam, da, tu je sve što sam našla, zajedno. Sakupila sam to svojevremeno i predala Geoffreyu i Rositi da naprave fotostate od toga i ovo je prvi primjerak koji sam počela proučavati.

Stari se čovjek diže otresajući pepeo s odijela, dođe do mjesta gdje

je ona sjedila i poče žustro listati fotostatirane stranice časopisa.

— Da, tu je i drugi članak, na osmoj stranici, a tu je i slijedeći. — On završi prelistavanje fotostata. — Nekoliko stranica nedostaje od posljednjeg članka. Ovo je vrlo zanimljivo, iznenađujuće je da je nekakav časopis preživio tako dugo.

— Silikonski materijal koji su Marsijanci upotrebljavali kao papir vrlo je otporan i trajan — reče Hubert Penrose. — Čini se da u njemu nije bilo nikakve tekućine ni vode kada je tiskan, pa tako nije imalo što ishlapiti s vremenom.

— Ah, nije čudno što je materijal izdržao. Našli smo mi priličan broj knjiga i raznih papira u odličnom stanju. Ali samo će odista vitalna kultura jedne organizirane kulture izdavati časopise, a ta je civilizacija umirala polagano stotine godina prije svoga kraja. Na tisuće godina prije nego što su potpuno izumrli mogla je prestati aktivnost izdavanja časopisa.

— Znate li gdje sam ga našla? U ormaru u nekom podrumu. Bio je zabačen tamo, zaboravljen i zanemaren kada su raščišćavali zgradu. Takve se stvari događaju.

Penrose je podigao prvu stranicu i pažljivo je razgledavao.

— Mislim da nema nikakve sumnje da je ovo nekakav časopis. — Ponovno pogleda naslov, polagano pokrećući usnama. MASTHARNORVOD TADAVAS SORNHULVA. Pitam se što bi to moglo značiti? No, vi imate pravo što se tiče datuma. DOMA će biti naziv nekog od mjeseca. Da, vi ste otkrili jednu riječ, Martha.

Sid Chamberlain je s drugog kraja stola vidio da se nešto neobično događa pa se i on pridruži skupini oko Marthe. Pošto je proučio prvu stranicu i neke od unutrašnjih stranica, on poče šaptati nešto u svoj stenofon koji uze s remena.

— Nemoj pokušavati od ovoga napraviti neku veliku senzaciju, Sid — upozori ga ona. — Sve što imamo jest samo ime jednog mjeseca i nitko živ ne zna koliko će nam vremena biti potrebno da ustanovimo koji je to mjesec.

— Pa, ipak je to nekakav početak, zar ne? — dodade Penrose. — Grotefend je imao samo riječ za KRALJ kada je počeo čitati perzijanske kunejske oblike pisma.

— Ali ja nemam riječ za mjesec nego samo naziv jednog od mjeseca. A svatko je znao ime perzijskog kralja mnogo prije Grotefenda.

— Nije u tome stvar — reče Chamberlain. — Ljude na Terri zanimat će kako su i Marsijanci izdavali časopise kao što to mi činimo. Nešto srodno, tako će Marsijanci postati realniji. Čovječniji, Čovjekolikiji.

* * *

Ušla su tri čovjeka. Skinuli su maske i šljemove s bocama kisika i

odjeću koja ih je pokrivala. Dvojica su bili poručnici Svemirske flote a treći je bio mladoliki civil s gustom kratkom plavom kosom i u kockastoj vunenoj košulji. Bili su to Tony Lattimer i njegovi pomagači.

— Nemojte mi reći da je Martha uspjela iščeprkati nešto iz tog materijala? — pitao je Tony približavajući se stolu.

— Da, naziv jednoga marsijanskog mjeseca — nastavi Hubert Penrose objašnjavajući i pokazujući fotostat naslovne stranice. Tonv Lattimer je uze, pregleda i ponovno vrati na stol.

— Zvuči prilično prihvatljivo, svakako, ali je ipak samo pretpostavka. Ta riječ i ne bi morala biti naziv mjeseca, mogla bi značiti »izdanje« ili »autorizirano« ili pak »izdavačka prava«, bilo što slično. Štoviše, smatram da je samo vrlo slobodna pretpostavka da je to uopće nekakav časopis. — On se okrene Penroseu. — Izabrao sam slijedeću zgradu u koju ćemo ući, onu visoku s čunjastim krovom. Morala bi biti u vrlo dobrom stanju iznutra, čunjasti je krov onemogućavao da se prašina uvuče unutra, a i s vanjske strane nema znakova da je oštećena ili da je u nju provaljivano. Prizemlje je više nego u ostalih zgrada. Pronašao sam pogodno mjesto i napravio bušotine za eksploziv. Sutra ćemo probiti rupu, i ako imate nekoliko ljudi da mi pomognu mogli bismo odmah započeti istraživanje.

— Svakako, doktore Lattimer. Mogu vam dati desetak ljudi, a vjerujem da možete naći i nekoliko civila dobrovoljaca — odvrati o je Penrose. — Što vam je još potrebno od opreme?

— Pa, oko šest mina koje bi se mogle aktivirati istodobno. I uobičajenu opremu za rasvjetu, alat za razbijanje i prokopavanje, nešto opreme za penjanje ako naiđemo na neupotrebljive stube. Ni u jedan dio zgrade ne bi se smjelo ući prvi put bez kvalificiranog arheologa. Podijelit ćemo se u dvije skupine, pa i u tri, ako se Martha može otrgnuti od toga kataloga sistematiziranih nerazumljivosti, na kojima radi već prilično dugo. Tako bi napokon počela raditi pravi posao.

Osjetila je kako joj se usta suše a lice koči. Stisnula je usne da bi zaustavila bujicu žestokih riječi, kada je Hubert Penrose odgovorio umjesto nje.

— Doktorica Dane je radila na opsežnom i isto tako važnom poslu kao i vi — izrekao je suho. — Bio bih sklon ustvrditi: i na mnogo važnijem poslu.

Von Ohlmhorst je bio vidljivo uzbuđen. Pogledao je prvo prema Sidu Chamberlainu a zatim ljutito odvratio pogled od njega. Bio je zabrinut da ne ispadne neka priča o međusobnom neslaganju arheologa.

— Rad na sistemu izgovora prema kojem bi se marsijanski jezik mogao odgonetnuti bio je vrlo značajan doprinos našem radu ovdje —

reče on. — A Martha ga je obavila gotovo bez ikakve pomoći s naše strane.

— Bez ikakve pomoći doktora Lattimera, u svakom slučaju — dometne Penrose. — Papetan Field i poručnik Koremicu radili su na tome, a i ja sam nešto malo pomogao, ali devet desetina je napravila ona sama.

— Potpuno proizvoljno — negirao je i dalje Lattimer. — Pa, mi ne znamo ni da li su Marsijanci imali sličan sistem glasova kao mi.

— Oh da, ipak znamo — usprotivi se Fitzgerald, siguran na svom terenu. — Još nisam zapravo vidio nijednu marsijansku lubanju, čini se da su ti ljudi bili vrlo obazrivi kod sahranjivanja svojih mrtvih, ali sudeći prema statuama i bistama, pa i slikama koje sam do sada vidio, rekao bih da su njihovi glasovni organi bili vrlo slični našima.

— Dobro, dopuštam i to. Dopuštam i to da će biti vrlo dojmljivo kada odgonetnemo imena marsijanskih istaknutih ličnosti na čije smo statue naišli, i kad otkrijemo nazive nekih mjesta na Marsu, jer će oni svakako zvučiti mnogo bolje od imena što su ih ti konjski liječnici, latinski astronomi, razbacali svuda po Marsu — reče Lattimer. — Ja samo zamjeram što ona gubi vrijeme na tom materijalu koji nitko neće nikada moći pročitati i što se bavi time dok ima toliko materijala po ovom gradu. I toliko mnogo posla da se obavi, stvarnoga posla, a nemamo dovoljno ljudi.

Evo, prvi put se dogodilo da je to netko izrekao i ona je bila zadovoljna što to nije izrekao Selim von Ohlmhorst.

— Hoćete reći — odgovori ona — da ovo što ja radim nema takvu vrijednost u publicitetu kao što je ima iskopavanje statua.

U trenu je vidjela da je pogodila u metu. Jer, Lattimer, pogledavši u Chamberlaina, odgovori:

— Ja samo smatram da vi pokušavate naći nešto što bi svaki arheolog morao znati da ne postoji, uključivši i vas. Nemam ništa protiv toga što se vi poigravate vašim stručnim ugledom i sebe izvrgavate ruglu, ja sam samo protiv toga da zablude jednog arheologa obezvrijede cijeli pothvat u očima javnosti.

To je Lattimera, čini se, najviše mučilo. Upravo je razmišljala kako da mu najbolje odgovori, kad iz zvučnika dopre glas: »Pauza! Jedan sat za večeru, koktel u biblioteci, baraka broj četiri!«

Biblioteka — koja je ujedno bila i zajednički restoran, prostorija za rekreaciju i mjesto za sastanke — bila je već prepuna. Većina je već bila za stolom prekrivenim prekrivačima od staklenaste plastike, koja je nekad bila na zidovima jedne zgrade i služila je vjerojatno kao tapeta. Martha natoči sebi nešto što je ovdje moglo proći kao martini i uputi se do mjesta gdje je Selim von Ohlmhorst sjedio sam.

Neko vrijeme razgovarali su o zgradi u kojoj su završili istraživanja, a zatim su razgovor prenijeli na prošle dane i njihov rad

tamo na Terri. Von Ohlmhorst je radio u Maloj Aziji na proučavanju hetitskog imperija, a ona u Pakistanu na iskopinama gradova iz civilizacije Harapa. Popili su svoja pića; bilo je u njima mnogo dodataka, alkohol začinjen sintetiziranim ekstraktima iz marsijanske vegetacije. Ohlmhorst uze obje čaše da ih ponovo napuni.

— Znate, Martha — reče joj kad se vratio s pićem — Tony je imao pravo samo u jednoj stvari. Vi se poigravate svojim položajem i znanstvenim ugledom. Protiv svakoga je arheološkog iskustva da neki jezik, koji je tako kompletno mrtav kao što je ovaj, može biti dešifriran. Uvijek je postojao nekakav kontinuitet između svih drugih prastarih jezika. Poznavajući grčki, Champolion je uspio pročitati egipatski. Sa znanjem egipatskog pročitan je hetitski. Vi i vaše kolege niste nikada mogli prevesti hijeroglife Harapa samo zbog toga što tu nema kontinuiteta. Ako ustrajete na tome da ovaj potpuno mrtav jezik može biti dešifriran, trpjet će od toga samo vaš ugled.

— Čula sam jednom pukovnika Penrosa kako je rekao da oficir koji se stalno plaši za svoj ugled rijetko dolazi do njega. Ista je stvar i s nama. Ako mi doista želimo pronalaziti i otkrivati stvari, moramo preuzeti rizik da pravimo i greške. A ja sam mnogo više zainteresirana, za otkrivanje stvari nego za svoj ugled.

Ona pogleda po sobi prema mjestu gdje je sjedio Tony Lattimer s Glorijom Standish i nešto ozbiljno govorio, dok ja Gloria nalijevala martini sebi u čašu i pažljivo slušala. Gloria je bila glavni kandidat za titulu miss Mars za 1996. godinu, ako vam se sviđaju velika prsa i plava kosa, ali Tony bi s njom bio isto tako pažljiv i da je nalikovala na pokvarenu vještičicu iz »Čarobnjaka iz Oza« — jer Gloria je bila komentator-izvjestilac Pan-federacijskoga telekomunikacionog sistema, dodijeljena ovoj ekspediciji.

— Znam da je tako kako kažeš — reče joj stari Turko-Nijemac. — To je i bio razlog da se odlučim za tebe kad su od mene zatražili da odredim još jednog arheologa za ovu ekspediciju.

On nije odredio Tonyja Lattimera, njega je u ovu ekspediciju odredilo njegovo sveučilište. Bilo je priličnih intervencija odozgo oko ove ekspedicije. Željela je saznati cijelu priču oko toga. Uspijevala se držati izvan sveučilišta i njegove politike, sva njena iskopavanja bila su pod pokroviteljstvom zaklada izvan sveučilišta ili umjetničkih muzeja.

— Ti imaš odličan položaj, mnogo bolji od mojega u tvojim godinama. Zbog toga me smeta što to vidim kako stavljaš na kocku svoj ugled time što uporno ustraješ na tome da se marsijanski jezik može odgonetnuti. Zbilja ne vidim nikakve mogućnosti da uspiješ.

Ona slegne ramenima, ispije gutljaj martinija i zapali cigaretu. Postalo joj je teško i zamaralo ju je da riječima iskaže ono što je osjećala.

— Pa zasad je ne vidim ni ja, ali nastavit ću. Možda ću naći nešto kao slikovnicu o kojoj je govorila Sačiko. Nekakvu dječju početnicu, vjerojatno su imali nešto slično tome. Ako ne nađem to, naći ću nešto drugo. Ta ovdje smo samo šest mjeseci. Ako bude potrebno, čekat ću do kraja svog života, ali nešto ću svakako učiniti.

— Ja ne mogu čekati tako dugo — odvrati joj von Ohlmhorst. — Ostatak mojega života sastoji se samo od nekoliko godina i kada »Schiaparelli« stigne u orbitu Marsa, ja se »Cyranom« vraćam natrag na Terru.

— Željela bih da ne odete. Ovo je potpuno novi svijet arheologije. Doslovce.

— Da, ali što ja tu mogu? — Popio je ostatak pića i pogledao u svoju lulu razmišljajući da li da je još jednom pripali prije večere. Ipak je stavi u džep. — Potpuno novi svijet, ali ja sam ostario i to više nije za mene. Čitav sam život proveo proučavajući Hetite, mogu govoriti hetitskim jezikom iako ne znam da li bi kralj Mutavalis mogao razumjeti svoj jezik s mojim suvremenim turskim naglaskom. A ovdje moram učiti mnoge stvari, kemiju, fiziku, graditeljstvo, kako da se obave analitički testovi na čeličnim stupovima ili na slitinama berilija i srebra, na plastikama i silikonima. Ja se više osjećam kod kuće kod civilizacija koje su se vozile u dvokolicama, borile mačevima i mučile se da savladaju obradu željeza. Mars je za mlade ljude. Ova je ekspedicija sastavljena od prvorazrednih kadrova, ne samo onih kod Svemirske flote, koji će biti vođe glavnih ekspedicija kasnije, nego i kod nas znanstvenika. A ja sam samo još stari konjički general, koji više ne može naučiti komandirati tenkovima i avionima. Ti ćeš imati vremena da proučavaš Mars. Ja ne.

Njegov ugled kao dekana hetitologa bio je vrlo čvrst i siguran, dometne ona sebi u mislima. Osjećala se malo posramljena na tu pomisao. Njega nije mogla uspoređivati s Tonyjem Lattimerom.

— Ja sam zapravo došao samo da pokrenem posao — nastavio je on. Vlada Federacije je smatrala da bi to morala učiniti jedna starija, iskusnija ruka. Pa dobro, sada je već sve započelo, ti i Tony i tko god bude došao sa »Schiaparellijem« morat će nastaviti posao. Sama si kazala da je to cijeli jedan novi svijet. A ovo je samo jedan grad posljednje marsijanske civilizacije. Iza toga stoji još kasnija površinska kultura i sve civilizacije i carstva prije toga, sve tamo do marsijanskoga kamenog doba. — Za trenutak je kao oklijevao. — Ti nemaš pojma što ćeš sve morati da naučiš, Martha. Ovo nije trenutak za usku specijalizaciju.

Svi su izašli iz vozila i opružili noge gledajući gore prema visokoj zgradi s kosim čunjastim krovom nakrivljenim na njenu vrhu. Četiri malene figure što su bile zaposlene oko zidova te zgrade popele su se u džip i polako vraćale prema njima, a najmanja među njima, Sačiko

Koremicu, odmotavala je kabel kojemu je kraj ostao kod zgrade. Kad su stigli do vozila, izašli su iz džipa i Sačiko je slobodni kraj kabela pričvrstila za nuklearno-električnu bateriju. Odjednom su prljavosivi dim i narančasta prašina izbili iz jedne strane zida zgrade, a sekundu kasnije odjeknuo je višekratni zvuk eksplozije.

Ona, Tony Lattimer i major Lindemann popeli su se u veće vozilo ostavljajući mali džip na cesti. Kad su stigli do zgrade, ustanovili su da je načinjen dovoljno velik proboj u zidu. Lattimer je stavio eksplozi između dva prozora, oba su bila izbačena zajedno sa zidom između njih i ležala ne mnogo oštećena na tlu. Martha se sjećala prve zgrade u koju su ušli. Oficir Svemirske flote je dograbio jedan kamen i bacio ga u prozor, smatrajući da je to sve što treba učiniti. Kamen se odbio. Izvadio je pištolj i ispalio četiri metka u prozor. Tanad se također odbila s jedva čujnim fijukom. Na prozoru su ostala četiri mala traga najtvrđeg metala od kojeg su bile načinjene košuljice metaka i mala površinska ogrebotina. Netko je pokušao puškom velikog kalibra; rezultat je bio samo napuklina na staklu, ali metak nije prodro. Bio je potreban jedan sat da kisik-acetilenskim plamenikom izrežu dio prozora. Laboratorijska ekipa na brodu još i sada pokušava ustanoviti od kakvog je materijala napravljen prozor.

Tony Lattimer je krenuo naprijed osvjetljavajući ručnom svjetiljkom lijevo-desno i stalno psujući. Glas mu je bio pooštren i pojačan mikrofonom u skafanderu.

— Mislio sam da smo provalili u neko predvorje, a ovo je samo soba. Pažljivo, oko dvije stope niže je pod i prilično krhotina od eksplozije.

Ušao je kroz prozor u zgradu, a ostali su počeli izvlačiti opremu iz većeg vozila: lopate, krampove, čelične šipke i batove, prijenosna svjetla, kamere, materijal za skiciranje, nosiljku, pa čak i alpinističke štapove, užad i čavle. Hubert Penrose je vukao na leđima nešto što bi se moglo smatrati nadrealističkom strojnicom, ali to je bila zapravo samo nuklearno-električna bušilica. Martha je izabrala jednu planinarsku palicu sa sjekiricom i čeličnim klinom na jednom kraju, kojim će moći kopati, presjeći, čačkati, istraživati ili sebi jednostavno olakšali pentranje preko ruševina.

Prozori, prljavi i prekriveni s pedeset tisućljeća prašine, propuštali su samo nekakvo polusvjetlo, pa čak i probijeni zid u jutarnjem svjetlu propuštao je svjetlo samo na mali dio poda. Netko je zapalio svjetiljku i upravio je na strop. Velika je soba bila prazna i pusta, prašina je u debelom sloju ležala na podu i zacrvenila nekada bijele zidove. To je mogao biti nekakav veći ured, ali ništa nije u njemu ostalo što bi to potvrdilo.

— Ova je zgrada ispražnjena sve do sedmoga kata! — uzviknuo je Lattimer. — Mi ćemo potpuno raščistiti onaj dio u razini ulice.

— To će biti dovoljno za stanovanje i za radionice — reče Lindemann. — Uz ono što već imamo, ovo će biti dovoljno za smještaj svih ljudi sa »Schiaparellija«.

— Čini se da je bilo električnih ili elektronskih aparata duž ovoga zida — rekao je jedan iz Svemirske flote. — Ima deset ili dvanaest električnih izvoda. — Rukavicom očisti prašinu sa zida pa cipelom zagrebe po zidu. — Evo, vidi se gdje su stvari bile pričvršćene.

Vrata, dvostruka, kakva su Marsijanci upotrebljavali, bila su zatvorena. Selim von Ohlmhorst pokušao ih je otvoriti, ali su odolijevala. Metalni su se rubovi spojili u toku vremena, molekula se povezala s molekulom otkako su posljednji put bila u upotrebi. Hubert Penrose prišao im je s bušilicom kojoj je na vrh pričvrstio oveće čelično dlijeto. Postavio je dlijeto na spoj između vrata, obuhvatio bušilicu rukom i pritisnuo dugme startera. Bušilica je kratko zatreštala i vrata su se razdvojila nekoliko centimetara, a onda se ponovo zaglavila. Dovoljno je prašine uspjelo prodrijeti s jedne i druge strane da ih zaglavi. Stara stvar: na to su nailazili svaki put kad su morali provaljivati neka vrata, pa su bili spremni na to. Netko je izišao i donio uljnu dizalicu i napokon su jedna vrata popustila. Bila su dovoljno otvorena da se kroz njih moglo proći i pronijeli svjetla i opremu. Svi su prošli iz sobe u predvorje iza nje. Polovica ostalih vrata bila je otvorena, svaka su imala poneki broj i riječ DARFHULVA iznad njih.

Jedan od civila dobrovoljaca, žena profesorica prirodne ekologije s Penn State sveučilišta, pogledavala je gore-dolje.

— Znate — rekla im je — ja se ovdje osjećam nekako kao kod kuće. Mislim da je ovo bilo neka vrsta koledža ili fakulteta, a ovo su bile učionice. Ona riječ tamo gore iznad vrata to bi morao biti predmet koji se predavao ili oznaka odjela. A oni elektronski aparati na zidu bili su audio-vizuelna nastavna pomagala.

— Sveučilište sa dvadeset pet katova? — začudio se Lattimer. — Zgrada poput ove mogla je primiti trideset tisuća studenata.

— Možda ih je i bilo toliko. Ta ovo je bio veliki grad — doda Martha približivši se brzo u želji da proturiječi Lattimeru.

— Da, ali pomisli na metež po hodnicima svaki put kad bi trebalo mijenjati učionice. Bilo bi potrebno više od pola sata da netko stigne s jednoga kata na drugi. — Lattimer se okrenu von Ohlmhorstu. — Idem gore iznad ovoga kata. Cijela zgrada je čista sve dovde, ali postoji mogućnost da se nešto pronađe na višim katovima.

— Ja ću za sada ostati na ovom — odvratio je stari arheolog. — Bit će puno toga što će se unositi i iznositi i prilično hodanja tamo i amo. Moramo se pobrinuti da se sve pažljivo ispita i zabilježi. Jer major Lindeman bi mogao sa svojim ljudima ovdje napraviti priličnu zbrku.

— Pa, ako nitko drugi neće, ja ću malo pogledati donje katove — rekla je Martha.

— Ja ću s tobom — reče Hubert Penrose. — Ako donji katovi nemaju arheološke vrijednosti, pretvorit ćemo ih u prostor za stanovanje. Sviđa mi se ova zgrada, ima prostora da se nitko nikome ne petlja oko nogu. — Pogleda niz hodnik. — Morali bismo negdje u sredini pronaći eskalatore, stube, dizala.

Hodnici su bili pokriveni debelim slojem prašine. Većina otvorenih soba bila je prazna. Neke su od njih imale ponešto namještaja s nekakvim školskim klupama. Profesorica koja je prva spomenula ideju da bi to moglo biti nekakvo sveučilište napomenula je da bi se tako nešto moglo naći po sobama. Eskalatori — pokretne stube u oba smjera — bili su s obje strane hodnika, a još nekoliko eskalatora nalazilo se na prolazu iz jednog sektora kata u drugi.

— Evo kako su rješavali problem sa studentima između pojedinih satova — primijeti Martha. — Mogla bih se okladiti da tamo naprijed ima još eskalatora.

Zaustavili su se na kraju hodnika, gdje se nalazilo veliko predvorje. Tu su bila dizala i eskalatori, koji su se i sada mogli koristiti kao stube. No, na zidovima su bile slike koje su ih zapanjile pa su se zaustavili pred njima.

Bile su prekrivene prljavstinom i prašinom. Martha je zamišljala kako su izgledale svojedobno, proračunavajući koliko će vremena biti potrebno da se očiste. No još uvijek se moglo vidjeti na njima sve raspoznati, kao i riječ DARFHULVA, ispisana zlatnim slovima na svakom zidu velike dvorane. Tek nakon nekoliko trenutaka shvatila je, gledajući u zidove, da je napokon pronašla jednu marsijansku riječ s potpunim značenjem. Na zidovima se prostirala povijesna panorama zvonoliko oko cijele prostorije. Skupina u kožu odjevenih divljaka čučala je oko vatre. Lovci sa strijelama i kopljima nosili su lešine životinje slične svinji. Nomadi su jašili dugonoge vitke životinje nalik na jelene bez rogova. Seljaci su sijali i želi, sela s kolibama od blata i gradovi, kolone ratnika, bitke mačevima, lukovima i strijelama, pa topovima i musketama, galije i brodovi s jedrima, brodovi bez vidljivog pogona i letjelice. Promjene odjeće i oružja, strojeva i stilova arhitekture. Bogati i plodni krajolik postupno je prelazio u golu pustinju i predio obrastao kržljavim raslinjem iz doba velike suše na tom planetu. Graditelji kanala — ljudi sa strojevima koji su se mogli prepoznati kao bageri i dizalice što kopaju, lome i krče put kroz praznu ravnicu s akvaduktima. Gradovi uz more, gradovi u propadanju, poluopustošeni, napušteni gradovi sa četiri malene čovjekolike figure i nešto kao borna kola na sredini toga obrasla grmljem; oni i njihovo vozilo zasjenjeno visokim beživotnim zgradama što su ih okruživale. Nije bilo ni najmanje sumnje:

DARFHULVA je značilo — povijest.

— Prekrasno! — progovorio je von Ohlmhorst. — Cjelokupna povijest tog roda. Ako je slikar odabrao odgovarajuće kostime, oružje i strojeve za svako razdoblje, i dao pravu arhitekturu, tada možemo povijest ovog planeta raščlaniti u područja i razdoblja, pa i u civilizacije.

— Možete biti sigurni da su autentični, uprava ovog sveučilišta svakako je nastojala da sve bude vjerodostojno na DARFHULVA, Odjelu za povijest — odgovori mu ona žustro.

— Da! Darfhulva je povijest! A vaš je časopis bio »Sornhulva!« — uskliknuo je Penrose. — Imate jednu riječ, Martha!

Trebalo joj je malo vremena da bi shvatila kako ju je on prvi put nazvao imenom, a ne »doktorica Dane«. Nije bila sigurna nije li to veći uspjeh nego dešifriranje jedne marsijanske riječi. Ili je i jedno i drugo bilo dobar početak.

— Samo, pretpostavljam da HULVA znači nešto kao znanost ili znanje, studij ili kombinaciju svega toga, što bi odgovaralo našem nastavku »ologija« — rekla je Martha. — A DARF bi značilo nešto kao »prošlo«, staro vrijeme ili događaji, kronika.

— To ti daje tri riječi, Martha! — radovala se Sačiko. — Uspjela si ipak, uspjela!

— Nemojmo se prenagliti — reče Lattimer, ovaj put bez podrugljivosti u glasu. — Prihvaćam da je »Darfhulva« marsijanska riječ za povijest kao predmet za studij, prihvaćam da je »Hulva« opća riječ koju »Darf« modificira i pokazuje nam o kakvom je subjektu riječ. Ali tome ne možemo dati određeno značenje jer ne znamo na koji su način Marsijanci znanstveno razmišljali.

Na trenutak se zaustavio kad se upalilo plavo-bijelo svjetlo i kad je zazujala Klingetta Sida Chamberlaina. Kad je zvuk kamere prestao, opet se čuo glas Sida Chamberlaina.

— To je do sada najveća stvar — govorio je — cijela povijest Marsa od kamenog doba do kraja. Snimit ću ovo ubrzanim hodom kamere, ali emitirat ćemo usporeno. Tony, želio bih da ti daš komentar, objašnjenje svakog prizora. Hoćeš li?

Hoće li on to učiniti? Kad bi imao rep, počeo bi mahati njime i na samu pomisao na tako nešto — pomislila je Martha.

— Dobro, vjerojatno ima još zidnih slikarija na drugim zidovima — rekla je glasno. — Tko želi s nama na donje katove?

Sačiko je htjela odmah, a javio se i dobrovoljac Ivan Fitzgerald. Sid je odlučio da ide gore s Tonyjem Lattimerom, a i Gloria Standish je odlučila da se pridruži onima što idu gore. Većina je ostala na sedmom katu kako bi pomogli Selimu von Ohlmhorstu da završi pregled toga kata. Pošto je vrhom planinarske sjekire ispitala čvrstinu stuba, Martha je svoju skupinu povela dolje.

Šesti je kat bio također DARFHULVA, vojna i tehnološka povijest, što se moglo zaključiti po slikarijama na zidovima. Razgledali su središnju dvoranu i krenuli dolje do petoga kata.

On je bio sličan prethodnim, s tom razlikom što je dvorana bila pretrpana pokućstvom i kutijama pokrivenim debelim naslagama prašine. Ivan Fitzgerald, koji je nosio ručnu svjetiljku, okružio je svjetlom po prostoru. Ovdje su na zidovima bili naslikani Marsijanci, uvećani. Bili su tako ljudski po svojim pojavama kao da su pripadnici Marthinoga vlastitog roda. Svaki je držao neki predmet u ruci — knjigu, cijev za testiranje ili neki dio aparata — a iza njih bili su prizori iz laboratorija i tvornica, plamen i dim, iskre i munje. Riječ na sva četiri suprotna zida bila je već poznata: SORNHULVA.

— Hej, Martha, evo riječi — uzviknuo je Ivan Ftzgerald — jedne od riječi iz naslova tvoga časopisa! — Ona pogleda sliku. — Kemija ili fizika?

— Obje — ustvrdio je Hubert Penrose. — Mislim da Marsijanci nisu oštro lučili te dvije nauke... Pogledaj, onaj starčić na zidu, s koščatim licem i zaliscima, vjerojatno je pronalazač spektroskopa, ima jedan u ruci a iza sebe ima dugu. Žena iza njega, ona u plavoj radnoj odjeći, radi na organskoj kemiji; pogledaj dijagram dugog lanca molekula iza nje. Koja bi riječ odgovarala za pojam kemije i fizike zajedno?

— SORNHULVA — predložila je Sačiko. — Ako HULVA znači nešto kao znanost, tada SORN mora značiti tvar, supstancu ili fizički predmet. Martha, imala si cijelo vrijeme pravo. Civilizacija kao što je ova svakako će ostaviti nešto iza sebe što će biti objašnjivo samo po sebi.

— Ovo će zbrisati još ponešto onoga superiornog smiješka s lica Tonyja Lattimera — dobacio je Fitzgerald dok su preko nepokretnog eskalatora silazili na donji kat. — Tony želi senzacionalni uspjeh za sebe. Ako netko želi svu slavu za sebe, onda ne može podnijeti da se netko nađe ispred njega, a svatko kome pode za rukom započeti dešifriranje tog jezika, požnjet će slavu, i to najveću otkako arheologija postoji.

To je bila istina. Martha nije prije o tome razmišljala na taj način, pa je i sada pokušavala da o tome ne razmišlja. Nije čeznula za slavom. Jednostavno je željela pročitati marsijansko pismo i tako otkriti kakva je to sudbina zadesila taj rod.

Dva eskalatora niže oni su se našli u nekakvom međukatu koji se protezao oko središnjega velikog predvorja na razini ulice. Pod je bio dvanaestak metara ispod međukata, a strop desetak metara iznad njega. Svjetlima su obasjavali jedan predmet za drugim na podu: visoku skupinu skulptura u sredini, neku vrstu motornog vozila uzdignutu na nekakvu dizalicu kao za popravak, predmete koji su bili

slični strojnicama i pokretnim samohodnim topovima, duge stolove na kojima su se ispod debelog sloja prašine nazirali manji predmeti poput kutija, sanduka i kontejnera.

Nastavili su i hodati po kršu i lomu, predviđajući mnogo toga, dok nisu našli na eskalator za silazak do prizemlja. Bila su, zapravo, tri prizemlja, jedno ispod drugoga. Napokon su stajali na dnu stuba na golom betonskom podu, osvjetljavajući ručnim svjetiljkama naslagane kutije, bačvice, bubnjeve i gomile najfinije prašine. Kutije su bile od plastike — u ovom gradu nikada nisu našli nešto što bi bilo napravljeno iz drva — a bačvice i bubnjevi bili su od kovine ili od nekakve staklenaste tvari. Bili su potpuno nedirnuti. Naslage prašine mogle su biti ostaci nečega organskog. Ovdje dolje, kamo vjetar i prašina nisu mogli doprijeti, ishlapljivanje je bilo jedini način razaranja poslije nestanka života koji razara truljenjem. Pronašli su sobe s hladnjacima. Martha je upotrijebila planinarsku sjekiricu, a Sačiko vibracijsku bušilicu nalik na pištolj, koju je nosila o pojasu. Uspjeli su otvoriti jedan hladnjak. Našli su bezoblične gomilice, što je možda nekad bilo povrće, te kožnate listiće mesa. Kad uzorke tih stvari pošalju raketom na brod u orbiti, mogli bi ispitivanjem radioaktivnog ugljika u njima dobiti zbiljsku procjenu prije koliko je vremena bila nastanjena ova zgrada. Hladnjaci su bili na sasvim drugom načelu nego bilo što proizvedeno u njihovoj kulturi i bili su na električni pogon. Sačiko i Penrose su čačkali po njima i pronašli prekidače koji su pokazivali da su uključeni, a prestali su raditi kad je prestalo napajanje iz izvora energije gdje god on bio.

Srednji podrum bio je također korišten, kako se bližio kraj, čini se za skladište. Bio je podijeljen nekakvom pregradom u dva dijela. Bilo im je potrebno oko pola sata da savladaju tu pregradu: upravo su se spremali da odozgo donesu težu opremu za probijanje kad su se vrata razdvojila toliko da bi se mogli provući. Fitzgerald je prvi prišao vratima. Ručnom je svjetiljkom osvijetlio malo naokolo, a onda je zagunđao, što je kroz njegovu kacigu zvučalo kao brodska truba za maglu.

— Oh, ne, ne!

— Što se dogodilo, Ivane? — upitala je zatraseno Sačiko ulazeći za njim u podrum.

On se pomakne ustranu.

— Pogledaj ovo, Sači! Zar ćemo morati sve ovo premetali?

I Martha se provuče kroz vrata, pogleda unaokolo i stane bez riječi, zapanjena u omaglici uzbuđenja. Knjige, sanduk na sanduku puni knjiga, pola hektara sanduka, do tri metra visine. Fitzgerald i Penrose, koji se ugurao za njom kroz odškrinuta vrata, razgovarali su veoma uzbuđeni. Čula je samo zvuk njihovih glasova, riječi nisu dolazile do nje. Ova je vjerojatno bilo glavno skladište sveučilišne

biblioteke, cjelokupna literatura iščezlog roda na Marsu. U sredini je kao maleni otočić između sanduka mogla nazrijeti malenu četvorinastu čistinu bibliotekareva stolića, stube i stalak na kotačićima za gornji kat knjižnice.

Shvatila je da se zajedno s ostalima približava tome mjestu. Sačiko je govorila:

— Ja sam najlaganija, ja ću se popeti prva. — Govorila je, vjerojatno, o stubama, koje kao da su bile od paučinaste kovine.

— Rekao bih da su sigurne — odvrati Penrose. — Muke koje smo imali s vratima pokazuje da kovina ovdje nije korodirala.

Napokon je mlada Japanka pošla prva, oprezno kao mačka. Stube su bile čvrste unatoč krhkom izgledu, pa su i ostali krenuli za njom. Kat iznad njih bio je isto takav kao i onaj ispod njega i činilo se da sadrži isto toliko knjiga. Umjesto da ponovo gube vrijeme provaljivanjem vrata, vratili su se u srednji podrum i popeli se eskalatorom po kojem su se prije bili spustili.

Gornji podrum sastojao se od kuhinja s električnim pećima na kojima su još bile nekakve posude, te velike prostorije koja je svojedobno vjerojatno bila studentska blagovaonica. Kao što su i očekivali, čitaonica biblioteke bila je na razini ulice, u prizemlju, upravo iznad skladišta. Čini se da je bila pretvorena u dnevnu sobu posljednjih stanovnika te zgrade. Uz nju je bila još jedna velika prostorija pretvorena u kemijski laboratorij; u njoj su bili različiti aparati za destilaciju i za metalnu frakciju, koji su se dizali 25 metara kroz rupu u stropu. Dobar dio plastičnog pokućstva, sličnog onome što su ga nalazili posvuda u gradu, bio je gurnut ustranu; polomljeni komadi očito su bili pripremljeni za popravak. Ostale sobe prizemlja u razini ulice bile su, čini se, namijenjene upravo za popravak raznih stvari. Ovdje su valjda radionice radile još prilično dugo pošto je sveučilište prestalo djelovati.

Na drugom katu našli su neku vrst muzeja. Mnogi su eksponati ostali tu, jedva vidljivi u zamrljanim staklenastim kutijama. I ovdje su bili administrativni uredi. Većina vrata na njima bila su zatvorena i oni nisu gubili vrijeme da ih provaljuju; samo one sobe na kojima su vrata bila otvorena bit će korištene za stanovanje. Napravili su zabilješke, grube skice katova, kako bi im poslužile za lakše snalaženje u daljim istraživanjima. Bilo je gotovo podne kad su krenuli natrag do sedmoga kata.

Selim von Ohlmhorst bio je u sobi na sjevernoj strani zgrade skicirajući položaje predmeta koje će pokupiti i odnijeti sa svojih mjesta radi daljeg ispitivanja. Na podu cijeloga kata napravio je kredom križaljku i označio je brojevima.

— Sve smo na ovom katu fotografirali — rekao je — i snimili kamerom sa tri brzine snimanja. Uz pomoć rasvjete napravili smo i

skice te obavili sva mjerenja. Kad budemo odlazili poslije ručka, bit ćemo gotovi sa cijelim poslom ovdje.

— Vi ste doista brzo radili, očito je da niste previše ortodoksni kad je riječ o pravilu da kvalificirani arheolog mora po svaku cijenu prvi ući u prostoriju koja se istražuje — primijetio je Penrose.

— Ah, pa to su djetinjarije! — uzvikne stari stručnjak nestrpljivo. — Ovi vaši oficiri nisu budale. Svi su oni bili u obavještajnim ili kriminalističkim školama. Neki od najbrižljivijih arheologa koje poznam bili su vojnici u mirovini ili iz policije. Ali tu i nema mnogo posla. Većina je soba ili prazna ili slična ovoj, s malo namještaja, nekom krhotinom i nekoliko listića papira. Jeste li našli nešto zanimljiva tamo dolje?

— Pa, jesmo — reče Penrose s prizvukom tajanstvenosti u glasu. — Što bi ti rekla, Martho?

Upravo je htjela reći starome na što su naišli, kad svi ostali poviču u isti glas. Von Ohlmhorst je zurio u njih i njihovo nevjerojatno veselo raspoloženje.

— Ali ti su katovi bili označeni kao napušteni i očišćeni. Zgrade koje smo prije istraživali bile su ispražnjene od prizemlja pa sve do vrha — reče on polagano.

— Ljudi koji su raščišćavali ovu zgradu ovdje su i živjeli — odgovori Penrose. — Imali su električnu struju sve do kraja. Našli smo frižidere pune hrane, našli smo peći s jelom na njima. Vjerojatno su se koristili dizalima da bi stvari prenijeli dolje s gornjih katova. Cijeli prvi kat je pretvoren u radionicu i laboratorije. Mislim da je ova zgrada bila nešto kao samostan u srednjem vijeku u Evropi, ili na što bi nalikovao samostan kad bi srednji vijek značio kraj jedne u znanstvenom smislu visoko razvijene civilizacije. Na to nas upućuje to što smo na ulicama našli mnogo automatskih pušaka, strojnica i lakih samohodnih topova, a sve su zgrade i vrata bila zabarikadirana. Ova bića ovdje pokušavala su očuvati jedan dio civilizacije, a ostali dio planeta pao je u najgori barbarizam. Pretpostavljam da su se s vremena na vrijeme morali odupirali provalama barbara.

— Čini mi se, pukovniče, da zamišljate ovu zgradu kao glavni štab ekspedicionih snaga. Je li tako? — pitao ga je von

Ohlmhorst zabrinuto.

— Ah, ne! Ova je zgrada prava riznica arheološkog blaga. Čak i više od toga. Od onoga što sam vidio naši će tehničari moći mnogo toga naučiti. Ali bit će bolje da ovaj kat što prije raščistite. Moram hermetički zatvoriti donji dio, ispod ovoga kata sve do prizemlja. Zatim ćemo unutra postaviti generator za kisik i slaviti u pokret nekoliko dizala i eskalatora. Za gornje katove možemo se poslužiti privremenim hermetičkim zatvaranjem pojedinih katova, prema potrebama i prema pokretnoj opremi. Kad u tim prostorijama

stvorimo atmosferu i svjetlo i počnemo ih grijati, moći ćete vi, Martha i Tony Lattimer krenuti na sistematski rad u punom komforu, a ja ću vam pružiti pomoć sa svim ljudima koje mogu odvojiti od drugog posla.

Ovo je do sada najveća stvar koju smo otkrili.

Tony Lattimer i njegovi drugovi vratili su se odozgo na sedmi kat malo poslije.

— Ne mogu ovo nikako shvatiti — započne on čim im se pridružio. — Ova zgrada nije bila raščišćena kao neke druge. Uvijek su najprije počeli raščišćavati od prizemlja prema gornjim katovima, ali ovdje su, čini se počeli od najvišega kata naniže. Sve osim potkrovlja. Ustanovio sam da je ona čunjasta stvar na krovu rotor na vjetar, a ispod njega je električni generator. Ova je zgrada imala svoju vlastitu struju.

— U kakvom je stanju taj generator? — zapitao ga je Penrose.

— Pa, sve je puno prašine koja je došla s vjetrom ispod rotora, ali je inače, čini se, u dobrom stanju. Pa da, kladim se da je to! Imali su struju pa su se služili dizalima da spuste stvari dolje. Da, to su napravili. Neki katovi iznad nas nisu, čini se, bili ni taknuti. — Za trenutak je zastao. Iza maske na glavi činilo se da se mršti. — Ne znam da li bih smio ovo reći pred Marthom, ali dva kata više provalili smo u jednu sobu, vjerojatno je bila referalna biblioteka za jedan odjel. U njoj je oko pet stotina knjiga.

Buka koja ga je prekinula bila je samo smijeh nalik na svađu dviju papiga. Dolazio je ispod kacige, kroz mikrofon Ivana Fitzgeralda.

Ručak u barakama odvijao se na brzinu i uz mnogo uzbudljiva razgovora. Hubert Penrose i njegovi najbliži suradnici pojeli su svoje obroke hrane u živahnom razgovoru i dogovaranju na jednom kraju stola. Popodne su svi radovi obustavljeni osim na ovoj zgradi, pa se tako još pedesetoro ljudi skoncentriralo na »sveučilište«. Sredinom popodneva sedmi je kat bio potpuno istražen, fotografiran i skiciran, zidne slikanje bile su zastrte zaštitnim platnima, a Laurent Gicquel sa svojom ekipom za hermetičko zatvaranje prostorija bio je na poslu. Bilo je odlučeno da se hermetički zatvori središnja dvorana na ulazu. To je francusko-kanadskim inženjerima oduzelo gotovo cijelo popodne, jer su morali naći i zatvoriti odvode za ventilaciju. Jedan otvor dizala na sjevernoj strani nađen je sasvim čist i sezao je do dvadeset petog kata. To će omogućiti pristup sve do krova zgrade. Otvor drugog dizala služit će za komuniciranje s donjim katovima. Nitko, čini se, nije bio voljan pouzdati se u ta dizala. Tek slijedeće večeri stiglo je nekoliko vozila s potrebnim strojevima pripremljenim u radionicama broda i dopremljenim raketom na Mars. U to vrijeme već je bilo završeno hermetičko zatvaranje prostorija, nuklearno-električni konverter bio je na svom mjestu i postavljen je generator za

kisik.

Martha je bila u donjem podrumu nešto prije ručka, kad je iz dizala izašlo nekoliko oficira Svemirske flote, noseći sa sobom dodatna svjetla. Ona je još uvijek nosila osobnu opremu za kisik, i trebalo joj je vremena da bi shvatila da ti ljudi hodaju bez maski, a jedan je od njih čak i pušio. Tada je i ona odložila svoju masku i mikrofon i skinula bocu s kisikom, oprezno dišući. Zrak je bio svjež i pljesnivo gorak od vonja starina, prvog mirisa što ga je upoznala na Marsu, ali kada je upalila cigaretu upaljač je gorio čisto i postojano a duhan se odmah zapalio.

Arheolozi, većina ostalih civilnih znanstvenika, nekoliko pripadnika Svemirske flote i novinski izvjestitelji Sid Chamberlain i Gloria Standish preselili su se te večeri u zgradu i postavili poljske krevete u slobodne sobe. Postavili su u čitaonicu biblioteke električne peći, štednjake i hladnjake, mali bar i stolove za ručavanje. Nekoliko dana cijela je zgrada bila puna žamora zaposlenih ljudi, a zatim se postupno svatko vratio na svoj posao. Bilo je potrebno hermetički zatvoriti još neke prostorije u zgradama koje su već bile istražene, pripremiti ih da budu sposobne na godinudvije primiti članove glavne ekspedicije. Trebalo je proširiti teren za slijetanje većih raketa s brodova u orbiti i sagraditi novo spremište za kemijska goriva. Bilo je prilično posla oko osposobljavanja starih marsijanskih rezervoara prije početka proljetnog otapanja, što će donijeti mnogo vode u podzemne akvadukte, koje su nazivali kanalima zbog nespretnog prijevoda Schiaparellijeve talijanske riječi. Taj se posao pokazao mnogo lakšim nego što se u prvi trenutak mislilo. Stari graditelji tih kanala vjerojatno su predvidjeli vrijeme kad njihovi nasljednici neće biti u stanju da ih održavaju i pripremili su se na to. Onoga dana kad je sveučilišna zgrada bila osposobljena za stanovanje, stvarni posao preuzeli su Selim von. Ohlmhorst, Tony Lattimer i Martha Dane uz pomoć pola tuceta oficira Svemirske flote, uglavnom djevojaka, te četiri civila.

Rad su započeli od dna zgrade, razdjeljujući svaki kat u brojevima označene četverokute, mjereći, zapisujući, skicirajući i fotografirajući sve. Uzorke organiske materije stavljali su u omote i slali ih na brod u orbiti da bi se ispitala starost uz pomoć radioaktivnog ugljika 14. Otvarali su limenke, posude i boce, no sve što je bilo tekuće isparilo je čak i kroz gotovo nikakvu poroznost stakla, kovine i plastike, ako nije moglo na drugi način. Gdje god bi pogledali, nailazili su na dokaze da je svaka djelatnost prekinuta iznenadno i više se nije pojavljivala. Škripac s kovinastom šipkom, napola prerezanom, i s pilom za kovinu pokraj njega. Lonci i šerpe s ostacima jela u njima, skoreni odrezak mesa na stolu s nožem pokraj njega. Toaletni pribori spremni za upotrebu, nepospremljeni kreveti, krevetnina spremna za skupljanje,

a kreveti još s ostacima tijela koja su tu ležala, papir i pisači pribor na stolovima, kao da je pisac ustao s namjerom da se vrati i završi ono što je započeto u jednom trenutku prije, samo što se taj trenutak zbio prije pedeset tisuća godina.

To je zastrašivalo Marthu. Nesvjesno je počela osjećati da Marsijanci nisu nikada ni napustili ovo mjesto, još uvijek su bili oko nje promatrajući je s negodovanjem svaki put kad bi uzela nešto što su oni ostavili. Sada su je u snovima proganjali oni a ne njihova enigmatska pisma. Najprije je svatko tko je došao u tu zgradu uzeo za sebe po jednu sobu, sretan što može pobjeći od gungule i zajedničkih soba u barakama. Poslije nekoliko noći bila je vrlo zadovoljna što se Gloria Standish doselila k njoj u sobu i prihvatila je njenu ispriku da se osjećala usamljenom bez nekoga s kim bi mogla porazgovarati prije spavanja. Sačiko Koremicu im se pridružila slijedeće večeri i prije odlaska u krevet Japanka — oficir Svemirske flote — podmazala je svoj pištolj, napomenuvši da bi možda mogao zarđati.

I ostatli su osjećali isto. Selim von Ohlmhorst je stekao naviku da se brzo okrene i pogleda iza sebe kao da želi iznenaditi nekoga ili nešto što ga slijedi.

Tony Lattimer, uz čašu pića na improviziranom baru na knjižničarevu stolu u čitaonici, spustio je čašu.

— Znate li na što nalikuje ovo mjesto? To je jedna »Marie Celeste!« — rekao je naglašavajući svaku riječ. — Bila je nastanjena sve do samog kraja. Vidjeli smo svi kako su se ti ljudi domišljali da prežive i održe ovu civilizaciju. Ali što je bio kraj? Što im se dogodilo? Kuda su nestali?

— Pa valjda nisi očekivao od njih da te dočekaju s crvenim transparentom i natpisom »Dobro došli, Terrani«, je li Tony? — pitala ga je Gloria Standish.

— Ne, to svakako ne, svi su oni mrtvi već pedeset tisuća godina. Ali ako su to bili posljednji Marsijanci, zašto nismo pronašli barem njihove kosti? Tko ih je sahranio poslije njihove smrti? — Pogledao je u čašu u ruci pronađenu sa stotinama sličnih gore u nekom ormaru. Kao da je raspravljao sam sa sobom da li da popije još jednu. Odlučio se i pružio ruku da bi dohvatio posudu s koktelom.

— I svaka su vrata na starom prizemlju zatvorena i zaključana ili zabarikadirana s unutrašnje strane. Kako su izašli? I zašto su otišli?

Sutradan pri objedu Sačiko Koremicu je imala odgovor na drugo pitanje. Četiri ili pet elektrotehničkih inženjera došlo je raketom s matičnog broda koji je bio u orbiti i Japanka je, s maskom za kisik, otišla s njima gore do vrha zgrade.

— Tony, pa ti si bio rekao da su ti generatori u prilično dobrom stanju — počela je čim je vidjela Lattimera. — Nisu. Zapravo, oni su u najvećem neredu koji se može zamisliti. Čini se da je rotor koji je

pokretan vjetrom popustio i njegova je težina probila ležište i zdrobila sve ispod njega.

— Pa poslije pedeset tisuća godina možeš to očekivati — odvrati joj Lattimer. — Kad jedan arheolog kaže da su u prilično dobrom stanju, to ne znači da će proraditi kad okreneš prekidač.

— Nisi li opazio da se to dogodilo kad je struja bila uključena, ili možda jesi? — pitao je jedan od inženjera iznerviran Lattimerovim ležernim tonom.

— Pa, jest. Sve je pregorjelo, ili došlo u kratki spoj ili se rastalilo i pomiješalo. Vidio sam mnoge stvari koje su mnogo savršenije nego što ih mi sada upotrebljavamo. Bit će potrebno nekoliko godina da se sve stvari srede i da se ustanovi kako su izgledale kad su bile u upotrebi.

— Ima li tragova da ih je netko želio popraviti? — upitala je Martha.

Sačiko odmahne glavom.

— Vjerojatno su pokušali i odustali. Ne vjerujem da su imali bilo kakvu mogućnost da nešto poprave.

— No, pa to objašnjava zašto su otišli. Bila im je potrebna električna energija za rasvjetu, za grijanje; napokon, cijela njihova industrijska oprema bila je na električnu struju. Sasvim dobro su živjeli ovdje s električnom energijom. Da je nije bilo, ova zgrada ne bi bila prikladna za stanovanje.

— Ali zašto su sve zabarikadirali iznutra, i kako su izašli iz ove zgrade? — inzistirao je Lattimer.

— Da se osiguraju protiv prodora ljudi izvana i protiv pljačkanja. Posljednji je čovjek vjerojatno zabarikadirao stražnja vrata i spustio se po užetu odozgo na ulicu — razmišljao je glasno von Ohlmhorst. — Taj čarobnjački trik me ne zabrinjava toliko. Mi ćemo već otkriti kako se to zbilo.

— Da, kad Martha otkrije kako da dešifriramo i čitamo marsijansko pismo — podrugljivo je dometnuo Lattimer.

— Da, tek tada se to može ostvariti — odvrati mu von Ohlmhorst vrlo ozbiljno. — Ne bih se čudio da su ostavili neki pismeni dokument o tome kada su i zašto napustili ovu zgradu.

— Zar vi, Selime, taj njezin nerealni san uzimate kao ozbiljnu mogućnost? — pitao je Lattimer. — Znam da bi to bila fantastična stvar, ali fantastične se stvari ne događaju samo zato što su divne. Dopustite mi da citiram uvaženoga hetitologa Johannesa Friedricha: »Prijevod ničega jest ništa«. Ili kasnijega, ne manje uvaženog hetitologa Selima von Ohlmhorsta: »Gdje vam je dvojezični tekst?«

— Friedrich je doživio da hetitsko pismo bude dešifrirano i pročitano — podsjeti von Ohlmhorst Tonyja Lattimera.

— Da, ali tek pošto je pronađen hetitsko-asirski dvojezični tekst — Lattimer odmjeri žlicu kave u prahu i doda vruće vode. — Martha, ti

bi morala znati bolje od bilo koga drugog kako su mali izgledi da uspiješ. Godinama si radila u dolini Inda i koliko si riječi Harappa jezika mogla pročitati?

— Nikad nismo naišli na sveučilište s knjižnicom od pola milijuna knjiga ni kod Harappa ni kod Mohenjo-Daro.

— Već prvoga dana kad smo ušli u ovu zgradu otkrili smo značenje nekoliko riječi — primijeti von Ohlmhorst.

— I od tada niste pronašli više ni jednu jedinu riječ s nekim značenjem — odvrati Lattimer. — Vi ste sigurni samo u općenito značenje tih riječi i imate desetak mogućih tumačenja za svaku.

— Ipak smo napravili prvi korak — nastavio je von Ohlmhorts. Imamo Grotefendovu riječ za »KRALJ«. Ali ja ću već uspjeti pročitati neke od knjiga koje sam donio odande, pa makar mi za to bio potreban cijeli ostatak mojega života ovdje.

— Hoćete reći da ste promijenili svoju odluku da se vratite kući na CYRANU? — upitala ga je Martha. — Ostat ćete ovdje?

Stari čovjek klimnu potvrdno glavom.

— Ne mogu ovo napustiti. Tu ima toliko toga da se otkrije. Stari će pas morati naučiti gomilu novih trikova, ali ovdje ću nastaviti rad od sada pa do...

Lattimer je bio iznenađen.

— Pa vi ste poludjeli! — povikao je. — Znači li to da ćete odbaciti sve što ste do sada postigli u hetitologiji i započeti sve od početka ovdje na Marsu? Martha, ako si ga ti nagovorila na tu besmislenu odluku, tada si prava kriminalka!

— Nitko me nije ni na što nagovorio — reče grubo von Ohlmhorst. — A što se tiče odbacivanja svega što som postigao u hetitologiji, do sto vragova, ne znam o čemu to govoriš. Pa sve što sam saznao o hetitskom carstvu odštampano je i dostupno svakome. Hetitologija je slična egiptologiji: prestala je biti predmet istraživanja i arheologije, postala je školski predmet, postala je povijest. A ja nisam ni profesor ni povjesničar, ja sam arheolog s lopatom i krampom u ruci, visokokvalificirani pljačkaš grobova i skupljač otpadaka. A na ovom planetu ima posla za lopatu i kramp za više nego što je sto života jednog arheologa. Ovo je nešto novo, i bio sam lud kad sam pomislio kako ovome mogu okrenuti leda da bih pisao fusnote o hetitskim kraljevima.

— Možete imati sve što zaželite kao hetitolog. Ima desetak sveučilišta koja bi željela dobiti vas radije nego da imaju svoju nogometnu momčad. Ali ne! Vi želite biti vrhunski žrec i u marsologiji. Ne želite to prepustiti nekome drugome. — Lattimer odgurnu stolicu i diže se napuštajući stol s uzdahom koji je bio više gušenje od uzbuđenja.

Možda su ti osjećaji bili prejaki za njega. Možda je shvatio kao što

je i Martha shvatila što je starac napuštao. Ona je sjedila izbjegavajući poglede ostalih, gledajući u strop u neprilici, kao da je Lattimer bacio nešto strašno prljavo na stol pred sve prisutno. Tony Lattimer je očajnički želio da Selim von Ohlmhorst ode kući na CYRANU. Marsologija je bila novo područje i ako bi se na njemu pojavio Selim, on bi sobom donio ugled koji je stekao u hetitologiji i automatski bi stao na čelo čitavog istraživanja — na mjesto koje je Lattimer namijenio sebi. Glas Ivana Fitzgeralda dopre do nje: »ako ti želiš biti onaj tko hoće odstrijeliti najveću lovinu, onda ne možeš podnijeti pomisao da bi netko drugi mogao odstrijeliti veću divljač«. Lattimerov prezir prema njenim naporima postade joj također jasan: on se plašio da će ona pročitati marsijansko pismo.

Ivan Fitzgerald je napokon izdvojio virus koji je prouzrokovao nepoznatu bolest kod djevojke Finchly. Ubrzo zatim bolest se razvila u slabu groznicu — i djevojka je ozdravila. Nitko drugi, čini se, nije obolio. Fitzgerald je ipak pokušavao otkriti kako je taj virus bio prenesen.

Pronašli su globus Marsa iz doba kad je taj grad bio morska luka. Uspjeli su ustanoviti gdje je bio grad i otkriti njegovo ime: Kukan, ili nekako slično. Sid Chamberlain i Gloria Standish su odmah počeli svojim izvještajima davati datume i oznake iz grada Kukana, a Hubert Penrose je taj naziv upotrebljavao u svojim službenim izvještajima. Našli su i marsijanski kalendar: godina je bila podijeljena u deset manjeviše jednakih mjeseca, a jedan od njih je bio DOMA, drugi NOR — a to je bio dio naziva znanstvenog časopisa koji je Martha prije našla.

Bili Chandler, zoolog, prodirao je sve dublje u dno bivšeg mora Syrtis. Četiri stotine milja od Kukana i na petnaest tisuća stopa nižoj razini ubio je neku pticu. Napokon je to bilo nešto. Imala je krila bez perja i bila je više po općim značajkama slična reptilu nego ptici. On i Ivan Fitzgerald skinuli su joj kožu i secirali te ispitali dio po dio. Oko sedam osmina tog tijela bila su pluća. To je stvorenje disalo zrak koji sadrži tek polovicu kisika potrebnog ljudskom biću, ali pet puta više nego što ga je sadržavao zrak oko Kukana.

Ovo je odvuklo zanimanje od arheologije i započela je nova aktivnost. Sve letjelice ekspedicije, četiri jetikoptera i tri beskrilna aviona-izviđačka lovca bačeni su na posao da ispitaju niža područja morskog dna, a momci i djevojke iz grupe za bioistraživanja podivljali su od uzbuđenja pri svakom novom otkriću.

Sveučilište je bilo prepušteno Selimu, Marthi i Tonyju Lattimeru. Civilni stručnjaci na drugim područjima i ljudi iz Svemirske flote koji su održavali veze, izrađivali skice i snimali kamerama otšli su u donji dio Syrtisa da ustanove koliko ondje ima kisika i kakav je život moguć.

Ponekad bi navratila Sačiko. Većinu vremena provodila je s Ivanom Fitzgeraldom na specifikaciji raznih vrsta. Imali su četiri vrste koje bi se mogle nazvati pticama, nešto što bi se slobodno moglo nazvati gmazom, te sisare, jednog mesoždera veličine osrednje mačke s pandžama kao u ptice, neke biljoždere gotovo identične svinjolikom stvoru sa slike na zidu u dvorani zgrade pod nazivom DARHULVA, i još jednog nalik na gazelu s rogom nasred čela.

Vrhunac je bio kad je jedna skupina na razini od deset tisuća metara ispod grada Kukana pronašla zrak koji se mogao udisati. Jedan član grupe imao je blagi napad »sorroche« i trebalo ga je prebaciti na brod u orbiti radi liječenja, no ostali nisu pokazivali nikakve poteškoće pri disanju. U dnevnim vijestima s Terre moglo se opaziti pomicanje zanimanja kod kuće. Pronalaženje sveučilišta usredotočilo je pažnju na prošlost Marsa, a sada je čovječanstvo bilo zainteresirano za Mars kao novu mogućnost za naseljavanje.

Martha i Selim radili su u muzeju na drugom katu stružući prljavštinu sa staklenih kutija bez sadržaja, označavajući ih brojevima. Lattimer i nekolicina oficira iz Svemirske flote pretraživali su ono što bi se moglo nazvati adminsitrativnim uredima na drugoj strani. Mladi poručnik je jednog dana dojurio iz međukata gotovo bez daha od uzbuđenja.

— Hej, Martha! Doktore von Ohlmhorst! — vikao je. — Gdje ste? Tony je pronašao Marsijance!

— Gdje? — upitali su oboje istodobno.

— Tamo prijeko na sjevernoj strani. — Poručnik je jedva došao do daha, a onda je nastavio malo mirnije. — U maloj sobi iza jednoga starog sveučilišnog ureda, konferencijske dvorane. Bila je zaključana iznutra i morali smo bravu spaliti plamenikom. Eto tamo su oni. Njih osamnaest oko jednog stola.

Gloria Standish, koja je upravo bila došla na ručak, bila je u međukatu i vikala na sav glas u slušalicu radiofonske veze.

— Tucet i pol Marsijanaca! Da, pa dakako mrtvih. Kakvo pitanje! Izgledaju kao kosturi pokriveni kožom. Ne, ne znam od čega su umrli. Nema veze. Baš me briga što je Bili Chandier pronašao hipopotama sa tri glave. Sid, zar ne shvaćaš? MI SMO NAŠLI MARSIJANCE!

Tresnula je slušalicom i žurno otišla dalje.

Martha se sjećala zatvorenih vrata. Prilikom prvoga pregleda nisu ih ni pokušali otvoriti. Sada su bila propaljena s obje strane, još vruća po stranicama, i ležala na podu velikog ureda. Ručna svjetiljka bila je u maloj sobi i Lattimer je obilazio sobom dok su oficiri Svemirske flote stajali na ulazu. Na sredini sobe bio je poduži stol, a u foteljama oko stola osamnaest muškaraca i žena koji tu sjede posljednjih pedeset tisućljeća. Na stolu pred njima bile su boce i čaše. Da ih je vidjela pri slabijem svjetlu, pomislila bi da drijemaju uz čašu pića.

Jedan je jednu nogu prebacio preko naslona fotelje zgrčivši se kao da spava. Drugi je pao po stolu s ispruženim rukama, a smaragd na prstenu njegove ruke živo je svjetlucao. Kosturi prekriveni kožom, tako ih je nazvala Gloria Standish, a tako su i izgledali, glave su im bile kao suhe lubanje, ruke i noge kao štapovi, s mesom kao remenima uz kosti.

— Zar to nije izvanredno! — Lattimer je klicao. — Masovno samoubojstvo, eto to je bilo! Jeste li vidjeli što je u kutovima?

Peć napravljena od probušene kante od nekakve kovine, bijeli zidovi osmuđeni dimom oko vrata. Von Ohlmhorst ili je odmah opazio i osvijetlio ručnom svjetiljkom.

— Da. drveni ugljen. Zamijetio sam manje količine tu okolo i u nekoliko priručnih kovačnica-talionica, te u radionicama na prvom katu. Zbog toga ste imali toliko nevolje da provalite vrata. Oni su zavarili vrata iznutra. — Uspravio se i pošao okolo po sobi dok nije našao ventilator. Pokaže na njega,

— Začepljen je krpama. Oni su vjerojatno bili jedini koji su ostali ovdje. Energije im je nestalo, bili su stari i umorni, a svuda oko njih njihov je svijet umirao. I tako su došli u ovu prostoriju, zapalili drven ugljen, sjeli i pih zajedno sve dok nisu zaspali. Eto, sada znamo što se s njima dogodilo.

Sid i Gloria su najviše iskoristili taj događaj. Javnost na Terri željela je čuti o Marsijancima, pa kako već nisu mogli čuti ništa o živima, prva slijedeća moguća dobra vijest bila je o mrtvima. Možda je to bilo čak i bolje, jer prošlo je samo šezdeset godina od uzbune koju je Orson Welles napravio svojom reportažom o invaziji Marsijanaca na Terru i zaplašio pola svijeta.

»Otkrivač« Tony Lattimer počeo je unovčavati stvar svojom stalnom suradnjom s Glorijom i dodvoravanjem Sidu, za njih je audio-vizuelno snimao razgovore za telekomunikacije na Terri ili je pak slušao vijesti s Terre. Bez sumnje, on je preko noći postao najpoznatiji arheolog u povijesti.

— Nisam osobpo zainteresiran za čitavu stvar — objašnjavao je poslije teleprijenosa s Terre, dva dana poslije njegova otkrića. — Ali ovo će biti velika stvar za arheologiju na Marsu. Treba na to upozoriti javnost, malo izdramatizirati. Selime, sjećaš li se kada su lord Carnarvon i Howard Čarter pronašli grobnicu Tutankamona?

— Godine 1923? Pa nisam se bio još ni rodio — smijuckao se von Ohlmhorst. — Doista ne znam koliko je publicitet pomogao egipatologiji. Da, muzeji su nakon toga dali više prostora egipatskim izlošcima i neko je vrijeme bilo lakše dobiti financijska sredstva za nova iskapanja. No nikako ne znam koliko je javno uzbuđenje odista pomoglo na duži rok.

— Dobro, ja sam mislio da bi se netko od nas morao vratili na

CYRANU kada SCHIAPARELLI dođe u orbitu — reče Lattimer. — Nadao sam se da ćete to biti vi, vaša bi riječ imala veću težinu. No, ja ipak smatram da se netko od nas mora vratiti na Terru da bi naš rad i to što smo ovdje postigli prikazao javnosti na sveučilištima i znanstvenim udruženjima, a dakako i federalnoj vladi. Valjat će obaviti golem posao. Ne smijemo dopustiti da druga znanstvena područja i takozvani praktični interesi monopoliziraju javnu i sveučilišnu podršku. Dakle, ja mislim da je najbolje ako ja odem natrag, barem na neko vrijeme, i vidim što mogu učiniti...

Predavanja. Udruženje marsijanskih arheologa s Tonvjem Lattimerom, doktorom znanosti, kao logičnim kandidatom za njegova predsjednika, Unapređenja, počasti, uvažavanja učenih i laika. Položaj sa značajnim titulama i visokom plaćom. Slatka je primjena publiciteta.

Martha ugasi svoju cigaretu i ustane.

— Evo ja imam konačnu listu onoga što smo našli u HALVHULVA, biologiji; treba samo još jednom provjeriti. Sutra počinje sa SORNHULVA i htjela bih da ovo bude spremno za stručnu analizu.

To je bila tema od koje je Tony Lattimer htio pobjeći, od rada na pojedinostima i uopće od mukotrpnog rada. Neka pješadija nastupa kroz blato, a oni sa zvjezdicama na ramenima neka dobivaju odličja.

* * *

Tjedan dana nakon toga Martha je upravo bila prošla kroz dvoranu na petom katu prema čitaonici gdje je bio pripremljen ručak i sjela za stol. Kraj nje je sjeo Hubert Penrose i upitao je što sada radi. Ona mu ispriča.

— Da li bi mi mogao dati nekoliko ljudi na nekoliko sati? — nastavi ona. — Zaustavila sam se pred nekoliko zabrtvljenih vrata u središnjoj dvorani. To su učionice i knjižnica, ako se može suditi prema rasporedu na katu ispod toga.

— Da, pa i ja sam prilično dobar provaljivač vrata. — Pogleda po sobi. — Tu je i Jeff Miles, on i nije osobito mnogo zaposlen. A zaposlit ćemo i Sida Chamberlaina, malo za promjenu. Nas četvero valjda ćemo biti sposobni otvoriti ta vrata.

— On pozove Chamberlaina, koji je upravo nosio do sudopera svoj pribor za jelo na pladnju.

— Side, imaš li ti kakva posla slijedeći sat-dva?

— Krenuo sam na četvrti kat da vidim što radi Tony.

— Ostavi ga neka radi sam. Tony je već ispunio svoj ovogodišnji plan s Marsijancima. Treba pomoći Marthi da provali nekoliko vrata. Vjerojatno ćemo naći grobnicu punu Marsijanaca.

Chamberlain slegnu ramenima.

— Zašto ne. Zatvorena vrata mogu skrivati svašta. A Tony, znam što on radi, uobičajeni rutinski posao.

Jeff Miles, kapetan Svemirske flote, priđe im s jednim momkom iz brodske laboratorijske grupe, koji je dan prije stigao raketom s broda u orbiti.

— To je tvoje područje, Mort — reče svojem prijatelju. — Kemija i fizika, čitav odjel na ovom sveučilištu. Hoćeš li s nama?

Mort Tranter iz laboratorija na brodu rado je krenuo s njima. Došao je s broda da samo malo razgleda okolo. Martha popije kavu i dopuši cigaretu, pa krenuše zajedno u dvoranu.

Pokupili su usput potrebnu opremu i popeli se dizalom na peti kat.

Najbliža su bila vrata učionice i na njih su najprije navalili. S pravom opremom i uz pomoć stručnjaka nije bilo teškoća. Za deset minuta uspjeli su toliko odškrinuti vrata da su se mogli provući. Soba je bila gotovo prazna i kao većina soba bez prašine. Studenti su očito sjedili leđima okrenuti vratima, gledajući na nekakvu nisku platformu, ali klupe i stol predavača bili su odneseni. Oba zida sa strane bila su ispisana, na desnom slika koncentričnih krugova u kojima je odmah prepoznala dijagram atomske strukture, a na lijevoj strani složena tablica s brojkama i riječima u dva stupca. Tranter je odmah pokazao na dijagram na desnom zidu.

— U svakom slučaju stigli su do Bohrova atoma — reče. — Pa, možda ne baš sasvim. Znali su o elektronskoj ljusci, ali su nukleus nacrtali kao čvrstu masu. Nema najave o protonskoj i neutronskoj strukturi. Budete li dešifrirali njihove znanstvene knjige, kladim se da ćete pronaći kako su učili da je atom posljednja nedjeljiva čestica. To objašnjava zašto nikada niste naišli na dokaze da su se Marsijanci koristili nuklearnom energijom.

— Pa ovo je atom urana — napomene kapetan Miles.

— Je li to? — zapita Sid uzbuđeno. — Onda su oni poznavali atomsku energiju! To što još nismo naišli na sliku gljive od atomske bombe ne mora značiti...

Martha se okrenu da pogleda drugi zid. Sidovo naglo reagiranje pokazalo je opet njegovu površnost. Uran je za njega značio nuklearnu energiju i on je te dvije riječi zamjenjivao. Dok je ona proučavala raspored brojeva i riječi, slušala je kako Tranter govori:

— Gluposti, Sid. Mi smo znali za uran mnogo prije nego što je itko pronašao što se s njim može učiniti. Uran je bio otkriven na Terri 1789, a otkrio ga je Klaproth.

Nešto joj se činilo poznatim u toj tabeli na lijevom zidu. Pokušala se sjetiti što je sve učila iz fizike u školi i što je poslije sama proučavala. Drugi je stupac bio nastavak prvoga. U svakom stupcu bilo je četrdeset i šest redaka, svaki je red dosljedno slijedio prethodni.. .

— Vjerojatno su se koristili uranom jer je to najveći prirodni atom — govorio je Penrose. — Činjenica da nema ništa uz njega pokazuje

da nisu razvili nikakve izotope. Svaki bi student mogao to objasniti i ukazati na vanjski elektron svakoga od devedeset dva elementa.

Devedeset dva! To je to! Ima devedeset dva retka na tabeli na lijevom zidu. VODIK je bio broj jedan, znala je. Jedan: SARFALSDORN. Helij je bio drugi, to je bio TIRFALSDORN. Nije se mogla sjetiti koji element slijedi nakon toga, ali na marsijanskom to je bio SARFALDDAVAS. SORN mora, dakle, značiti materiju ili supstancu. A DAVAS — pokušavala se domisliti što bi to moglo biti. Okrenula se ostalima, uhvatila Huberta Penrosea pod ruku jednom rukom a drugom mahnula ostalima.

— Pogledajte ovo! — Bila je veselo uzbuđena. — Recite mi što mislite o tome. Da li bi to mogla biti tablica elemenata?

Svi su se okrenuli i pogledali. Mort Tranter je zapanjeno gledao nekoliko trenutaka.

— Mogla bi biti. Kad bih samo znao što znače te svračje noge i orlove glave...

Točno, on je cijelo vrijeme bio na brodu.

— Kad bi mogao pročitati brojke, da li bi ti to pomoglo? — pitala ga je i počela uspoređivati arapske brojke s odgovarajućim marsijanskim. — To je decimalni sustav, isti koji i mi upotrebljavamo.

— Dobro, ako je to tablica elemenata, nije mi potrebno ništa drugo osim brojki. Hvala — reče kad je ona otrgla list iz svoga bloka i pružila mu ga.

Penrose je poznavao brojke i imao je prednost.

— Devedeset dva retka jedan iza drugog u slijedu. Prvi će broj biti broj atoma. Zatim, jedna riječ, naziv elementa. Zatim atomska težina .. .

Ona poče čitati nazive elemenata.

— Znam vodik i helij. A Što je TIRFALDAVAS, treći po redu?

— Litij — reče Tranter. — Atomska težina nije izražena brojkama iza decimalne oznake. Vodik je jedan plus, ako ona dvostruka kuka znači plus, helij je četiri plus, to je točno,. A litij nam daje sedam, to nije točno. Točno je; šest zarez devet četiri... ah. zar je možda ona stvar na zidu marsijanski znak minusa?

— Pa, da! Pogledajte! Znak za plus je dvostruka kuka da spoji dvije stvari zajedno; a znak za minus je nož da nešto odreže od nečega... vidite, mala petlja je držak a duga petlja je sječivo. Dakako, stilizirano, ali to je to. A četvrti element, KIRADAVAS, što je to?

— Berilij. Atomska težina je devet i kuka. Zapravo, devet zarez dva.

Sid Chamberlain je gunđao nezadovoljan što neće moći stvoriti priču o tome kako su Marsijanci imali razvijenu atomsku energiju. Bilo mu je potrebno nekoliko minuta da shvati o čemu je sada riječ, ali napokon je shvatio.

— Hej, pa vi to čitale! — povikao je. — Pa, vi čitate marsijanski!

— Točno — reče mu Penrose. — Upravo pročitkavamo. Ipak, ne mogu shvatiti ona dva znaka poslije atomske težine. Nalikuju na mjesece marsijanskog kalendara. Što bi to moglo biti, Mort?

Tranter je oklijevao.

— Pa, slijedeća informacija poslije atomske težine trebala bi da bude brojka grupe. Ali to su riječi.

— Kakav bi broj bio za prvi element, za vodik?

— Periodički broj jedan, grupa jedan. Jedna elektronska ljuštura, jedan elektron u vanjskoj ljušturi — reče joj Tranter. — Helij ima periodički broj jedan, ali ima samo vanjsku elektronsku ljušturu bez elektrona pa se ubraja u skupinu inertnih elemenata. —TRAV, TRAV, TRAV, prvi mjesec u godini. A helij ja TRAV YENTH; YENTH je osmi mjesec.

— Da, inertni se elementi mogu svrstati u skupinu osam. Treći element litij ima periodički broj dva, prva grupa. Provjerite da li se slaže.

— Svakako, slaže se. SANV, TRAV. SANV je drugi mjesec Koji je prvi element s periodičkim brojem tri?

— Natrij, broj jedanaest.

— Točno, slaže se. To je KRAV, TRAV, pa nazivi mjeseca su, čini se, samo brojevi od jedan do deset, jednostavno izgovoreni. DOMA je peti mjesec. A to je bila tvoja prva marsijanska riječ Martha! — reče joj Penrose. — Riječ za pet. Pa ako je DAVAS riječ za metal, a SORNHULVA znači kemija-fizika, kladio bih se da TADAVAS SORNHULVA doslovno prevedeno znači nešto kao »nauka o metalnim materijama«, drugim riječima metalurgija. Zanima me što znači MASTHARNORVOD. — Iznenadilo ju je da je poslije toliko vremena i toliko događaja u međuvremenu on toliko toga zapamtio. — Nešto kao »žurnal«, »revija«, ili možda »tromjesečnik«...

— Mi ćemo sve to temeljito ispitati — reče mu ona povjerljivo. — Nakon ovoga ništa više nije nemoguće. Možda možemo pronaći... — Ona se na čas zaustavi. — Rekao si »tromjesečnik«. Ja mislim da je to bio »mjesečnik«. Bio je datiran jednim specifičnim mjesecom, petim. Pa ako je NOR deset, onda MASTARNORVOD bi mogao biti »deseta godina« i kladim se da ćemo ustanoviti da riječ MASTAR znači »godina«. Ona ponovo pogleda tablicu na zidu.

— Dobro, dajte da sve te riječi prepišemo i prevedemo sve što možemo.

— Da se odmorimo na minutu — predloži Penrose i izvadi kutiju s cigaretama. — I dajte da sve to napravimo na miru i polagano. Jeff, biste li ti i Sid pošli pogledati po ostalim sobama i biste li donijeli neki stol i nekoliko stolica? Bit će ovdje prilično posla za sve nas.

Sidu Chamberlainu bilo je neugodno kao da ga po cijelom tijelu

napadaju žuti mravi i trebalo mu je vremena da se pribere.

— To je ono pravo! Zbilja veliko, i ne samo vijest za jedan dan ili tjedan, kao što je pronalazak rezervoara, ili statua, ili ove zgrade, ili čak i životinja, pa i mrtvih Marsijanaca! Čekaj samo da to vide Selim i Tony! Pričekaj da Tony to vidi! Htio bih vidjeti njegovo lice pri tome! Pa kad ovo bacim u Terrine telekomunikacije, svi će tamo kod kuće poludjeti! — Okrenuo se kapetanu Milesu — Jeff, pogledaj tamo u onu sobu dok ja ne pronađem nekoga i pošaljem do Selima i Tonyja da im ovo kaže. A Gloria, tek kad ona ovo vidi!

— Primiri se, Side — upozori ga Martha. — Bilo bi dobro da pogledam što ćeš napisati prije nego što nešto pretjeraš u svojim izvještajima za televiziju i ostale komunikacije. Ovo je tek početak, bit će potrebne godine i godine prije nego što budemo mogli pročitati svaku njihovu knjigu.

— Ići će brže nego što misliš, Martha — reče joj Hubert Penrose. — Svi ćemo raditi na tome, a materijal ćemo teleprinterom poslati na Terru i tamo će raditi mnogo ekipa na tome. Poslat ćemo im sve što možemo... sve što obradimo, i kopije knjiga zajedno s tvojim listama riječi... A bit će i drugih tablica, astronomske tablice, tablice iz fizike i mehanike, s riječima i brojevima nalik na naše. Skladište knjiga tamo dolje bit će prepuno toga. Treba ih transkribirati latinicom i brojke arapskim brojkama, pa će negdje netko već pronaći svaku brojčanu vrijednost, kao što su Penrose, Tranter i Martha učinili s tablicom elemenata. Treba izvadili iz knjižice sve knjige o kemiji, nove će riječi dobiti značenje iz konteksta kao što su se pojavili nazivi elemenata. Morat ćemo početi pod stare dane učiti kemiju, fiziku...

Sačiko Koremicu provuče se kroz vrata i pridruži im se.

— Ima li nešto što bih ja mogla učiniti? — rekla je — Što se dogodilo? Nešto značajno?

— Značajno? — Sid Chamberlain prasne. — Pogledaj ovo, Sači! Mi to čitamo! Martha je pronašla kako se može čitati marsijansko pismo! — Zgrabio je kapetana Milesa za rame. — Hajde, Jeff, krenimo. Htio bih pozvati i ostale... — neprestano je brbljao dok je žurno odlazio s kapetanom.

Sač pogleda na natpis.

— Zar je to istina? — upitala je i prije nego što joj je Martha mogla potvrditi, zagrli je. — Oh, pa to je zbilja tako. Ti to možeš čitati! Tako sam sretna!

Kad je stigao Selim von Ohimhorst, morala je početi objašnjavati od početka. No sada je bila pažljivo saslušana i do kraja.

— Ali, Martha, jesi li ti sasvim sigurna u ovo što govoriš? Sada ti je već jasno da je dešifriranje toga pisma isto tako važno za mene kao i za tebe, ali kako možeš biti tako sigurna da te riječi zbilja znače stvari kao što su vodik, helij, kisik ili bor? Kako možeš biti tako

sigurna da je njihova tablica elemenata slična našoj?

Tranter. Penrose, Sačiko i svi ostali pogledaju ga začuđeno.

— Pa, to nije samo marsijanska ili naša tablica elemenata. To je univerzalna tablica elemenata. Postoji samo jedna jedina. — Mort Tranter je gotovo eksplodirao od uzbuđenja. — Gledajte, vodik ima jedan proton i jedan elektron. Da ima više jednog ili drugog ne bi bio vodik, bio bi nešto drugo. A tako je i sa svim ostalim elementima. A vodik na Marsu je isto što i vodik na Terri, ili na Alfa Centauriju. ili na bilo kojem planetu u bilo kojoj galaksiji...

— Treba samo postaviti te brojke u tom redoslijedu i svaki student prve godine može vam reći o kojim je elementima riječ —reče Penrose. — Zapravo, morao bi to znati ako bi htio prolaznu ocjenu...

Stari je čovjek polagano klimao glavom i smješkao se.

— Čini mi se da ja ne bih dobio prolaznu ocjenu. Nisam to znao, ili bolje rečeno nisam se odmah toga sjetio. Jedna od stvari koju ću zatražiti da mi donesu na Schiaparelliju bit će udžbenici iz fizike i kemije za napredne desetgodišnje dječake. Čini se da onaj tko želi biti marsolog mora naučiti naknadno mnogo stvari o kojima Hetiti, Asirci i Egipćani nikada nisu ni čuli.

Tony Lattimer je ulazeći čuo posljednji dio rečenice. On brzo baci pogled na zid i ustanovivši što se zbilo, priđu Marthi i pruži joj ruku.

— Zbilja si uspjela, Martho! Pronašla si svoj dvojezični tekst! Nikad nisam vjerovao da će to biti moguće, dopusti da ti od srca čestitam!

On je vjerojatno očekivao da će time pokriti svoje nezgodno ponašanje prema njoj u prošlosti. Ako je tako mislio, pa neka mu bude. Njegovo će joj prijateljstvo značiti isto tako malo kao i njegov prezir i podrugivanje.

No, on je odlazio kući na Cyranu da ondje izigrava velikana. Ili je možda posljednji razvoj događaja ponovo promijenio njegovu odluku?

— Ovo je nešto što se može pokazati svijetu da se opravdaju svi troškovi, i vrijeme, i ljudi na radu na marsijanskoj arheologiji. Kad se vratim na Terru, potrudit ću se da ti se oda puno priznanje za ovo dostignuće.

— Neće biti potrebno da čekamo tako dugo — reče mu Penrose suho. — Ja šaljem službeni izvještaj o svemu ovome već sutra, i možete biti uvjereni da će se doktorici Dane odati puno i potrebno priznanje ne samo za ovo nego i za prethodni rad koji je omogućio da se ovo otkriće učini i iskoristi.

— I možete dodati da je taj rad obavljen unatoč sumnjama i obeshrabrenjima njenih kolega — reče Selim von Ohlmhorst. — A sa stidom moram priznati da sam i ja u tome sudjelovao.

— Ti si rekao da nam je neophodan dvojezični tekst — odgovori mu Martha. — I imao si pravo.

— Ovo je bolje nego dvojezični tekst, Martha — rekao je Hubert Penrose. — Fizikalna znanost odražava univerzalne činjenice; po samoj prirodi stvari to je univerzalni jezik. Nenavikli smo na to, jer su se arheolozi dosad bavili samo kulturama koje su postojale prije suvremenog razvitka znanosti.

Ivan Antonovič Jefremov: Susret

Vstreča nad Tuskaroroj

Preveo Ivan Paprika

Poznati sovjetski književnik IVAN ANTONOVIČ JEFREMOV rodio se 1907. godine u Virici, Lenjingradska oblast, no prvi se put javlja u književnosti tek 1942. godine. Ipak, unatoč poznim godinama i ratu koji je u to vrijeme plamtio svom žestinom, ipak on svojom tadašnjom zbirkom znanstveno-fantastičkih i putopisno-pustolovnih pripovijesti privukao je pažnju ne samo široke publike nego i tako uglednoga i čitanog pisca kao što je A. N. Tolstoj, koji je izrazio misao kako Jefremovljeve pripovijesti privlače »istinitošću neobičnoga« u onome o čemu piše.

U mladosti se bavio svačim, pa i teškim fizičkim radom, a njegov je dalji životni put odredio niz znanstvenih ekspedicija po Zakavkazju, Srednjoj Aziji, Jakutiji, Istočnom Sibiru i NR Mongoliji. U svome bogatom i raznolikom životu bio je svašta: i nosač, i mornar, i drvosječa, da spomenemo samo neka od njegovih zanimanja. Stoga ga ne zovu uzalud mnogi kritičari sovjetskim Jackom Londonom.

Poslije već spomenutih ekspedicija odlazi na studij i svršava Geološko-istraživački fakultet Rudarskog instituta u Lenjingradu.

Njegova su djela poznata i rado čitana i izvan granica Sovjetskog Saveza, a posebno ga vole američki izdavači.

Što privlači izdavače da prevode i štampaju njegova djela? Odgovor je jednostavan — upravo ona »istinitost neobičnoga«, jer je sve u njegovim djelima istinito, začinjeno s malo stvaralačke mašte.

Mnoge progoni misao da negdje još uvijek mora postojati pramaterija u nedirnutu stanju, iz vremena kad se na Zemlji pojavio život. Ili barem onakva kao u vrijeme pojave prvog ljudskog bića na svijetu. Suvremeni znanstvenici traže je u svemiru, a Jefremov ju je u doba kad je pisao »Susret nad Tuskarorom« tražio i »našao« u oceanskim ponorima Tuskarore.

Prošlo je prilično godina otkako sam plovio kao starpom (stariji pomoćnik, tj. zamjenik zapovjednika broda) na za ono vrijeme velikom parobrodu po imenu »Kominterna«, od 5000 tona. Plovili smo na liniji između Vladivostoka i Kamčatke, a ponekad skrenuli i na jug u Sanghaj ili bliže u Hensan i Hakodate.

U srpnju 1926. godine plovili smo u Petropavlovsk, sa skretanjem u Hakodate, pa smo prema tome morali prolaziti kroz Cugatski tjesnac. Isplovili smo iz Hakodatea podvečer, a već sutradan upali u žestoku oluju, pravi pravcati uragan, što je napadao s jugozapada. Naš kapetan Bjegunov, sjajan iako prilično grub stari momak, odlučio je, nakon kratkog savjetovanja sa mnom na zapovjedničkom mostu, skrenuti pramac gotovo potpuno u susret vjetru. Brod se odmah

prestao »kotrljati«, valovi se više nisu prelijevali preko njega, pa je plovidba odmah postala spokojnija unatoč golemim valovima, koji kao da su se rađali u samome paklu.

Bura nas je napadala cijele noći, tek se sutradan ujutro vrijeme počelo smirivati. Međutim, vjetar je bio vrlo svjež sve do večeri. K noći se sve potpuno stišalo, pa sam se rano svalio u krevet, jer sam se očajno umorio u toku proteklih dana.

Spavao sam vrlo čvrsto, no ipak sam se probudio kad je sat počeo otkucavati.

Slušao sam neravnomjerno pljeskanje valova i precizan rad brodskog stroja. Njegov moćan ritam rada, jednolična buka što ju je stvarao i laka trešnja cijeloga brodskog trupa djelovali su umirujuće, kao kakva tiha melodija, melodija uspavanka. Zadovoljno sam pogledao svoju kajitu — minijaturnu »vilu«, što je jurila na visini od 20 stopa iznad strašne zelene dubine Tihoga oceana, i pomislio kako me je zanimanje pomorca privuklo prije svega time što je čovjeku ostavljalo mnogo vremena za razmišljanje.

Misli je prekinulo kucanje na vratima. Vrata se otvoriše a na pragu se pojavila čvrsta spodoba našega kapetana.

— Čemu lutate okolo tako rano, Semjone Mitrofaniču? — upitah ga sjedajući na rub kreveta. — Sigurno još nije ni počelo svitati.

— Kako da nije?! Za koji ćemo tren moći ugasiti i sva svjetla... A kakvo je tek izvrsno vrijeme!

— Upravo najbolje vrijeme da se čovjek ispava — rekoh.

— Samo, dakako, neće mene ta sreća. Ja moram na dežurstvo... A vi? Što ćete vi?

Oštar udarac i odmah za njim tup zvuk sudara potresoše trup našega broda. Gotovo u isti tren začu se grohot u krmenu dijelu broda, a buka strojeva se prekide. Nekoliko smo se sekundi kapetan i ja gledali bez riječi i osluškivali. Zatim stroj poče ponovno raditi — i ponovno onaj grohot, pa tišina. Zapaljena šibica, koju sam cijelo vrijeme držao u ruci, ožeže mi prst i ja, prestigavši kapetana, izletjeh iz kajite...

Na palubi je još bilo mračno. Jedva primjetljivi tragovi svitanja tek su malo označavali obrise broda. Vrata kormilarnice bila su otvorena i kroz njih je na palubu padala kosa zraka svjetla. Sa zapovjedničkog mostića čuo se uzbuđeni glas trećeg pomoćnika.

— Nesreća, Semjone Mitrofaniču! Naletjeli smo na podvodni greben... Čini se da je vijak razbijen, kormilo se zagvozdilo...

— Kakav vražji greben? — izdere se srdito kapelan. — Ta nalazimo se nad najdubljim dijelom oceana...

»Dakako, Tuskarorski duboki podmorski klanac, zapravo dubodolina« — dosjetio sam se smjesta i odmah se malo umirio...

— Jevgenije Nikolajeviču, dajte spustite lot s desnog boka! —

doviknu mi kapetan.

Bocman se začas javi iz mraka:

— Nema dna...

— Spustite bliže pramcu — zapovijedi kapetan.

— Dvije marke i dva (računanje dubine u odnosu na gaz broda).

— Četrnaest stopa? Koji je to vrag? — uskliknuh iznenađeno.

Pokazalo se da je na lijevu boku dubina od 12 do 18 stopa, a iza krme čitavih dvadeset...

— Jevgenije Nikolajeviču, dajte što prije mjesto broda po proračunima.

— Odmah, Semjone Mitrofaniču! — odgovorih i krenuh prema kormilarnici.

Iznenada mi u mozgu bijesnu odgonetka. Čak sam se počeo stidjeti što se nisam smjesta dosjetio u čemu je stvar.

— Čini mi se da sam se dosjetio, Semjone Mitrofaniču — obratih se kapetanu.

— Što ste se dosjetili?

— Naletjeli smo na potonuli brod.

— Točno ste pogodili — potvrdi kapetan. — Za to postoji samo jedan na milijun izgleda, a nama je ipak pošao za rukom. Baš imamo sreće. A sad da vidimo što će nam reći novo mjerenje . ..

Iziđosmo na most.

Šalupa je već pristala uz lijevi bok. Kako smo i očekivali, čak i na maloj udaljenosti od broda dna nije bilo.

Nastupilo je jasno jutro. Iz potpalublja se izvukoše revizor i bocman i izvijestiše da u brod nigdje ne ulazi ni najmanja količina vode. U taj trenutak se pope k nama na most zapovjednik ronilačke spasilačke ekipe, koju smo vozili sa sobom da »skinemo« s plićaka nasukani japanski brod »Amerika¬maru«.

Obišao je brod sa svih strana i tek poslije toga došao k nama na most.

— Hoćemo li početi, zapovjedniče? — upitao je smjesta.

Dva ronioca počeše se spremati. Ja sam se i sam nekoliko puta na kraće vrijeme spuštao pod vodu, no još nikad nisam vidio ronioce kako rade pod vodom na otvorenu moru pa sam ih znatiželjno promatrao.

S lijevog boka spustiše uski trap. Ronilac se naoružao dugačkom motkom i počeo se spuštati izravno u more, opirući se s vremena na vrijeme o bok parobroda i njišući se na trupu. Odjednom pusti ljestve i odmah se izgubi pod vodom, ostavljajući na površini tisuću zračnih mjehura i mjehurića.

Zapovjednik ronilačke ekipe stajao je na palubi kraj telefona. Čas kasnije mahnuo je rukom kapetanu i meni, pozivajući nas da dođemo bliže.

— Dakle, ovako stoje stvari, zapovjedniče — poče inženjer obrativši se kapetanu. — Moram vam priznati da se dogodilo pravo pravcato čudo. Pod vodom nam je plovio u susret nekakav brod. Naletjeli smo na njega punom snagom. Čini se da naša »Kominterna« ima vrlo čvrste okove. I ne samo čvrste nego i oštre, Ukratko, zabila se u trup potonula broda kao sjekira u brvno i očito se čvrsto zagvozdila. Potonuli je brod vrlo star, drveni jedrenjak. Dakako, jarboli su polomljeni. Pramčana stativa »Kominterne« sjedi u krmenoj prostoriji jedrenjaka, a vijak i kormilo nalaze se točno nad ostacima grede na pramcu (za vezanje jedara). Hvala bogu, ostali su čitavi. Kad smo pokušavali pokrenuti brodski stroj, vijak je udarao u tu gredu. Čvrst je taj stari jedrenjak - valja mu se diviti u tom pogledu.

Na savjetovanju u kormilarnici ronilac je nacrtao kako otprilike izgleda trup potonula broda, koji nas je zadivio svojim starinskim izgledom. Bio je to jedrenjak sa tri jarbola vrlo velikih razmjera, sa širokim trupom i uzdignutom krmom. Došao sam do zaključka da je prošlo najmanje stotinjak godina otkako je bio sagrađen.

Pošto je časak porazmislio, inženjer odluči da pokuša razbiti desni bok jedrenjaka kako bi ploveći teret mogao izići s broda. Tada će teški, sav vodom prožet drveni trup broda, poći na dno ponesen vlastitom težinom, a mi ćemo se oslobodili.

— Za taj su posao potrebna dva čovjeka. Tako će biti brže, a osim toga neće gotovo uopće biti opasno. Ako se kroz potpalublje neće moći prodiijeti do bokova broda, morat će se bušiti izvana. U tom slučaju će biti vrlo teško izići na kraj sa strujama. Sva sreća što je još tako tiho, inače — jao i pomagaj...

— Pa vi imate dva ronioca — dobacih inženjeru.

— Dakako da imam dva, ali jedan mora uvijek biti na površini, kod pumpe. A i sami znate da je dio naših stručnjaka otplovio naprije na »Lozovskom«. Pa sve mislim, kako ću...

Ja se odmah sjetih svojega mršavog iskustva u ronjenju i pomislih: »A kako bi bilo da se ja spustim?« Dakako, prilično je strašna stvar roniti na otvorenu moru, no bio sam uvjeren da ću valjati kao pomoćna sila. I ja ponudih inženjeru svoje usluge kao drugi ronilac. Kao odgovor na njegov nepovjerljivi smiješak ispripovijedah mu o svojim mogućnostima, odnosno onome što sam do tada već radio.

Ronilac me ošinu ispitljivim pogledom i postavi nekoliko pitanja o radu sa skafandrom. Čini se da su ga moji odgovori zadovoljili jer je pristao da me uzme kao pomoćnika.

Napokon su bile završene sve pripreme. Kad sam zatvorio šljem, kao da sam se potpuno odvojio od svijeta na koji smo svi navikli. Morao sam istodobno pritisnuti zatiljkom ispušni ventil, istjerati prilično mnogo zraka i zaroniti pod vodu. Uspješno sam sve to obavio i nakon nekoliko sekundi gusti mrak prekrije okance na šljemu. Voda

me ja zaista snažno udarala s lijeve strane, i tek pošto sam napeo sve sile, uspio sam se zadržati na nečemu što se uzdizalo kraj mene ukoso s desne strane. Tek kad sam u tome uspio, mogao sam se ogledati oko sebe. Ispočetka sam razabirao samo opće obrise potonulog broda što ih je presijecala kosa crna sjena »Kominterne«. Nakon toga ugledlah kvadratnu izbočinu — ostatak nekakvoga palubnog postrojenja, a zatim debeli okrugli panj, kako sam kasnije razabrao — ostatak jarbola, na koji se naslonio moj kolega ronilac. Odmah sam mu se priključio i krenuo za njim.

Ukočio sam se u nedoumici pred zbrkom polomljenih greda i dasaka, no moj je suputnik upalio snažnu električnu svjetiljku i odmah skrenuo ulijevo. Ovdje se i zbilja, upravo onako kako sam »teoretski« pretpostavljao, u krmnici crnio hodnik koji je ostao neoštećen prilikom sudara brodova. Lijevo od nas naziralo se nekakvo sivilo, zacijelo od svjetla što je ovamo dopiralo, prolazeći po svoj prilici kroz stražnja okna na krmi, odnosno kroz ono što je od njih ostalo. Odlučno skrenuh u desno. Svjetlost moje svjetiljke bila je u vodi crvenkasta i klizila je po mrko crnoj stijeni, na kojoj nije bilo nikakvih znakova da bi se negdje nalazila kakva vrata ni bilo kakav drugi otvor. Stoga stavih na stijenu ruku u gumenoj rukavici i vukući je po sluzavim daskama nekako ipak napipah rebro okvira za vrata.

»Vjerojatno su tu vrata«, — dosjetih se odmah i počeh gurati stijenu ramenom. Nije popuštala.

»Sto mu đavola, vrata se vjerojatno otvaraju prema van« — sinu mi u glavi i ja pridružih svoje slabe sile medvjeđoj snazi ronioca. Nisu prošle ni dvije minute i mi se nađosmo u neprozirnoj pomrčini te prostorije što je nekad služila kapetanu. Naše svjetiljke nisu davale mnogo svjetlosti, a prostorija je bila velika, pa si nisam mogao predstaviti kako je zapravo izgledala ta kajita. Pod je bio ravan i sklizak. Neki komadići drveta — očito ostaci namještaja — neprekidno su nam se pleli pod nogama. Vrh moje teške cipele sudario se s nečim i svjetlo svjetiljke nađe u mraku rub kvadratnog sandučića, Što je ležao na boku uz lijevu stijenu kajite.

Nije bio težak, ali je meni, natovarenom različnim instrumentima i umornom od rada na koji nisam bio navikao, bilo vrlo teško podići još i taj novi teret.

U međuvremenu je ronilac obišao kajitu zdesna uiijevo i također pronašao dva omanja sandučića.

O svemu Što se dalje događalo teško da ću moći ispripovijedati. Napokon ronilac i ja obavismo svoj zadatak, postavivši eksploziv na nekoliko mjesta na dnu broda i na lijevom boku. Kad je sve bilo gotovo i svi spojevi žica provjereni, osjetih da sam se potpuno iznurio, pa sam se bez snage naslonio na masivan stup negdje u potpalublju blizu krme.

Dao sam znak »dižite«. Masa svjetlosti počela je naglo rasti i nahrupila je na mene, valovi ponovno počeše prijetiti udarcima, a bljesak morske površine bio je nekako neočekivan, ali ipak radostan.

— E, baš je junačina, naš starpom! — obrati se ronilac kapetanu. — Obavio je sve da ne može bolje. Nas smo dvojica — zapravo najviše on — napravili i mali istraživački izlet u kapetanovu kajitu. I nešto smo tamo i napipali — kimnu on prema našim »trofejima«, koji su već bili podignuti na palubu.

— O tom kasnije — reče inženjer — sad ćemo najprije zapaliti eksploziv.

Gluha podvodna eksplozija udari po našim živcima. »Kominterna« se strese, a njen željezni trup zagudi kao gigantski glasovir.

S lijeve strane broda pljusnu visoki val. U masi vode što se odbila pokazaše se komadići tamnog drveta, a nakon još nekoliko sekundi pokri se vodena površina masom pocrnjelih plutenih ploča. To je na površinu isplivao teret iz potpalublja broda.

Opću tišinu naruši inženjerov glas:

— No, što je sad s vama, zapovjedniče. Naredite da se krene!

— Na svoja mjesta! — zapovijedi kapetan, koji je ovaj put zapušio na mostu protiv svoga običaja.

Brzo se spustih s mosta i oplahnuvši se pod tušem krenuh u svoju kajitu. Nije prošla ni minuta, a ja sam već krepko spavao.

Bila je večer kad sam se probudio s osjećajem da me očekuje nešto neobično i odmah se sjetih svojih nalaza. Obukoh se, na brzinu pojedoh i odmah krenuh kapetanu, gdje ugledah živahno društvo što se već zagrijalo rumom. Čim sam stigao, kapelan odmah naredi da se na podu prostre šatorsko krilo i mi pristupimo otvaranju sandučića. Na naše veliko razočaranje, našli smo u sanduku samo kašu s komadićem kože. sve što je ostalo od brodskog dnevnika. Kapetan, inženjer i mehaničar nehotice se nasmijaše ugledavši naša odužena lica — ronioćevo i moje. Sada smo otvorili jedan od dvaju malih sandučića što ih je pronašao ronilac. U njemu je bio starinski brončani sekstant.

No treći nas je sandučić obradovao. Radost je to dobro poznata svakome koji je postigao željeni cilj. Trošna vanjska drvena navlaka raspala se kod prvog pokušaja da je otvorimo i oslobodila olovnu kutiju, što je, pokrivena krupnim vodenim kapljicama, zablistala u jarkom električnom svjetlu. Kutija je bila zatvorena debelim odozgo nabijenim poklopcem. Jednostavno ga nije bilo moguće skinuti toliko je čvrsto bio nabijen, pa smo ga morali odrezati pilom za kovinu. Sada se pojavio još jedan poklopac, ravan, na vijak, s prstenom u sredini. Odvili smo ga relativno lako i iz kutije, čija je unutrašnjost doduše bila vlažna iako u njoj ipak nije bilo ni kapi vode, slavodobitno izvadili snop papira savijenih u svitak. Nemarno svinuta,

malčice izgužvana gomila čvrsta papira, našla se u središtu našeg zanimanja. Ostalo je neoštećeno samo onih nekoliko stranica iz sredine svitka, kao i posebni, učetvero složeni list svijetložuta papira, uložen u sam snop. Taj nam je list i dao ključ da možemo shvatiti što se dogodilo.

Krupan neravan rukopis pokrivao je malo ukoso četiri žute stranice. Starinski engleski jezik je unekoliko otežavao čitanje. Napisani tekst smo odgonetali inženjer i ja, a ostali su pomagali samo u težim slučajevima. Na tom posljednjem listiću bilo je napisano otprilike ovo:

»12. ožujka 1973. godine, 6 sati poslije podne, širina 38°20' južna, duljina 28°45' istočna, prema jutarnjem računanju. Neka volja Svevišnjeg tvorca bude sa mnom. A sada primite vi, meni nepoznati ljudi, moj posljednji pozdrav i pročitajte važna saopćenja koja ovdje prilažem. Ja, Efraim Jesselton, vlasnik i kapetan prekrasnog broda »Sveta Ana«, brojim svoje posljednje minute na ovome svijetu i žurim da bih vas obavijestio o okolnostima svoje propasti.

Isplovio sam iz Kapštata rano ujutro 10. ožujka, ploveći u Bombaj, sa skretanjem u Zanzibar. Danju smo minuli rt bura, iza kojega me je dočekalo vrlo nemirno more. K noći je sa sjeveroistoka naletio silan uragan, koji me je natjerao da skrenem niz vjetar, tako da sam tada zaplovio prema jugu, držeći razapeta samo prednja mala jedra. Ujutro je vjetar postao još jači, dostigavši nevjerojatnu, gotovo nezamislivu snagu. Izgubio sam sve jarbole, jedan za drugim. Hrabrost posade je tko zna koliko puta spasila brod od sigurne propasti. No čaša stradanja koju nam je poslala sudbina još nije bila iscrpljena. Čitav se niz ogromnih valova bezobzirno oborio na brod, koji je, kao i njegova momčad, iznemogao u teškoj borbi. Proboj vode na pramcu i na palubi lišio je »Svetu Anu« stabilnosti, pa se u 5 sati poslije podne brod zabio pramcem pod vodu, a zatim legao na bok i počeo tonuti. U trenutku kad je nastupila ta posljednja, nepopravljiva nesreća, ja sam se nalazio u svojoj kajiti. Pao sam i ozbiljno ozlijedio glavu, zatim sam se otkotrljao k unutrašnjoj stijeni kajite, podigao se i pokušao se probiti kroz vrata, našavši se sada gore, u sredini stijene. Međutim, debela su vrata očito bila nečim zabarikadirana i nisu popuštala pod mojim naporima. Udarao sam po vratima i vikao sve dok nisam potpuno iznemogao, no nitko mi nije došao u pomoć. Sada sam bio siguran da su svi moji ljudi poginuli i počeo čekati svoju vlastitu smrt. Prošlo je mnogo vremena, međutim, voda je u kabinu ulazila vrlo polako. Za jedan sat jedva se nakupila jedna stopa. Potresen katastrofom do dna duše, nisam odmah shvatio da vrlo lagani teret moga broda — vozili smo pluto (čepovinu) iz Portugala — i proslavljena čvrstina trupa »Svete Ane« ne dopuštaju da brod smjesta pođe na dno. Na taj način imam na raspolaganju nešto vremena, koje

ću iskoristiti da prije nego što poginem napišem što sam otkrio. Želim svoja otkrića prenijeti ljudima, i to ću pokušati sada, kad već zbog nemara i bezbrižnosti nisam to učinio prije, dok je bilo vrijeme.

Neobrađeni zapisi o mojim istraživanjima morskih pučina između Australije i Afrike nalaze se u specijalnoj kutiji. Ovamo stavljam ovaj posljednji zapis, u nadi da će ostaci moga broda, nošeni površinom oceana, biti ili bačeni na obalu ili će ga tko primijetiti na samome moru.

Više nema oklijevanja. Voda nadolazi sve brže i uskoro će napuniti ormar, na kojem pišem stojeći i držim kutiju sa zapisima. Zbogom, nepoznati ljudi! I ne čuvajte za sebe moju tajnu, kako sam to učinio ja, jadni bezumnik. Obavijestite o njoj svijet. Neka se vrši volja božja, Amen.«

Prvi je narušio tišinu mehaničar.

— Zamislite, kako je on ovo pisao pri slabu svjetlu starinske svjetiljke, zatvoren u brodu koji je pogibao! Tvrdi su ljudi bili u stara vremena.

Ponovno ušutjesmo i usredotočismo se na listove rukopisa što su ostali čitavi. Bilo ih je vrlo malo, ali su, na sreću, dolazili jedan za drugim, sačuvali su se samo zbog toga što su se nalazili u samoj sredini svitka. Na taj način smo ipak imali cijeli iako neznatan komadić rukopisa. Sve se do dana današnjega točno sjećam njegova sadržaja:

».. . Četvrto se mjerenje pokazalo najtežim. Greda dizalica se savijala i pucketala. Svih je pedeset ljudi posade gotovo padalo od umora radeći na vitlu (čekrku). Radovao sam se što su potporne grede palube tako čvrste i, sve u svemu, tome što sam uložio tako mnogo truda u izgradnju broda izvanredne čvrstine da bi mogao izdržati dugotrajnu plovidbu na burnim četrdesetim širinama, četiri sata upornog rada i nad valovima se pokazao brončani valjak (moj izum za uzimanje probe vode i drugih tvari iz najvećih oceanskih dubina). Pomoćnik je brzo okrenuo kransku gredu i masivni je valjak već visio nad palubom ljuljajući se polako. Ispod zapora na njegovu dnu tekla je voda tankom strujom, istiskivana golemim tlakom. U tom trenutku bocman prebaci brzo polugu držača, no tako nespretno da je zahvatio mornara Lynhama što se bio sagnuo da uhvati posljednji kolut debela užeta. Udarac ga je zahvatio po sljepoočici iznad uha i mornar pade kao pokošen. Iz rane brižnu krv. Njegove su oči zakolutale i pobijedile i zajedno sa zagrizenim usnama pokazivale da je teško ranjen. Lynham je pao točno pod valjak pomoću kojeg smo podigli iz dubine vodenu probu. Voda je sklizeći niz valjak potekla na njegovu ranu. Kad smo pritrčali i podigli mornara, krv je zbog nečega već prestala teći. Nije prošao ni sat, a već je Lynham otvorio oči u lazaretu. Neobično se brzo oporavio, iako je kasnije patio od glavobolja, očito

od potresa mozga. Rana se zatvorila i zarasla već sutradan.

U početku nisam doveo u vezu nevjerojatno brzo zacjeljivanje rane s činjenicom što je na nju dospjela voda dobivena iz oceanskih dubina.

Ujutro mi se javio na raport mornar Smith i zamolio da mu čudotvornom vodom izliječim gnojnu ranu na ruci. Mornari su, naime, smjesta zaključili da je ta voda ljekovita i brodom se pronio glas o živoj vodi što ju je kapetan izvadio s morskog dna.

Namočio sam rupčić u jučer izvađenoj probi vode i dao mu ga, a sam se pak bacio na njeno proučavanje. Specifična težina bila joj je prilično velika — bila je teža od obične morske vode. Nalivena u čašu bila je neobične boje, nekako plavkasto-sivkaste nijanse. Što se tiče okusa, tu nisam osjetio nikakve razlike. Nalijao sam svu probu u bocu, odlučivši da otpremim cijelu bocu svome prijatelju znanstveniku kemičaru u Aberdeenu. Pošto sam završio posao, osjetio sam neobično jak priliv snage, bodrosti i nekakve posebne životne radosti. Pripisao sam to djelovanju dubinske vode što sam je popio i siguran sam da se u tome nisam prevario. Što se tiče Smithove gnojne rane, ona je za dva dana potpuno zarasla. Od toga sam trenutka za cijelo vrijeme našega puta u Englesku držao kod sebe u kajiti omanju parfemsku bočicu sa čudotvornom vodom i vrlo uspješno liječio njome rane pa čak i želučane bolesti.

Uzeli smo tu probu s najdubljeg mjesta — na velikoj okrugloj podmorskoj dubodolini na dnu oceana, na 40°22', južne širine i 39°30' istočne dužine, s dubine od 19.000 stopa . ..

Na tome je mjestu završila stranica, a s njome i svi zapisi koje smo uspjeli pročitati i shvatiti.

Kad sam se s toga putovanja vratio s »Kominternom« u Vladivostok, ubrzo sam dobio premještaj na »Jenisej«. Taj je teretnjak od 900 tona valjalo otpremiti u Lenjingrad i mene imenovaše za starpoma na njemu.

Usput je »Jenisej« vozio drvo u Šangaj. Odande je morao otploviti u Singapur po olovo. Zatim je morao svratiti na Gvinejsku obalu, u Point-Noir. Prema tome, pred nama je bio put ne kroz Suez nego preko Kapa, okolo Afrike, to jest plovidba upravo na mjestima gdje je propala »Sveta Ana«. Ukratko, taj me put neobično zanimao.

U toku samog putovanja nije se dogodilo ništa što bi vas moglo zanimati. Plovili smo jednostavno, kao i mnoštvo drugih brodova danju i noću prema svome cilju. Prilično sam se nagnjavio određivanjem plovidbenog smjera nepoznatim područjima kao i utovarno-istovarnim operacijama. Burne vode četrdesete širine su nam se smilovale i nisu nam opalile ni najmanju olujnu pljusku, a ipak sam bio vrlo umoran kad smo stigli u Capetown. Bilo mi je vrlo drago što smo se morali povezati s našim predstavnicima u tom

gradu, pa smo zbog toga morali tamo duže ostati. Tako sam puna tri dana proveo na obali, lutajući tim čarobnim gradom i prekrasnom okolicom.

Ujutro posljednjeg dana uzeh taksi već rano ujutro i pođoh na Mornarsku aleju — put usječen u pećine južno od St. Pointa. Crvene litice stijena vrha Chapman tonule su u pjeni plime što je urlala udarajući u tvrdi kamen. Vjetar je pak zasipao lice slanom vodenom prašinom. Obodren snagom vjetra i moći oceana prođoh mimo strmine Dvanaest Apostola u zaljevu Kamp i odlučih ovdje ostati i navečer. U predgrađu St. Point svratit ću u krčmicu koja mi je ostala u ugodnu sjećanju još od prošlog posjeta Capetownu. Smračilo se. Nevidljivo more svojim dubokim mumljanjem nije dopuštalo da ga zaboravimo. Prođoh mali bulevar i skrenuh udesno, prema poznatim mi svijetlozelenim vratima, osvijetljenim mlječnim kuglama na dva stupića. Donja dvorana, koju su mornari posebno voljeli, gubila se u duhanskom dimu, prepuna mirisa vina i žagora veselih glasova.

Sjedoh za stolić što se smjestio kraj izbočine zida. Razjarih jače lulu i počeh promatrati živahna zacrvenjela lica mornara i elegantnih djevojaka.

U tom je trenutku na estradu izišla oniska djevojka. Osjetih — kako se ono izražavaju Francuzi — kako me je nešto ubolo u samo srce. Tako mi se učinila neskladna s ovom krčmom i cijelim društvom meka i svijetla djevojčina ljepota. Teško bi mi je bilo opisati. Dočekana je burom odobravanja. No ona požuri kraju scene i zapjeva. Očito su svi voljeli njeno pjevanje jer je smjesta zacarila tišina. Djevojka je otpjevala nekoliko pjesama, koliko sam mogao razumjeti — ljubavno-žalosna sadržaja. Zauzet lulom nisam slušao početne riječi pjesmice koju je sada pjevala. No kad mi je do svijesti doprlo ime broda »Sveta Ana«, napeh i uši i pažnju do krajnjih granica da bih mogao pratiti riječi pjesmice ubrzana tempa. Pjesma je govorila o hrabrom kapetanu Jesseltonu, koji je svojim brodom izbrazdio sva južna mora, o visokim jarbolima »Svete Ane« — zamislite kako sam se zapanjio — o tome kako je kapetan kod otoka Tune zagrabio živu vodu, koja razveseljava žive i oživljava mrtve, no odmah je poslije toga nestao zajedno sa svojim brodom. Pjesma se završila, djevojka se naklonila i spremila se da ode. Na silu stresoh sa sebe neželjenu ukočenost od iznenađenja i stadoh tako gromko vikati »bis« (još), da su se moji susjedi ozbiljno začudili.

Djevojka pogleda prema meni kao da se iznenadila, nasmiješi se i odrečno mahnu glavom te brzo siđe sa scene. Kad sam došao k sebi, malo sam se zbunio, jer ni sam ne volim ovakve burne provale osjećaja. Međutim, ta djevojčina pjesmica spriječila me da mislim na bilo što drugo. Razbijao sam glavu u nastojanju da pronađem vezu između potonula broda i pjevačice u ovoj krčmi. U meni se pojavi

želja da je potražim i upitam o svemu što me mučilo. U tom istom trenutku podigoh glavu i ugledah je pred sobom.

— Dobar večer — rekla je potiho. — Svidjela vam se moja pjesmica?

Brzo ustadoh i ponudih je da sjedne za stol. Odmah sam pozvao konobara i naručio za nju koktel. Upitah je kako se zove i srce mi i nehotice snažnije zakuca kad čuh kako govori:

— Ann Jesselton.

* * *

Mnogo kasnije, kad sam stigao u Lenjingrad, prihvatih se posla. Pomorski stručnjaci s kojima sam razgovarao o Jesseltonovu otkriću kimali su sumnjičavo glavama i nisu znali što bi rekli. Po savjetu jednog prijatelja obratih se akademiku Versekovu. Starac se zaista oduševio mojom pripovijesti i objasnio da u oceanskim dubodolinama, što su nastale u drevna vremena, sigurno možemo pronaći tvari koje su već davno iščeznule s površine Zemlje — razne minerale i plinove koji se vrlo razlikuju od svih koje sada poznajemo na Zemlji. I to nisu sitne razlike nego zacijelo bitne u pogledu fizičkih i kemijskih svojstava. No njih valja potražiti na drevnim pučinama, golemim dubodolinama što su vrlo rijetke na svjetskim oceanima, a poznate jedino u oblasti južnih širina između Australije i Afrike.

Međutim, kad sam ga upitao što znači izravno za znanost rukopis što sam ga pronašao, akademik se u odgovoru ograničio na neodređenu primjedbu da naznačena dužina i širina sigurno nešto znače. Poslije toga još je dodao da na temelju podataka dobivenih na ovako neobičan način nitko neće htjeti donijeti bilo kakav konačni zaključak. Jesseltonovo bi otkriće mogla provjeriti samo specijalna ekspedicija, no — kako smo već malo prije spomenuli — tko će se odlučiti da opremi tako skupu ekspediciju na temelju »tako nesigurnih i sumnjivih podataka i upozorenja«?

Sve ono što se meni činilo tako jasnim i važnim odjednom je potamnjelo, i ja shvatih da je to teže pripovijedati uvjerljivo o bilo kojem događaju što je on nevjerojatniji i neobičniji, kako god bio i važan i zanimljiv...

Arthur C. Clarke: Špiritus movens

(Priče iz "Bijelog Jelena" – priča šesta)

Tales of the White Hart
Moving Spirit

Preveo Krsto Mažuranić

Bili smo upravo raspravljali o senzacionalnom sudskom procesu koji se tih dana odigravao u Old Baileyu kad je Harry Purvis, u svom nevjerojatnom talentu da tok razgovora skrene na svoj mlin, ravnodušno primijetio:

— Ja sam jednom bio stručnim svjedokom na nekom prilično zanimljivom suđenju.

— Samo kao svjedok? — rekao je Drew okretno točeći pivo u dvije čaše odjednom.

— Da, a bilo je vraški gusto. Događalo se to u početku rata, u vrijeme kad smo očekivali invaziju s Kontinenta. Zato i niste čuli za to suđenje.

— Odakle ti ideja — sumnjičavo uskoči Charles Willis — da nitko od nas nije čuo za nj?

Napokon jednom vidim Harryja u neprilici! »Qui s'excuse, s'accuse«, pomislim, i pričekam da vidim kako će se ispetljati.

— Bilo je to toliko čudno suđenje — reče on dostojanstveno — da sam siguran da biste mi sami rekli da vam je poznato. Ime mi je izišlo u novinama, velikim slovima. Sve se dogodilo u zabačenom dijelu CornwalIa, a radilo se o najboljem primjerku one rijetke zvjerke koju zovemo ludim učenjakom na koji sam ikad naišao.

— No, to možda nije sasvim točan opis — brzo je dodao Harry. Homer Ferguson je bio ekscentrik i imao je nekoliko sitnih nastranosti, kao na primjer kućnu bou constrictor za lovljenje miševa. Osim toga, kod kuće načelno nije nosio cipele. Bio je, međutim, tako bogat da takve sitnice nitko nije opažao.

Homer Ferguson bio je i vrlo sposobnim učenjakom. Prije mnogo, mnogo godina diplomirao je na edinburškom sveučilištu, ali mu je bogatstvo omogućilo da cijeloga života ne mora ništa raditi. Umjesto toga, tumarao je imanjem koje je kupio nedaleko od Newquaya i zabavljao se izrađivanjem kojekakvih sprava. U posljednjih

četrdesetak godina izumio je televiziju, kemijsku olovku, mlazni pogon i još nekoliko sitnica. A kako se nikad nije potrudio da svoje izume patentira, slavu su stekli drugi. Njega to, međutim, nije zabrinjavalo jer je bio neobično široke ruke i dobra srca, osim kad je posrijedi bio novac.

Čini se da mu je Harry bio neki daleki rođak, pa još i jedini na životu. Jasno je onda da mu nije na um palo da strica Homera odbije kad je od njega dobio brzojav s pozivom u pomoć. Nitko nije znao koliko, zapravo, stric Homer ima novaca ni što namjerava uraditi njime. Ipak, činilo se da je to lijepa prilika i Harry je nije želio propustiti. Zato je otputovao u Cornwall i pojavio se na imanju.

Bilo mu je jasno o čemu je riječ čim je kročio na imanje. Stric Homer (no nije baš bio Harrvjev stric, ali su ga svi tako oduvijek zvali) imao je prostoriju u kojoj je provodio svoje eksperimente. Toj je prostoriji sad nedostajao jedan krov i nekoliko prozora, a imala je nekakav bolesni zadah. Posljedice eksplozije bile su očite, pa se Harry onako ovlaš, nezainteresirano, upitao nije li ga stric pozvao da mu pomogne pri izradi oporuke.

Snatrenje se raspršilo bez traga čim mu je stric, živa slika čeličnoga zdravlja (ako se zanemari onaj gips i žbuka na njegovu licu) otvorio vrata.

— Lijepo je, što si došao tako brzo — uzgalamio se on. Činilo se da mu je zbilja drago što vidi Harrvja. A onda mu se lice smrači. — Zapravo dečko moj, ja sam ti u gadnoj kaši, pa sam te pozvao da mi pomogneš. Moj slučaj je sutra na sudu.

E, to je već bio pravi šok. Stric Homer je poštovao zakone poput svakoga ispravnog građanina Velike Britanije u vrijeme racioniranja benzina za privatne automobile. Harryju nikako nije bilo jasno kako bi mogao pomoći svome stricu-šverceru.

— Žao mi je što to čujem, striče Homer. O čemu je riječ.

— To je duga priča. Hajdemo u moju radnu sobu pa ću ti ispričati.

Radna soba Homera Fergusona zauzimala je cijelo zapadno krilo pomalo oronule kućerine. Harry je čvrsto vjerovao da pod strehom žive šišmiši, ali to nikad nije uspio dokazati. Kad je stric Homer očistio stol jednostavno ga nagnuvši tako da su sve knjige i ostalo skliznule na pod, i zatim triput zazviždao, glasom pokretani relej uključio je negdje zvonce ili nešto slično, a sumorni je kornvolski glas upitao iz skrivenoga zvučnika:

— Trebate li nešto, gospodine Ferguson?

— Maida, pošalji mi bocu onoga novog viskija. Odgovor se sastojao samo od glasnog ušmrkavanja. Ali trenutak kasnije začuje se škripanje i zveket a komad se police za knjige odmakne u stranu i otkrije konvejer.

— Nikako ne mogu privoliti Maidu da dođe u radnu sobu —

potuži se stric Homer podižući pristiglu bocu. — Boji se Boanergesa premda je on sasvim bezopasan.

Harryju je bilo teško ne suosjećati s nevidljivom Maidom. Boanerges se sa sva svoja tri metra duljine odmarao na svescima »Encyclopaedije Britannike«, a središnje je zadebljanje pokazivalo da je nedavno ručao.

— Što misliš o ovome viskiju? — upita stric Homer kad je Harry gucnuo iz čašice i stao se boriti za dah.

— Ah... oh, što . što da ti kažem? Ja .. . oh... jak je. Nije mi bilo ni na kraj pameti .

— A, ne obaziri se na to što piše na boci. Ova marka nikad nije vidjela Škotske. O tome i jest cijela ova zbrka. Ispekao sam ga sam, upravo ovdje na imanju.

— Striče!

— Znam, znam, protuzakonito je. Ali nema više dobroga viskija, sve ide u izvoz. Čini mi se rodoljubnim praviti vlastiti viski i tako omogućiti da se on prodaje za dolare. Šteta što tako ne misle i poreznici.

— Bit će bolje da mi ispričaš cijelu priču — reče Harry tmurno. Bilo mu je jasno da neće moći izvući svoga strica iz nevolje.

Stric Homer je uvijek volio dobru kapljicu, pa mu je to teže pala ratna nestašica. Osim toga, kako je već napomenuto, nerado je trošio novac, pa se nikako nije mogao pomiriti s onih nekoliko stotina posto poreza na svaku popijenu bocu viskija. Kad je potrošio predratne zalihe, sazrelo je vrijeme za akciju.

Ovu je odluku vjerojatno ubrzala i okolina u kojoj je stric Homer živio. Stoljećima već traje rat između poreznika i carinika s jedne strane i kornvalskih ribara s druge. Štaviše, prema nekim glasinama, posljednji vikar koji je živio na imanju prije nego što ga je kupio stric Homer imao je biraniji podrum i od samoga Biskupa — a da nikad nije platio ni penija poreza. A to je umirivalo stričevu savjest, jer je smatrao da ne čini ništa loše nego samo nastavlja staru, plemenitu tradiciju.

No, jasno, svoju je ulogu odigrao i duh čiste znanstvene znatiželje. Stric Homer je vjerovao da je cijela priča o posebnom slarenju u osobitim bačvama od osobita drveta punih (osobitih) sedam godina najobičnija bljezgarija, i da će on postići neuporedivo bolje rezultate ultrazvučnim i ultraljubičastim zračenjem.

Eksperiment je odlično napredovao nekoliko tjedana. Ali, jedne večeri, kasno, dogodio se nesretan slučaj, koji prije ili kasnije zadesi i najurednije laboratorije, to jest, stric se Homer nakon nekakve zaglušne buke našao omotan oko neke grede ispod stropa... pardon, stropa više nije bilo, a oprema laboratorija je iznenada i neobjašnjivo bila tamo gdje joj nije mjesto, to jest, bila je razbacana po čitavom

imanju.

Sve to i ne bi bilo tako strašno da u blizini nisu vježbali nekakvi rezervisti. Čim su čuli eksploziju, dotrčali su da pomognu, ako treba, Sten-automatima na gotovs. Zar je počela invazija? No, to će oni začas srediti.

Bili su pomalo razočarani kad su vidjeli da je to samo stric Homer, a kako su znali za njegove eksperimente, nisu se ni začudili onome što su zatekli. Na nesreću, komandir odreda, neki poručnik, radio je u civilu kao poreznik, pa mu je kombinacija osjeta vida i njuha začas otkrila uzrok eksplozije.

— I tako — reče stric Homer glasom dječaka kojeg su ulovili u krađi pekmeza — sutra moram na sud, pod optužbom da imam ilegalnu pecaru.

— Ha, čini mi se — reče Harry — da je to posao Poreznog ureda a ne lokalnog magistrata.

— Mi ovdje živimo na svoj način — odgovorio je stric Homer, s osjetnom dozom ponosa. Harry će uskoro otkriti koliko je to točno.

Te su noći malo spavali jer je stric Homer objašnjavao kako se namjerava braniti, odmahivao rukom na sve Harryjeve prosvjede i navrat-nanos sklapao aparaturu koju će prikazali na sudu.

— Ovakve sudove — objašnjavao je on — opčinjavaju stručnjaci. Kad bismo samo smjeli, bilo bi najbolje da te predstavimo kao namještenika Ministarstva rata, ali bi to oni lako provjerili. Zato ćemo im reći istinu — bar što se tiče tvojih kvalifikacija, dakako.

— Hvala — reče Harry — a što ćemo ako moj koledž otkrije u što se ja miješam?

— Pa ti nećeš reći da radiš u bilo čije ime osim u svoje, privatno. Sve je ovo privatni pothvat.

— Eh, tu imaš sasvim pravo — reče Harry.

Slijedećeg su jutra ukrcali aparaturu u stričev stari austin i odvezli se u selo. Sud je zasjedao u jednoj od učionica lokalne osnovne škole, što je Harryja podsjetilo na mladost i izazvalo u njemu neugodan dojam da ga čeka razgovor s razrednikom.

— Imamo sreće — šapnuo je stric Homer dok su se uvlačili u uske klupe. — Sudu predsjedava major Fotheringham. On je moj dobar prijatelj.

To će im pomoći, složio se Harry. Međutim, bila su tu još dva suca, pa će jedan prijatelj jedva biti dovoljan. Jedina stvar koja ih može spasiti, jest rječitost a ne protekcija.

Sudnica je bila prepuna, što je Harryja iznenadilo jer si nije mogao rastumačiti kako je toliko ljudi moglo napustiti posao da bi mogli prisustvovati suđenju. A onda se sjeti da je krijumčarenje glavna industrija u tome kraju. Nije bio siguran da će publika biti naklonjena stricu Homeru, jer je njegovo privatno poduzeće predstavljalo

nelojalnu konkurenciju ostalim poštenim krijumčarima. S druge strane, ti su ljudi odobravali svakome tko uspije poreznicima nategnuti nos.

Optužnicu je pročitao sudski prior, a zatim je prikazan dokazni materijal. Suci su svečano razgledavali komade bakrenih cijevi, na što bi svaki uputio zastrašujuće strog pogled stricu Homeru. Harry je sa sve manje nade počeo gledati na svoje hipotetično nasljedstvo.

Kad je čitanje optužnice privedeno kraju, major Fotheringham se okrene stricu Homeru.

— Ovo mi se čini ozbiljnim, gospodine Ferguson. Nadam se da imate zadovoljavajuće objašnjenje.

— Imam ga, časni Sude — prozbori branjenik tonom koji je naprosto zaudarao na neshvaćenu nedužnost. Bilo je zabavno promatrati izraz olakšanja na licu Časnoga Suda i momentalnu smrknutost pa zatim hladnu samouvjerenost na licu Carine i Poreza Njegovog Veličanstva.

— Želite li pravnu zaštitu? Primjećujem da ste pravno nezastupljeni.

— Neće biti potrebno, časni Sude. Cijeli se ovaj slučaj osniva na tako trivijalnom nesporazumu da će se raščistiti bez pravnih komplikacija. Htio bih Sudu prištediti nepotrebnih troškova.

Tako frontalni napad izazvao je mrmljanje među članovima Časnoga Suda i crvenilo na licu Carine i Poreza Nj. V. Pojavili su se i prvi znaci nesigurnosti. Ako Ferguson smatra da će Kruna platiti troškove procesa, vjerojatno ima jake adute. No, dakako, on, vjerojatno samo blefira...

Stric Homer je pričekao da se slegne uzbuđenje koje je izazvao svojom izjavom, a onda je upriličio još mnogo veće:

— Evo, sa sobom sam doveo znanstvenog stručnjaka, koji će objasniti što se dogodilo na imanju — rekao je. — A s obzirom na temu njegova izlaganja moram zatražiti, zbog sigurnosti zemlje, da se nastavak ovoga procesa održi in camera.

— Želite da ispraznim sudnicu? — nepotrebno upita predsjednik Suda u nevjerici.

— Na žalost, da, časni Sude. Moj kolega, doktor Purvis, smatra da će biti bolje da što manje ljudi zna za ovaj slučaj. Kad budete čuli njegovo objašnjenje, složit ćete se i sami. Ako to smijem reći, krajnje je nesretna okolnost što je ovaj predmet dobio i ovakav publicitet. Bojim se da bi... ah... neke povjerljive činjenice mogle doprijeti do neželjenih ušiju.

Stric Homer očima prostrijeli poreznog službenika, koji se stane vrpoljiti na svojoj stolici.

— No dobro — reče major Fotheringham. — Ovo je sve vrlo neregularno, ali mi živimo u neregularnom vremenu. Gospodine

pisaru, ispraznite sudnicu.

Nakon mnogo gunđanja i guranja i nakon odbačenih prigovora zastupnika optužbe naređenje bi izvršeno. A onda, praćen pogledima dvanaestorice ljudi koji ostadoše u sudnici, Herry Purvis skine pokrivač s aparature koju je donio iz austina. Pošto je Sudu pokazao svoj bona fide, Harry se popne na podij za svjedoke.

— Prije svega želio bih rastumačiti, časni Sude — počeo je on — da radim na istraživanju eksploziva i da iz toga razloga poznajem rad svoga branjenika. — Ovaj je uvod bio potpuno istinit. Ujedno je to bila otprilike i posljednja istina izrečena toga dana.

— Hoćete reći — bombe i tome slično?

— Upravo to, ali na fundamentalnoj osnovi. Mi uvijek tražimo nove i bolje tipove eksploziva, što svakako neće za vas biti ništa nova. Štoviše, mi u državnim institutima pažljivo razmatramo svaku ideju koja do nas dopre izvana. Upravo nedavno primili smo pismo od stri... ovaj, gospodina Fergusona u kojem sugerira potpuno novi tip eksploziva. Ideja je zanimljiva zbog toga što je riječ o neeksplozivnim materijalima poput šećera, škroba i slično.

— Ha? — reče predsjednik Suda. — Neeksplozivni eksploziv? Nemoguće.

Harry ubaci u igru svoj očaravajući smiješak.

— Znam. gospodine. Prirodno je što tako mislite. Ali, poput svih velikih ideja ova je genijalno jednostavna. Bojim se da ću morati tu ideju objasniti malo pobliže.

Sud je izgledao zainteresirano i uplašeno. Harry zaključi da nije prvi stručnjak s kojim su imali posla. On se odšeta do stola nasred sudnice pokrivenog bocama, cijevima i posudama punih tekućine.

— Nadam se, doktore Purvis — nervozno će Predsjednik. — da nećete uraditi ništa opasno

— Jasno da neću, časni Sude. Htio bih samo demonstrirati nekoliko osnovnih znanstvenih načela. Još jednom, nadam se da će sve ostati u ova četiri zida.

On svečano ušuti. a na svima se prisutnima vidjelo kako su opčinjeni

— Gospodin Ferguson — započne Harry — predlaže da iskoristimo jednu od fundamentalnih prirodnih sila. To je sila o kojoj ovisi sve što živi — sila, gospodo, o kojoj ovisi i moj i vaš život, premda o njoj možda ne znate ništa.

Harry zađe iza stola i zauzme pozu iza boca i posuda.

— Jeste li se ikad zapitali kako životni sokovi dopiru do najvišega lista visokoga stabla? Potrebno je mnogo energije da bi se napumpala voda pedeset, sto, pa i više metara visoko.

Odakle tolika energija? Pokazat ću vam na ovome praktičnome primjeru.

— Evo ovdje imam čvrstu posudu, razdijeljenu napola ovom poroznom membranom. S jedne strane membrane je čista voda; s druge strane je otopina šećera i još nekih kemikalija koje ne želim spomenuti. Pod tim okolnostima ovdje vlada osobiti tlak, koji zovemo osmotskim tlakom. Čista voda nastoji proći kroz membranu, kao da želi razrijediti otopina s druge strane. Sad ću hermetički zatvoriti posudu, a vi pazite na manometar, evo ovdje, vidjet ćete kako se igla penje. To vam je osmotski tlak. Ista ova sila djeluje kroz stijenke stanica u našem organizmu, prouzrokujući protok tekućine. Ona tjera sokove uz stablo drveta, od korijenja pa do najviših grana. Ta je sila univerzalna i moćna. Gospodinu Fergusonu pripada čast da bude čovjek koji je pokušao tu silu staviti pod jaram praktične primjene.

Harry je učinio još jednu stanku radi efekta, a onda svečano rekao:

— Gospodin Ferguson pokušava izraditi Osmotsku bombu!

Trebalo je vremena da ova informacija »legne«. Major Fotheringham prvi shvati sve njene implikacije, nagne se naprijed i zapita prigušenim glasom, bacajući sumnjičave poglede lijevo i desno poput kakva urotnika:

— Smijem li zaključiti da je on uspio i da je jedna takva bomba eksplodirala u njegovoj radionici?

— Upravo tako, časni Sude. Čast mi je, mogao bih reći osobita čast, što sam ovo svoje kratko predavanje održao pred tako oštroumnim Sudom. Gospodin Ferguson je uspio i upravo se spremao da nas izvijesti o svome uspjehu kad je nesretnim slučajem, sigurnosni uređaj koji je inače sastavni dio bombe, zakazao. Posljedice su vam poznate. Nadam se da nikakvi dalji dokazi ne bi tako zorno prikazali potencijal novoga oružja; a bit će vam jasnije koliko je ono opasno ako naglasim da je otopina pomoću koje ono djeluje sastavljena iz sasvim običnih, svakodnevnih kemikalija!

Major Fotheringham, zbunjena izraza na licu, oslovi zastupnika optužbe:

— Gospodine Whiting, želite li postaviti kakva pitanja svjedoku?

— I još kako, časni Sude, i još kako! Ja još u životu nisam čuo ovako smiješno, nevjerojatno...

— Zastupnik optužbe će se, ako izvoli, zadržati na činjenicama, ne iznoseći svoje osobne ocjene!

— Da, časni Sude, ispričavam se. Smijem li upitati svjedoka kako će opravdati velike količine alkoholnih para koje su se pojavile odmah nakon eksplozije?

— Usuđujem se posumnjati u sposobnosti inspektorova nosa da obavi precizne kvantitativne analize. Ipak, nikakva nije tajna da je oslobođena izvjesna količina alkoholnih para. Predmetna je bomba djelovala na bazi otopine koja je, uz ostale kemikalije, a što sam prije objasnio, sadržavala oko 25 postotaka alkohola. Upotrebom

razrijeđenog alkohola, naime, postiže se restrikcija pokretljivosti anorganskih iona, inducirajući tako povišenje osmotskog tlaka — što je, dakako, vrlo poželjan efekt.

No, to će ga ušutkati, pomisli Harry. Imao je pravo. Prošle su dobre dvije minute dok se zastupnik optužbe nije ohrabrio na novo pitanje. On zamahne kroz zrak jednom od bakrenih cijevi.

— U koju je svrhu imalo poslužiti ovo? — upita on što je podrugljivije mogao. Harry se pravio Englezom.

— Manometarske cijevi za kontrolu induciranoga tlaka — odgovori on ne trepnuvši okom.

Bilo je jasno da se Sudu već vrti u glavi od ovih teških stručnih objašnjenja. To je Harry i htio. Ali optužba je imala još jedan adut u rukavu. Uslijedilo je urotničko šaputanje između poreznika i njegovoga pravnog anđela čuvara. Harry nervozno pogleda u strica Homera, a on slegne ramenima jasno želeći da kaže »Nemam pojma!«

— Imam ovdje još nešto dokaznog materijala, koji bih želio pokazati Sudu — reče poreznikov advokat dižući na stol veliki paket, zamotan u smeđi papir.

— Da li je ovo u redu, časni Sude? — prosvjedovao je Harry. — Ako se ne varam, dokazni materijal protiv moga st .. ovaj, kolege, morao je već biti prikazan u cijelosti.

— Povlačim prijašnju izjavu — brzo uskoči advokat. — Recimo da ovo nije dokazni materijal u ovom procesu nego za daljnji postupak. On zastane kako bi dao vremena Sudu da shvati svu težinu ove izjave. — Ipak, ako gospodin Ferguson može dati zadovoljavajuće objašnjenje odmah, cijelu ćemo priču prije razjasniti. — Bilo je jasno da je posljednja stvar na svijetu koju advokat očekuje, ili kojoj se nada, upravo takvo, zadovoljavajuće, objašnjenje.

On razmota paket i ukažu se tri boce poznate marke viskija.

— Oh, oh — reče stric Homer. — Pitao sam se...

— Gospodine Ferguson — reče predsjednik Suda — nema potrebe da date bilo kakvu izjavu, osim ako to želite.

Harry Purvis uputi zahvalni pogled prema majoru Fotheringhamu. Bilo mu je jasno o čemu je ovdje riječ. Tužitelj je, njuškajući po ostacima stričeva laboratorija, prisvojio nekoliko boca domaćega viskija. Vjerojatno je to učinio protuzakonito, jer sigurno nije imao nalog za pretres — zato je i oklijevao da te dokaze prije pokaže. Tužba se činila neoborivom i bez njih.

Neoborivom se činila i sada . ..

— Ove boce — reče službenik Krune — ne sadrže marku koju reklamira etiketa. Očegledno je da su upotrijebljene kao pogodne posude za optuženikove .. . nazovimo ih tako . . kemijske otopine. — On ironično pogleda Harryja Purvisa. — Mi smo dali spomenute... hm... otopine na analizu i dobili neobično zanimljive rezultate. Ne

samo što sadrže neprirodno visoku koncentraciju alkohola nego se ove otopine praktički ne razlikuju od...

Nije mu uspjelo dovršiti ovu neželjenu ocjenu stričevih pecarskih sposobnosti. U tom se trenutku začuo zlokobni zviždajući zvuk. Harry je isprva pomislio na bombardiranje iz aviona, ali shvati da je to malo vjerojatno jer se nisu čuli ni avioni ni sirene zračne uzbune. Tada mu bi jasno da zviždanje dopire iz neposredne blizine; zapravo iz same sudnice; štoviše, sa stola; pa da, ravno iz...

— U ZAKLON! — vrisne on.

Sud se povukao brzinom rekordnom u analima britanskoga zakonodavstva. Tri suca nestanu iza podija; ostali zaruju nosom u pod ili zarone pod klupe. Trenutak, samo trenutak pun iščekivanja, nije se dogodilo ništa i Harry se poboja da je dao pogrešnu uzbunu. A onda se razliježe mukli, čudnovato prigušeni udar eksplozije, sveopći zveket razbijena stakla – i zadah kao iz razorene pecare. Polako, polako Sud izviri iza podija. .

Osmotska je bomba demonstrirala svoju razornu moć. Što je bilo još važnije, uništila je dokazni materijal.

Sud baš nije bio oduševljen razvojem događaja. Kao prvo. pretrpio je opasni napad na svoje dostojanstvo. Kao drugo i važnije članove suda čekala je nova rasprava, ovaj put kod kuće, a povrh toga u svojstvu optuženoga: miris alkohola je prodro posvuda. Premda je sudski pisar požurio pootvarati sve prozore (čudo jedno, svi su ostali cijeli), alkoholne su pare nekako oklijevale s razilaženjem. Harry Purvis, dok je uklanjao komadiće staklenih boca iz kose, bio je znatiželjan neće li sutra u razredu biti pijanih đaka.

Major Fotheringham je napokon ispao pravi drug: dok su izlazili iz alkoholizirane učionice, hoću reći sudnice, obratio se stricu Homeru:

— Pazi, Fergusone, narast će nam brada do pojasa dok dočekamo one Molotovljeve koktele koje nam je obećalo Ministarstvo rata. Kako bi bilo da načiniš nekoliko tih tvojih bombi za Civilnu zaštitu? Ako već ne mogu nokautirati tenk, barem će posadu opiti i onesposobiti — uzet ćemo im vozačke dozvole.

— Svakako ću razmisliti o tome, majore — odgovorio je stric Homer, još uvijek ošamućen razvojem događaja.

Došao je k sebi tek dok je vozio natrag na imanje niz uske, zavojite putove mimo visokih neožbukanih zidova.

— Nadam se, striče — primijetio je Harry kad su izbili na ravniji dio puta pa se činilo da neće vozača smetati svojom primjedbom — da nećeš obnoviti svoju pecaru. Pazit će sad na tebe poput kobaca, a drugi se put nećeš izvući.

— U redu — reče stric Homer žalosnim glasomm. — Dovraga s kočnicama! Popravljao sam ih nedavno, još nije ni rat počeo!

— Hej — vikne Harry, — pazi!

Bilo je kasno. Stigli su do raskršća nad koje je bio namješten sasvim novi znak »stop«. Stric Homer oštro zakoči, ali se za trenutak ne dogodi ništa. A tada kotači s lijeve strane zablokiraju, dok su se oni s desna i dalje veselo vrtjeli. Auto učini nalijevo-krug, srećom se ne prevrne nego ostane mirovati u smjeru iz kojeg su došli.

Harry prijekorno pogleda strica Homera. Upravo je sastavljao odgovarajući prigovor na stričevo ponašanje za volanom kad se iza zavoja pojavi motocikl i zaustavi se uz njihov auto.

Ipak im to nije bio sretan dan. Seoski je prometnik čekao u zasjedi da uhvati prekršitelje novoga znaka. On gurne glavu u austin.

— Čitavi, gospodine Fergusone? — reče. A tada mu se nos namreška; a lice mu poprimi izraz Gromovnika Ilije prije nego što će ispaliti munju. — Eh, ovo vam neće proći. Morat ćete na sud. Vožnja pod utjecajem alkohola je ozbiljna stvar.

— Ali ja nisam okusio ni kapljice danas! — protestirao je stric Homer mašući rukavom natopljenim alkoholom ispred policajčeva mučeničkog nosa.

— Ne očekujete valjda da ću vam vjerovati? — razviče se policajac, strašan u svome pravednome bijesu. — Bojim se da ćete morati sa mnom u stanicu. Da li je vaš prijatelj dovoljno trijezan za vožnju?

Harry Purvis nije na to ništa odgovorio. Bio je zaposlen lupanjem glave o vrata i čupanjem kose.

— No, i onda? — upitali smo svi Harryja — Što je bilo?

— Ha, ništa. Stric Homer je platio pet funti globe i uzeli su mu vozačku zbog vožnje u pijanom stanju. Na žalost, kad je njegov predmet došao pred sud, major Fotheringham više nije bio predsjednikom, a ostala dva suca, premda su možda i vjerovali da je ovaj put nedužan, smatrali su očito da sve ima svoje granice.

— Jesi li bar dočekao štogod od njegova novca?

— Jest, ako mi ne treba. No, da, bio je vrlo zahvalan i rekao mi je da će me se sjetiti u svojoj oporuci. Ali kad sam ga posljednji put vidio, što mislite čime se bavio? Tragao je za Eliksirom života, eto što je radio.

Harry duboko uzdahne, slomljen životnom nepravdom.

— Katkad mi se čini da ga je i našao. Liječnici govore kako još nikad nisu vidjeli zdravijeg osamdesetgodišnjaka. I tako sam ja iz svega toga izvukao nekoliko uspomena i mamurluka.

— Kakav mamurluk? — upita Charlie Willis.

— Pa lijepi — odgovori Harry, a licem mu se razlije blaženi osmijeh sjećanja na stare dane. — Vidite, poreznici nisu uništili sve dokaze. Ono što je ostalo morali smo... ah... uništiti sami. Potrajalo nam je cijeli tjedan. Kakve smo sve genijalne stvari izumili za to vrijeme! Samo što nikako nismo mogli otkriti što smo to zapravo

izumili!

Zoran Živković

Teorija naučne fantastike (II)

Estetski kvalitet SF žanra

Kad piše naučnofantastično delo, odlučio da svoju zamisao artikuliše u obliku umetničko-proznog kazivanja, on u isti mah prosudi izbor sa dalekosežnim posledicama po slobodu same te artikulacije. Priroda toga posebnog oblika kazivanja temelji se, naime, na određenim načelima, po kojima se ono razlikuje od svih ostalih vidova artikulacije duhovnih sadržina. Posredi su načela koja određuju ono što se u opštoj teoriji književnosti naziva koherencijom literarnoumetničkog ostvarenja. Odavde neposredno proističe prvi aksiološki kriterijum svakoga, a napose naučnofantastičkog proznog dela: vrednost ostvarenja umetničke proze, bez obzira na njegove žanrovske posebnosti, prevashodno zavisi od toga da li je postignuta njegova puna koherencija.

Značajan prilog utvrđenju osobenosti koherancije umetničke prozne tvorevine dali su izučavaoci strukturalističke orijentacije. Prema zagovornicima te škole mišljenja književno-umetničko delo predstavlja specifičan skup određenih

elemenata što obrazuju sintezu višeg reda — strukturu. Priroda organizovanja tih konstituenata u osnovi je amalgamskoga a ne konglemetalskog tipa, što znači da svaki elemenat, ušavši u sastav strukture, potpuno gubi svoju autonomnost i postaje relevantan jedino u sklopu celine kojoj pripada.

Kako svaka struktura vrši određenu funkciju koja je čini svojstvenom, očigledno je da i njeni sastavni elementi treba da budu potčinjeni ispunjenju te funkcije. U primeru umetničke proze, kojoj pripada i vrsta naučna fantastika, ova karakteristična funkcija jeste konstituisanje estetskoga kvaliteta, koji po definiciji ne može da nastane ni u jednoj drugoj kovrdži duhovne sadržine. Svaki elemenat što sačinjava strukturu umetničkoga proznog dela prvenstveno je, dakle, usmeren na izgrađivanje pomenutoga kvaliteta, čime se obezbeđuje koherencija, odnosno postiže relevantna vrednost.

Primene li se ova opšta načela na poseban slučaj naučne fantastike, doći će se do njenoga imanentnog aksiološkog sistema. Kao i struktura svake druge vrste umetničke proze, i struktura naučne fantastike predstavlja amalgamski skup izvesnog broja elemenata. Da bismo pokazali na koji način ti konstituenti obrazuju strukturu SF tvorevine, odabraćemo primer za koji je vezano najviše nedoumica prilikom razmišljanja o naučnoj fantastici. Reč je o elementu »naučnog«, odnosno nauke, priznatost kojega se lako može ustanoviti u svakom naučnofantastičkom delu.

Očigledno je da element »naučnog« postaje očigledan i dostupan recepciji tek onda kada se delo u celini posmatra kao struktura višeg reda, kao tekst, koji se završio ispisivanjem poslednjeg retka. Različiti elementi proučavanog teksta, za razliku od onih koji učestvuju u funkciji naučnog ostvarenja, imaju zadatak da ostvare estetski kvalitet. Drugim rečima, svaki elemenat koji ne ispunjava navedenu funkciju, ne može se smatrati delom naučnofantastičkog proznog ostvarenja, bez obzira na to što se u njemu može pronaći ono što se, na prvi pogled, može smatrati naučnim. Ako, na primer, u tekstu nekog SF ostvarenja elemenat »naučnog« postaje jedan od ravnopravnih konstituenata

koji S[illegible] [illegible] [illegible] [

jezičkog područja. Takvim kvalifikacijama pridružuje se mišljenje — za nas sasma nejasnog porijekla — da je ZF roman namijenjen uglavnom mladima. Ništa manje točno nije ni ovo mišljenje. Objavljivanje ZF romana u nekim izdanjima Zlatne grane i Prvog Kontakta, zatim temu propasti svijeta, temu drugih svjetova i drugih bića, te mnoge druge teme pripisane ZF-u, svakako su razlozi koji su navodili na takav način razmišljanja. Ali, mislim da su ovi razlozi ipak nedovoljni da bi se na njima mogla temeljiti tako raširena predrasuda. Sve je to, naime, samo dio istine. Ako se ZF roman i može čitati kao avantura, on to nije samo za avanturu. Ako se može čitati kao priča o drugim svjetovima, on to nije samo zbog drugih svjetova. Ako se može čitati kao priča o budućnosti, on to nije samo zbog budućnosti. Ako se može čitati kao priča o propasti svijeta, on to nije samo zbog propasti svijeta. Ako se može čitati kao priča o drugim bićima, on to nije samo zbog drugih bića. Ako se može čitati kao priča o tehnici, on to nije samo zbog tehnike. Ako se može čitati kao priča o znanosti, on to nije samo zbog znanosti. Ako se može čitati kao priča o društvu, on to nije samo zbog društva. Ako se može čitati kao priča o čovjeku, on to nije samo zbog čovjeka. Ako se može čitati kao priča o svemu tome zajedno, on to nije samo zbog svega toga zajedno. Ako se može čitati kao priča o svemu tome zajedno, on to nije samo zbog svega toga zajedno. Ako se može čitati kao priča o svemu tome zajedno, on to nije samo zbog svega toga zajedno.

Najčešće, mišljenje da je ZF roman namijenjen mladima nastaje zbog toga što se ZF roman može čitati kao priča o avanturi, o drugim svjetovima, o budućnosti, o propasti svijeta, o drugim bićima, o tehnici, o znanosti, o društvu, o čovjeku, o svemu tome zajedno. Ako se može čitati kao priča o svemu tome zajedno, on to nije samo zbog svega toga zajedno. Ako se može čitati kao priča o svemu tome zajedno, on to nije samo zbog svega toga zajedno. Ako se može čitati kao priča o svemu tome zajedno, on to nije samo zbog svega toga zajedno.

Z. K

Iz sadržaja slijedećeg broja:

Zelazny: VRIJEME OLUJE

Pionirsko naselje na dalekom planetu bori se za opstanak pod udarcima apokaliptične kiše i protiv lokalne faune koja i sama traži zaklon pred poplavom. Poet Zelazny je nenadmašiv kad treba uskladiti suhe tehničke detalje i toplu ljudsku priču!

Clarke: SVE VRIJEME SVIJETA

Unajmljena je osoba koja će — uz »honorar« od milijun funti! — izvršiti najveću krađu u povijesti čovječanstva: opljačkat će glasoviti, nenadmašno čuvani Britanski muzej u Londonu. Krimić? Da nije autorova imena, još bi čovjek to i povjerovao...

Rosohovatski: TOR PRVI

Zna se što se događa kad se službenika premjesti na drugo radno mjesto, a njegov posao prepusti elektronskom mozgu. No kad se s tim elektronskim mozgom počne natjecati novodošli direktor, koji je uz to još i znanstvenik i šahist zbrka je potpuna...